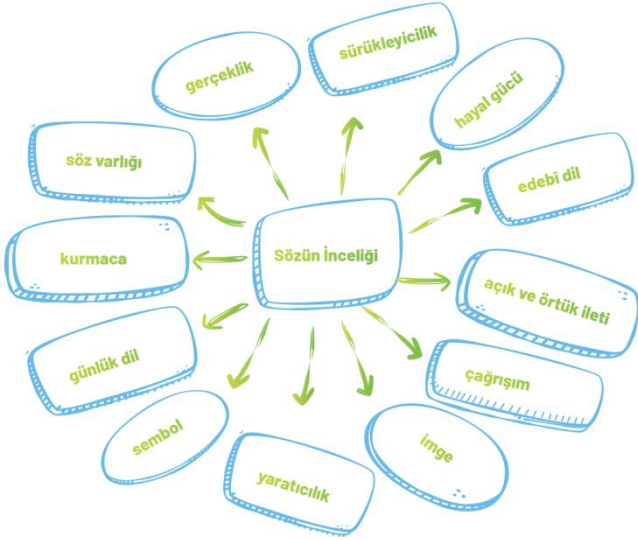

9. SINIF
TÜRK DİLİ
VE EDEBİYATI
DERS NOTLARI

I. TEMA: SÖZÜN İNCELİĞİ

- **Söz Varlığı:** Bir dildeki sözlerin bütünü; söz hazinesi, söz dağarcığı, sözcük hazinesi, kelime hazinesi, kelime kadrosu, vokaböler.
- **Edebî Dil:** Genellikle edebî eserlerde (şiiir, roman, hikâye, deneme, tiyatro vb.) kullanılan ve okuyucuda belirli duygular uyandırmayı amaçlayan dildir. Simgesellik, özgünlük, çok anlamlılık (polisemi), sanattı söyleyiş vb. bu dilin temel özelliklerindedir.
- **Kurmaca:** Yazar ya da şairin dış dünyadaki gerçekliğı kendi sözgecinden geçiirerek yeniden kurması ve eserine aktarmasıdır.
- **Açık İleti:** Herkes tarafından aynı şekilde anlaşılın, berrak anlamlı ileti.
- **Örtük İleti:** Kapalı anlam barındırın, her okuyucunun farklı yorumlayabileceğı ileti.
- **Sembol:** Üzerine bir anlam yüklenmiş duyu, kişi veya olayı temsil eden sözcük, simge.
- **Sürükleyicilik:** Metnin okuyucuyu kendine bağlayacak, okuyucunun merakını ve okuma güdüsünü canlı tutacak kadar ustalıkla yazılmasıdır.
- **Yaratıcılık:** Şiirde benzeri olmayanı, yeniyi, daha önce söylenmemiş olanı keşfetme ve ortaya koyma.
- **Hayal Gücü:** Zihnin yaratma yetisi, düşün gücü, imgelem.
- **İmge:** Edebî söyleyişin inceliğini yansıtan metinlerde kullanılan dil, günlük dilden farklı olarak çok anlamlı bir yapıya sahiptir. Sanatçılar; eserlerinde kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri, kendilerine özgü bir kullanımına farklı anlamlara gelecek şekilde dönüştürürler. Bu dönüşüm sonucunda da imge ortaya çıkar.
- **Çağırışım:** Bir imge, sembol veya mazmun yoluyla okurun zihninde, hayalinde bazı duyu ve düşünceler oluşması.

EDEBİYATIN GÜZEL SANATLAR İÇİNDEKİ YERİ

Edebiyat; olay, düşünce, duyu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatıdır.

- * Diğer sanatlardan farklı olarak maddi malzemeye, alete, mekâna bağlı değildir; zihinsel bir sanattır.
- * Edebiyat, gücünü ve zenginliğini malzemesi olan dilden alır.
- * İnsanların günlük hayatında anlaşma aracı olan dil, sanatçıların özgün kullanımları ile zenginleşmektedir.

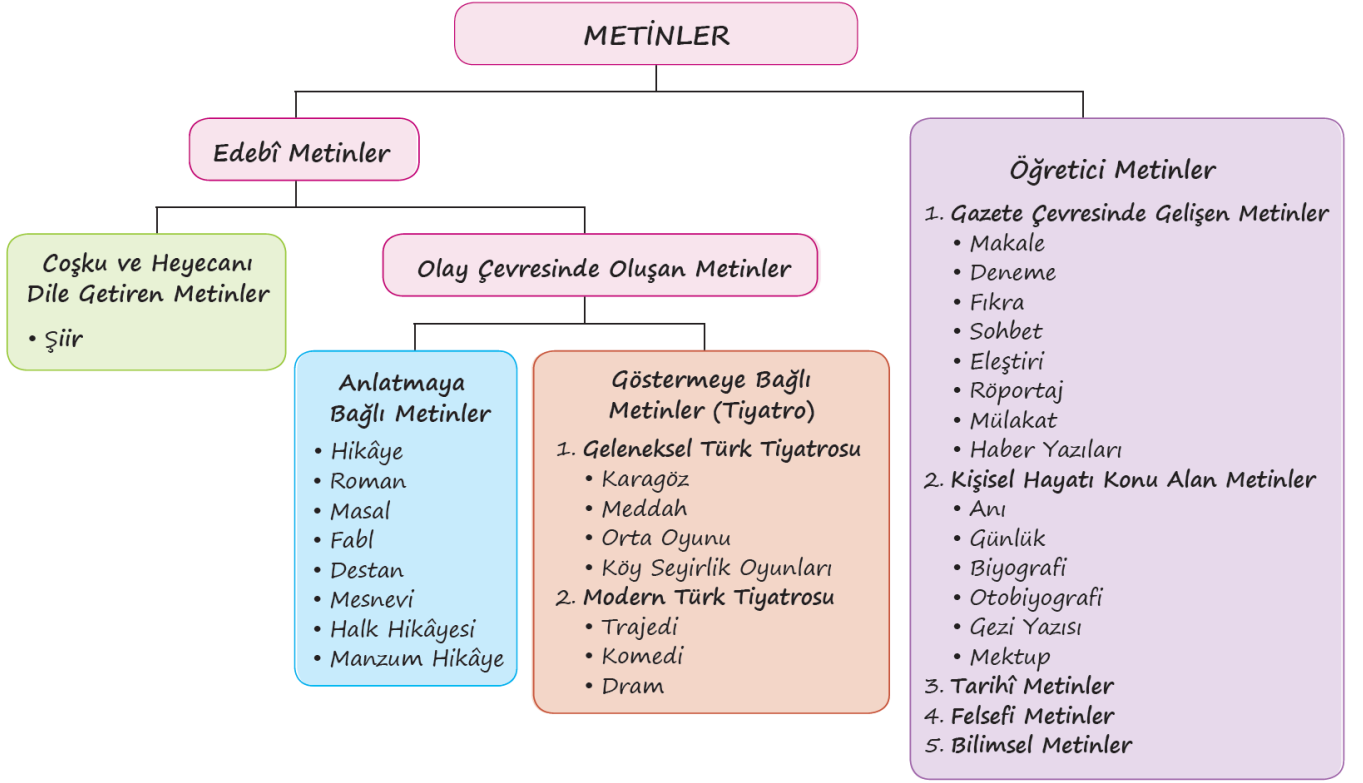
Sanat, insan zihninde beliren duyu, düşünce ve hayallerin eserlere yansımalarıdır.

- * Sanatta amaç, güzel olana ulaşmaktır. Sanatçı güzel olana ulaşırken diğer insanların göremediklerini görür; eseriyle güzele ve estetik değere ulaşır.
- * Sanat eserleri okuyan, dinleyen ve izleyenlerde estetik bir beğeni ve heyecan uyandırır.
- * Sanatçılar, eserlerini oluştururken farklı malzemeler kullanır.
- * Her sanatçı; hayatından, çevresinden, yaşadığı toplumdan etkilenerek duyu, düşünce ve hayallerini farklı malzemelerle yansıtır. Örneğin bir heykeltıraş malzemesine şekil verip heykel yaparken bir ressam boyaları kullanıp tablo, bir müzisyen ise sesleri notalar şeklinde dizip müzik eseri meydana getirir.
- * Güzel sanatlar; kullanılan malzeme, hitap edilen duyu organı ve sergilendiğı yere göre 3 gruba ayrılır:

METİNLERİN SINIFLANDIRILMASI

Metinler; gerçeklikle ilişkileri, işlevleri, yazılış amaçları, hedef kitleleri, kullanılan anlatım biçim ve teknikleri vb. ölçütlere göre sınıflandırılır.

Edebî Metinler (Sanat Metinleri)	Öğretici Metinler (Bilgilendirici Metinler)
Kurmaca metinlerdir.	Konusu olan nesne, durum ya da olayla ilgili nesnel bilgiler verir ve okuru bilgilendirir.
Estetik zevk ve anlayış kazandırmak amacıyla yazılır.	Bilgi vermek, tanıtmak, düşündürmek, kanıları değiştirmek, yönlendirmek gibi amaçlarla yazılır.
Metinlerde dış dünyadaki gerçeklik olduğu gibi anlatılmaz. Sanatçı, dış dünyadaki gerçekliği kendi süzgecinden geçirerek eserine aktarır.	Metinler, dış dünyadaki gerçekliği olduğu gibi yansıtır.
Öznellik hâkimdir. Sanatçı; bir nesne, olay, durumla ilgili duygu, düşünce ve hayallerini eserinde anlatırken öznel davranır. Gerçekler kurgulanarak anlatılır.	Konu tarafsız bir şekilde açıklandığından nesnellik hâkimdir. Gerçekler yorumlanmadan aktarılır.
Edebî metinler hissettirir, sezdirir ve çağırıştır. Okurlar, bu metinlerden farklı anlamlar çıkarabilir. Bunun nedeni bu metinlerin imge, sembol ve çağrışım değeri bakımından zengin olmasıdır.	Okurlar, bir öğretici metinden aynı anlamı çıkarır.
Üslup kaygısı vardır, ifadeler süslü ve sanatlıdır.	Üslup kaygısı yoktur, ifadeler açık ve yalındır.
Kelimeler yan ve mecaz anlamlarıyla kullanılır.	Kelimeler genellikle gerçek anlamlarıyla kullanılır.

Zengin sembollerle, ritimli sözlerle, seslerin uyumlu kullanımıyla ortaya çıkan, hece ve durak bakımından denk ve kendi başına bir bütün olan edebî anlatım biçimine **şiir (nazım)** adı verilir.

- * Şiir düşün gücüne, imgeye dayanır.
- * İnsanın duygu dünyasına seslenir, insanda coşku uyandırır.
- * Şiirde çağrışım, imge, sezgi önemli bir yer tutar.
- * Ahenkli ve etkili bir söyleyiş ön plandadır.
- * Şiirler olduğu dönemden izler taşır. Şair; yaşadığı dönemin sosyal ve siyasal olaylarını, kültürünü, inançlarını, sanat zevkini şiire yansıtır.
- * Şiirde konuşan, şairin sesini ve söyleyişini emanet ettiği kişi ya da varlığa **söyleyici** denir.

SÖZCÜKLERDE ANLAM ÖZELLİKLERİ

1) Gerçek (Temel) Anlam: Sözcüklerin sözlük üzerinde taşıdıkları ilk anlamlarıdır. Kelimenin gerçek anlamı, herkesçe bilinen yaygın anlamıdır. Temel anlam sözlüklerde ilk sırada verilir.

- Çatıdaki kuşun kocaman kanatları vardı.
- Ayağında eski bir spor ayakkabı var.
- Soğuk sudan boğazı şişmişti.
- Ahmet'in burnu iyi koku alır.
- Ağzında yaralar oluşmuştu.
- Yataktan kalkarken başımı duvara çarptım.
- Televizyon izlemekten gözü bozulmuş.
- Bahçedeki odunları yukarı taşıdılar.
- Madene yerleştirdikleri dinamit vaktinden önce patlamıştı.
- Çimenler üzerinde çocuklar oynuyor.
- Açık pencereden, pastırma yazının mavi ışıkları girmekteydi.

2) Yan Anlam: Sözcüklerin zaman içerisinde temel anlama bağlı olarak (şekil ve işlev bakımından) kazandığı yeni anlamlarıdır. Sözcüğün yan anlam kazanmasında genellikle benzerlik ve yakıştırma ilgisi etkili olmaktadır.

- Uçağın kanadı havada parçalanmış.
- Köprü'nün ayağına tamir edeceklermiş.
- Şişeyi boğazına kadar doldurdu.
- Ayağında burnu aşınmış bir ayakkabı vardı.
- Sobanın ağzını kapatırsan zehirlenmeyiz.
- Baş kırık bir çiviye sökmeye uğraşıyor.
- Dolabın gözüne her şeyi atmayın.
- O zamanlar ruhsatsız silah taşımak yasaktı.
- Çok doldurduğu torba yanlardan patlamıştı.
- Bu masanın bir ayağı oynuyor.
- Bu iş yeri sabaha kadar açıkmiş.
- Polisler binayı sarmışlar.

3) Mecaz (Değişmece) Anlam: Bir sözcüğün gerçek anlamından uzaklaşarak başka kavramlar yerine kullanılmasıyla kazandığı yeni anlama denir.

- Asıl suçlu, bu maşaya emir verenlerdir. (Başkasının isteklerine, amaçlarına alet olan kimse)
- Kızıştım, ona söyleyecek şöyle ağır bir söz arıyordum. (Dokunaklı, insanın gücüne giden, kırıcı)
- İnsan, ölümün acısını en çok günün iki uzak saatinde hissetmektedir. (Ölüm, yangın, deprem vb. olayların yarattığı üzüntü, keder, elem)
- Yaşlı adam, torunlarının artan gürültülerine bir müddet sabretmiş ama sonunda patlamıştı. (Aşırı tepki göstermek)
- Batı müziğine ısınmadığını söyledi. (Hoşlanamamak, alışamamak, benimseyememek)
- İçlerinde bir suçluluk duygusu taşıyorlar. (Duyumak, hissetmek)
- Talih bizimle oynuyor. (Rastgele yön vermek, aldatmak)
- Evdekilerin hepsi bana sarıyor. (Sözle saldırmak, tedirgin etmek)
- Birbirimizi boş tesellilerle aldatacak değiliz. (Bir işe yaramayan, yararsız)
- Öğretmen sürekli konuşuyor, öğrenciyi açmak istiyordu. (Sıkılganlığını, utangaçlığını gidermek)

NOT: Mecaz anlamlı sözcükler genellikle soyut anlamdadır.

- Ateş yanınca biraz ısındık. (Somut/Gerçek)
- Böyle davranarak kendinizi ateşe atıyorsunuz. (Tehlike, felaket) (Soyut/Mecaz)

NOT: Deyimler ve atasözleri genel olarak mecazlı ifadelerdir.

- Yalnız onun mu burnu büyüdü? Burnu büyüyen büyüene! (kibirleşmek, büyülenmek)
- Minareyi çalan kılıfını hazırlar. (Kolay kolay gizlenemeyecek kadar büyük bir yolsuzluğu yapan kimse, sorumluluktan kurtulma yollarını önceden düşünür.)

4) Terim Anlam: Sözcüklerin herhangi bir bilim, sanat, meslek ya da spor alanında kazandığı anlamdır. Bir sözcüğün terim olabilmesi, onun belirli bir alanın sınırları içinde tanımlanabilmesine bağlıdır.

- Şekildeki üçgenin açısını bulunuz.
- Öğretmen sol anahtarı çizmeyi öğretti.
- Bu kasidenin redifini bulamadım.
- Hakem, bizim takıma penaltıyı vermedi.

UYARI: Kelimenin cümlede kullanılma biçimine göre anlam değişebilir.

- Elindeki zarfı heyecanla açtı. (Terim Değil)
- Geçen hafta dil bilgisi dersinde zarf konusunu işlemiştik. (Terim Anlam)

EDEBÎ DİL VE GÜNLÜK DİL

Edebî Dil: Genellikle edebî eserlerde kullanılan ve okuyucuda belirli duygular uyandırmayı amaçlayan dildir. Simgesellik, özgünlük, çok anlamlılık, sanatlı söyleyiş vb. bu dilin temel özelliklerindedir.

- * Edebî metinlerde sanatçılar, bazen günlük dile ait anlatım biçimlerinden ve kalıplaşmış öğelerden yararlanır. Bu durum, metne içtenlik kazandırarak metni ilgi çekici hâle getirir. Ancak edebî metinlerde doğrudan doğruya günlük dil kullanıldığı da söylenemez.
- * Edebî metinlerin diliyle günlük dil arasında yakınlıklar olduğu gibi günlük dile aykırı kullanımlar da vardır. Bu kullanımın nedeni; şair ve yazarların duygu, düşünce ve hayallerini ifade ederken kelimelerin anlamlarını yetersiz bulmaları veya kelimeleri yeni bağlamlarda kullanmak istemeleridir.
- * Kendini ifade etmek için dilden başka aracı olmadığından sanatçılar; dildeki kelimelere, söz kalıplarına, cümlelere farklı anlamlar yükleyebilir.
- * Edebî metinlerde kullanılan dil, günlük dilden farklı olarak çok anlamlı bir yapıya sahiptir. Sanatçılar, eserlerinde kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri kendilerine özgü bir kullanımla farklı anlamlara gelecek şekilde dönüştürür. Bu dönüşüm sonucunda da imge ortaya çıkar. İmgelerin şiirde kullanımı ise edebî sanatların oluşumuna zemin hazırlar.

İmge: Bir varlığı, kavramı, durumu daha canlı ve daha duygulu anlatmak için onu başka varlık, kavram veya durumların çizgileri ve şekilleri içinde tasarlayıştır.

ÖRNEK:

- Bir gün doludizgin boşanan atlarımızla
Yerden yedi kat arşa kanatlandık o hızla...

Cennette bugün gülleri açmış görürüz de
Hâlâ o kızıl hatıra titrer gözümüzde!

(Şiirdeki “kızıl hatıra”, “yerden yedi kat arşa kanatlanmak” söz öbekleri imge örnekleridir.)

EDEBÎ SANATLAR (SÖZ SANATLARI)

Sanatçılar anlatımı zenginleştirmek, eserlerine anlamsal derinlik katmak, söyleyişi daha etkili kılmak, okurda estetik bir haz uyandırmak gibi nedenlerle eserlerinde edebî sanatları kullanır. Şairin şiirde kullandığı edebî sanatı ya da sanatları bilmek; okurun şiiri anlamasını, şiirdeki açık ve örtük iletileri fark etmesini, şiirin anlam zenginliğini ve çağrışım gücünü kavramasını sağlar.

1) Teşbih (Benzetme): Sözü etkili kılmak için aralarında benzerlik ilgisi bulunan iki varlık ya da kavramdan nitelikçe zayıf olanı güçlü olana benzetmektir.

- * Teşbihin temel öğeleri benzeyen ve benzetilen, yardımcı öğeleri benzetme yönü ve benzetme edatıdır.
- * Teşbihte nitelikçe zayıf olan unsur **benzeyen**, nitelikçe güçlü olan unsur ise **benzetilendir**.
- * **Benzetme yönü**, güçlü olandan zayıf olana aktarılan özelliktir.
- * **Benzetme edatı**; benzeyen ile benzetilen arasında ilgi kuran gibi, kadar, sanki, misali vb. edatlardır.
- * Bir teşbihte benzeyen ve benzetilen bulunmak zorundadır.

ÖRNEK:

- Deniz gibi mavi gözleri vardı. (Göz: Benzeyen, Deniz: Benzetilen, Mavi: B. Yönü, Gibi: B. Edatı)
- İnsan bu su misali kıvrım kıvrım akar ya... (İnsan: Bzy., Su: Bzt., Kıvrım kıvrım akması: BY, Misali: BE)

NOT: Benzeyen ve benzetilen ile yapılan sanata teşbihbeliğ (güzel benzetme) denir: Deniz gözlüm, elveda!

2) İstiare (Eğretileme): Bir sözün benzetme amacıyla başka bir söz yerine kullanılmasıdır. İstiare, benzetmenin temel öğelerinden yalnızca biriyle (benzeyen ya da benzetilenle) yapılır. İki türü vardır:

a) Açık İstiare: Sadece benzetilen söylenerek yapılan istiairedir.

- Dağ başını siyah tül kaplamış. (Sis/duman, siyah tüle benzetilmiş ama benzeyen sis söylenmemiş.)
- Evimizden bir çınar daha göçtü. (Yaşlı kişi, çınara benzetilmiş ama yaşlı kişi söylenmemiş.)
- Bir hilal uğruna ya Rab ne güneşler batıyor! (Askerler, güneşe benzetilmiş ama askerler söylenmemiş.)

b) Kapalı İstiare: Sadece benzeyen söylenerek yapılan istiairedir.

- Can kafeste durmaz uçar. (Can kuşa benzetilmiş ama benzetilen kuş söylenmemiş.)
- Kader, ağlarını örmeye başladı bile. (Kader örümceğe benzetilmiş ama örümcek söylenmemiş.)
- Yalnızlık damla damla sokağından sızıyor. (Yalnızlık suya benzetilmiş ama su söylenmemiş.)

3) Teşhis (Kişileştirme): İnsana ait özelliklerin insan dışı varlıklara aktarılmasıdır.

- Gül hasretinle yollarını beklesin.
- Başını taştan taşta vurup gezer avare su.

4) İntak (Konuşturma): İnsan dışındaki varlıkların konuşturulmasıdır. İntak olan yerde kişileştirme de vardır.

- Martı, uçsuz bucaksız gökyüzüne bakarak "Özgürlük ne güzel!" dedi.
- Adam, koparmak için elini uzatınca mor menekşe "Bana dokunma!" diye bağırdı.

5) Mübalağa (Abartma): Herhangi bir durumun olduğundan farklı, abartılarak anlatılmasıdır.

- Bir of çeksem karşıki dağlar yıkılır.
- Âlem sele gitti gözüm yaşından.

6) Tezat (Zıtlık): Anlam bakımından birbirinin karşıtı olan kelimelerin bir arada kullanılmasıdır.

- Neden böyle düşman görünüyorsunuz, Yıllar yılı dost bildiğim aynalar?
- Memleket isterim, Ne zengin fakir ne sen ben farkı olsun...

7) Mecazımürsel (Ad Aktarması): Bir sözün gerçek anlamının dışında, benzetme amacı gütmeyen başka bir söz yerine kullanılmasıdır.

- Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilal! (Bayrak yerine hilal kullanılmış.)
- Havalara soğumaya başlayınca sobalar yakıldı. (Odun/kömür yerine soba kullanılmış.)
- Yahya Kemal'i okumak, insana tarihimizi hatırlatır. (Eserler yerine Yahya Kemal kullanılmış.)

8) Tenasüp (Uygunluk): Aynı konu ile ilgili kelime ve kelime gruplarının bir arada kullanılmasıdır.

- Artık demir almak günü gelmişse zamandan,
Meçhule giden bir gemi kalkar bu limandan.
- Yalnız acı bir lokma zehirle pişmiş aştan
Ve ayrılık anneden, vatandan, arkadaştan...

9) Tecahülüarif (Bilmezlikte Gelme): Bilinen bir gerçeğin bilinmiyormuş gibi davranılmasıdır.

- Şakaklarıma kar mı yağdı ne var?
Benim mi Allah'ım bu çizgili yüz?

(Yaşlandığını biliyor ama bilmezden geliyor.)

- Yılın ilk karı yağdı,
İyice kısaldı günler,
Ölülerimiz üşür mü ki?

(Ölülerin üşümeyeceğini biliyor, bilmezden geliyor.)

10) Hüsnütalil (Güzel Nedene Bağlama): Gerçek hayattaki bir olayın meydana gelmesinin güzel ve hayalî bir nedene bağlanmasıdır.

- Birçok gidenin her biri memnun ki yerinden (Ölenlerin dönmemesini yerlerinden
Birçok seneler geçti, dönen yok seferinden... memnun olmalarına bağlamış.)
- Yeni bir ülkede yem vermek için atlarına, (Fetihlerin yapılmasını atlıların başka ülkede
Nice bin atlı kapılmıştı fetih rüzgârına... atlarına yem vermek istemelerine bağlamış.)

11) Telmih (Hatırlatma): Geçmişte meydana gelmiş önemli bir olayın ya da yaşamış ünlü bir kişinin hatırlatılmasıdır.

- Bende Mecnun'dan füzûn âşıklık istidadı var,
Âşık-ı sâdik menem Mecnun'un ancak adı var.
- Gökyüzünde İsa ile,
Tûr Dağı'nda Musa ile,
Elimdeki âsâ ile,
Anayım Mevla'm seni.

12) Kinaye (Değınmece): Bir sözün hem gerçek hem de mecaz anlamı düşündürecek şekilde kullanılmasıdır. Ancak bu sanatta asıl kastedilen mecaz anlamdır.

- Ateş düştüğü yeri yakar.
("Bir acıyı onu çekenden başkası tam anlayamaz veya aynı ölçüde üzülemez."
anlamında.)
- "Şu karşıma göğüs geren
Taş bağırlı dağlar mısın?"
(Merhametsizliği anlatmak için kullanılmıştır.)

13) Tariz (İğneleme/Tersini Söyleme): Eleştiri amacıyla bir sözün gerçekteki anlamının tam tersinin kastedilmesidir.

- Bu ne kudret ki elifbayı okur ezberden.
- Adaminız gerçekten ustaymış, onun eli değdi değeli bizim makine kararsızlığı bıraktı, artık hiç çalışmıyor.

14) Nida (Seslenme): "Hey, ey, bre, behey, ya..." gibi seslenme ünlemlerinin kullanılmasıdır.

- Sevgili, en sevgili, ey sevgili!
Uzatma dünya sürgünümü benim...

15) Tevriye (iki Anlamlılık): Birden çok anlamı olan bir kelimenin yakın anlamının değil de uzak anlamının kullanılmasıdır.

- Sen salın gel güzelim
Ben bakayım boyuna
- Tahir Efendi bana kelp demiş
İltifatı bu sözde zahirdir.
Maliki mezhebim benim zira
İtikadımca kelp tahirdir.
(kelp: köpek / zahir: açık / tahir: temiz)

16) İstifham (Soru Sorma): Soru sorma sanatıdır.

- Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
- Beni candan usandırdı, cefadan yâr usanmaz mı?

17) Rücu (Geri Dönme): Rücu; geri dönme, sözünü geri alma, cayma anlamlarına gelmektedir. Bu sanatta sanatçı, söylediği bir sözden döner.

- Erbab-ı teşâur çoğalıp şair azaldı.
Yok öyle değil şairin ancak adı kaldı...

18) İrsalimesel: Anlatımı daha güçlü kılmak için şiirde atasözü, özlü söz ya da bir deyim yer verilmesidir.

- Gün de doğar gün de doğar
Bir gün mutlaka gün doğar
Gün doğmadan neler doğar
Gün doğmadan Şehzadebaşı'nda...

19) Leffüneşr: Şiirde ilk dizede söylenen sözlerle bağı veya benzerliği bulunan karşılıkların ikinci dizede kullanılmasıdır.

- Gözümde yaştın gönlümde ateştin
Ne diye tutuştun, ne diye taştın?
- Biz denizde kaptan, ovada çiftçi, şehirde esnaf olan
Biz gemi yürüten, tarla süren, alışveriş yapan...

20) Tekrir (Yineleme): Sözcük ya da söz grubunu yineleme/tekrarlama sanatıdır.

- Kimsesizim kimsem yoktur herkesin var kimsesi, (Kimse kelimesi tekrar edilmiş.)
Kimsesiz kaldım medet kıl kimsesizler kimsesi!

AÇIK İLETİ VE ÖRTÜK İLETİ

Edebî metinlerde sanatçılar anlatmak istediklerini bazen açıkça dile getirir, bazen okura sezdirme yoluna gider:

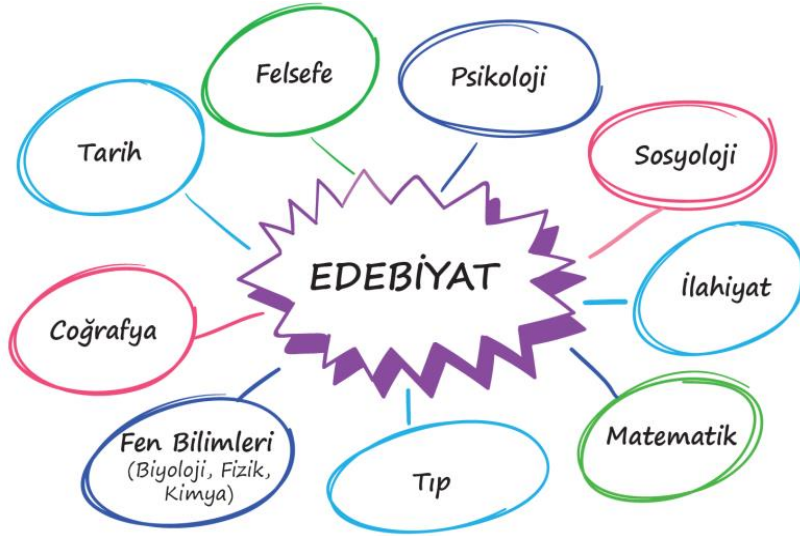
a) Açık İleti: Metinlerde anlatılmak istenenin açık bir şekilde anlatıldığı ifadelerdir. Sanatçının duygu, düşünce ve hayallerini doğrudan ve net bir şekilde okura aktaran iletilerdir. Açık iletilerde okuyucu ileti hakkında herhangi bir yorumda bulunmaz.

- Geldiği yollardan hızlı hızlı dönen Koca Ali sözlerini tekrarlıyordu. Bülbüller keskin keskin ötüyor, uzaktan mandıraların köpekleri havlıyorlardı. Sokakta hiç kimseye rast gelmedi.

b) Örtük İleti: Metinlerde anlamın kapalı ya da yoruma açık olduğu ifadelerdir. Edebî metinlerde bazen sanatçılar anlatmak istediklerini okuyucuya hissettirir, sezdirir, çağrıştırır. Bunlar metnin örtük iletilerini oluşturur. Örtük iletilerde okuyucunun ileti hakkında çıkarımlarda bulunması gerekir. Örtük iletiler okuyucunun hayal dünyasını harekete geçirir, metnin etkileyciliğini artırır.

- Bir kirli gömlek gibi çıkarıp atasın gelir
İçini saran o korkunç geceyi
Lanet edersin yaşadığına
Maziden ne kalmışsa yırtar atarsın
O zaman bir çiçek büyür kabrimde kendiliğinden
Seni sevdiğimi işte o gün anlarsın...

EDEBİYAT VE BİLİM İLİŞKİSİ

- * Güzel sanatların ana kollarından biri olan edebiyatın malzemesi dildir.
- * Sanatçılar, dili kullanarak edebî eserler kaleme alır.
- * Dili ifade vasıtası olarak kullanan edebiyatın diğer bilim dallarıyla doğrudan veya dolaylı ilişkisi vardır.
- * Edebiyat özellikle tarih, sosyoloji, psikoloji, felsefe, coğrafya vb. ile yakından ilişkilidir.
- * Sanatçı; tarihî olayları eserlerinde kurgularken tarihten, eserindeki kahramanların ruhsal çözümlerinde psikolojiden, toplumla ilgili konularda sosyoloji biliminden yararlanır.

SES OLAYLARI

Ses yolunda bir engelle karşılaşmadan oluşan seslere **ünlü (sesli)** denir. Türkçedeki ünlü harfler şunlardır:

	Geniş		Dar	
	Kalın	İnce	Kalın	İnce
Düz	a	e	ı	İ
Yuvarlak	o	ö	u	ü

Ünlü Uyumları

Büyük Ünlü Uyumu

Bir kelimenin birinci hecesinde kalın (a, ı, o, u) bir ünlü bulunuyorsa diğer hecelerdeki ünlüler de kalın, ince (e, i, ö, ü) bir ünlü bulunuyorsa diğer hecelerdeki ünlüler de ince olur:

- sevgiler, karanlık...
- kitap, dinozor...

Küçük Ünlü Uyumu

Bir kelimedede düz ünlüden sonra düz (a, e, ı, i), yuvarlak ünlüden sonra yuvarlak dar (u, ü) ya da düz geniş (a,e) ünlüler bulunur:

- yumurta, kayıkçı...
- çamur, onunki...

ÜNLÜLER İLE İLGİLİ SES OLAYLARI

Ünlü Türemesi

- * Bazı sözcüklere “-cık, -cik” küçültme eki gelince ünlü türer:
 - dar-cık > daracık, bir-cik > biricik, genç-cik > gencecik, az-cık > azıcık
- * Bazı sözcüklerde “m,p,r,s” ünsüzleri ile pekiştirilince ünlü türeyebilir:
 - sağlam > sapasağlam, gündüz > güpegündüz, çevre > çepeçevre, yalnız > yapayalnız

Ünlü Düşmesi (Hece Düşmesi)

- * Bazı sözcükler çekim eki aldığı anda ünlü düşebilir:
 - karın - ım > karnım, ömür - ü > ömrü, gönül - ünüz > gönlünüz
- * Bazı sözcükler yapım eki alınca ünlü düşebilir:
 - beniz - e- > benzemek, koku-la- > koklamak, uyu - ku > uyku
- * İki sözcüğün birleştiği bazı durumlarda ünlü düşebilir:
 - kahır + olmak > kahrolmak, biri + biri > birbiri, sabır + etmek > sabretmek
- * Ünlü ile biten bir sözcüğün, ünlü ile başlayan bir sözcükle birleşirken yan yana gelen iki ünlüden birinin düşmesine “aşınma” adı verilir. Bu olay da bir ünlü düşmesidir:
 - kahve + altı > kahvaltı, ne + asıl > nasıl, cuma + ertesi > cumartesi

Ünlü Daralması

- * Türkçede a, e ünlüleriyle biten fiiller, şimdiki zaman eki (-yor) aldıklarında daralarak ı, i, u, ü olur:
 - söyle-yor > söylüyor, izle-yor > izliyor, başla-yor > başlıyor
- * “-ma, -me” olumsuzluk eki, -yor ekini alan fiillerde daralarak “-mı, -mi, -mu, -mü” olur:
 - bak-ma-yor > bakmıyor, ağla-ma- yor > ağlamıyor, sev-me-yor > sevmiyor
- * Tek heceli “demek, yemek” fiillerinde ve “ne” sözcüğünde “y” kaynaştırma harfi daralmaya sebep olur:
 - diyen, diyerek, diyecek, diyelim, diye; yiyen, yiyerek, yiyecek, yiyelim, yiye, yiyince, yiyip...
 - ne-y-e > niye

UYARI: “deyince, deyip” sözlerindeki “e” yazılıştta korunur. Yani doğru yazımı deyince ve deyip şeklindedir.

Ünlü Değişimi

Ben ve sen sözcüklerine yönelme durum eki -e getirildiğinde kelimenin kökünde bulunan e ünlüsü, a ünlüsüne dönüşür: ben-e > bana, sen-e > sana

Ulama

Ünsüzle biten bir sözcükten sonra ünlü ile başlayan bir sözcük geldiğinde bu iki kelimenin birbirine bağlanarak okunmasına **ulama** denir. Ulama yazıyla değil okunuşla, söyleyişle ilgili bir ses olayıdır:

- devlet adamı, kitap aşkı, Mehmet Akif, ayran için, bin atlı...
- Sabahdan uğradım ben bir fidana.

UYARI: Noktalama işaretleriyle ayrılan sözcüklerde ulama olmaz: Canım ablam, artık yeni yerime alıştım.

ÜNSÜZLER İLE İLGİLİ SES OLAYLARI

Ses yolunda bir engelle çarparak çıkan seslere ünsüz (sessiz) denir. Türkçede b, c, d, g, ğ, j, l, m, n, r, v, y, z ünsüzleri yumuşak; ç, f, h, k, p, s, ş, t ünsüzleri ise sert ünsüzlerdir.

Ünsüz Benzeşmesi (Ünsüz Sertleşmesi)

Türkçede “f, s, t, k, ç, ş, h, p” sert ünsüzleri ile biten sözcüklere “c, d, g” başlayan bir ek getirilirse “c, d, g” ünsüzleri sertleşir ve “ç, t, k” ünsüzlerine dönüşür.

- saf - ca > safça, şaş - gın > şaşkın, bak - dı - m > baktım, 1955 + den > 1955'ten

Ünsüz Yumuşaması (Ünsüz Değişimi)

Türkçede “p, ç, t, k” sert ünsüzleri ile biten sözcüklere ünlü ile başlayan ekler geldiğinde bu ünsüzler yumuşayarak “b, c, d, g, ğ” olur.

- dert - i > derdi, at - ım > adım, anlat - dık - ı > anlattığı, geçit - e > geçide, et - (i)yor > ediyor

Ünsüz Düşmesi

* “k” ünsüzüyle biten bazı sözcüklere “-cak, -cek, -cık, -cik, -cuk, -cük / -l / -mse” yapım eklerinden biri geldiğinde sözcük sonundaki “k” ünsüzü düşer:

- minik - cik > minicik, sağlık - cak > sağlıcak, alçak - l > alçalmak, küçük - (ü)mse > küçümsemek

* “Ast” ve “üst” sözcükleriyle kurulan bazı birleşik kelimelerde ünsüz düşmesi görülür:

- ast + teğmen > asteğmen, üst + teğmen > üsteğmen

NOT: Yukarıda belirtilenler dışında şu kelimelerde de ünsüz düşmesi vardır:

- ad - daş > adaş,öp - üş - cük > öpücük, gül - üş - cük > gülücük

Ünsüz Türemesi (İkizleşme)

* Dilimize yabancı dillerden giren bazı tek heceli sözcükler, ünlüyle başlayan ek aldıklarında veya yardımcı fiil ile (etmek, olmak vb.) birleştiğinde sözcüğün sonundaki ünsüzden bir tane daha türer:

- sır - ımız > sırımız, hak - ı > hakkı, zan + etmek > zannetmek, hal + olmak > hallolmak

Kaynaştırma

* Türkçe sözcüklerde iki ünlü yan yana bulunmaz. Ünlü ile biten sözcüğe ünlü ile başlayan ek gelecek olursa araya “y, ş, s, n” kaynaştırma ünsüzlerinden biri girer:

- kimse-y-e, altı-ş-ar, pencere-n-in (önü), kapı-s-ı

* “n” kaynaştırma ünsüzü kimi durumlarda bir ünlü ile bir ünsüz arasına da girebilir:

- arabası - n - dan, bu - n - lar

Dudak Ünsüzlerinin Benzeşmesi (N-M Çatışması/Gerileyici Ses Benzeşmesi)

* Türkçede “b”den önce “n” bulunmaz, “b” sesi kendinden önce gelen “n”leri “m”ye çevirir.

- tenbel > tembel, saklanbaç > saklambaç, tonbul > tombul, penbe > pembe, sümbül > sümbul

UYARI: Bazı birleşik sözcüklerde ve özel adlarda bu benzeşme görülmez: binbaşı, Safranbolu, İstanbul...

Göçüşme (Metatez)

Bazı sözcüklerde görülen iki ünsüzün yer değiştirmesidir. Göçüşme, yazıda gösterilirse yazım yanlış olur:

- kiprik > kirpik, yalınış > yanlıış, yalnız > yalnız, eški > ekşi, kipri > kirpi, kirbit > kibrit

DENEME

Yazarın seçtiği bir konu üzerinde kesin sonuçlara varmadan kişisel görüş ve düşüncelerini anlattığı metin türüne **deneme** denir.

- * Konu sınırlaması yoktur. Sanat, edebiyat, dünya görüşü gibi insan ve insanla ilgili her konu işlenebilir.
- * Deneme yazarı, gözlemlerinden ve deneyimlerinden yararlanır.
- * Kişisel duygu ve düşünceler dile getirilir.
- * Deneme yazarı öne sürdüğü düşünceleri doğrulama, kanıtlama amacı taşımaz.
- * Kendisiyle konuşur gibi içten ve yapmacıksız bir anlatımı yeğler.
- * Genellikle açıklayıcı, tartışmacı, söyleşmeye bağlı vb. anlatım biçimleri kullanılır.
- * Denemeyi bir tür olarak ortaya koyan ve onu diğer türlerden ayıran Fransız yazar Montaigne'dir.
- * Türk edebiyatında Nurullah Ataç, Sabahattin Eyüboğlu, Suut Kemal Yetkin, Salah Bırsel, Şevket Rado deneme türünün tanınmış temsilcilerindendir.

ANLATIM BİÇİMLERİ

BETİMLEYİCİ

Kaynağını gözlemden alan, bir varlığa veya bir yere ait ayrıntıların okuyucunun zihninde canlandırılacak şekilde aktarılmasını amaçlayan anlatım biçimidir. Betimleyici anlatımda sıfatlar kullanılarak varlık ve durumlar ayırt edici özellikleriyle verilir.

ÖYKÜLEYİCİ

Olayların kişi, mekân, zaman unsurlarına bağlanarak birbiri ardınca sıralandığı anlatım biçimidir. Okuyucuyu olay içinde yaşatmak amaçlanır. Fiil ve fiilimsilere çokça yer verilir. Kişiler, hareket (devinin) hâlinde yansıtılır.

ANLATIM BİÇİMLERİ

TARTIŞMACI

Herhangi bir konuyu savunmayı, okuyucuyu o konuya inandırmayı amaçlayan anlatım biçimidir. Ortaya konan bir karşı görüşün yanlışlığını kanıtlamak amacı vardır. Okuyucunun kanısı değiştirilmeye çalışılır. Bu yüzden okuyucuyu düşündürmeye yönelik sorular sorulabilir.

AÇIKLAYICI

Bir konuyu öğretmeyi, bir konuyla ilgili bilgi vermeyi amaçlayan anlatım biçimidir. Genellikle öğretici metinlerde, nesnellüğün tercih edildiği anlatımlarda kullanılır. Anlatım açık, yalın ve durudur. Kullanılan kelimeler genellikle gerçek anlamdadır.

NOT: Betimlemenin açıklayıcı ve sanatsal (izlenimsel) betimleme olmak üzere iki türü vardır. Öznel olanlarına izlenimsel, nesnel olanlarına açıklayıcı betimleme denir.

Betimleme Örneği

Güneşin sisli perdelerden, buğulu camlardan uzak durduğu ve en sıcak, en saf hâliyle günü aydıdı bahçelerden biri. Meryem'in evi ve onun çiçekleri. Bazıları kırmızı, bazıları mavi. Her birinin kıvrıkcık yaprakları var, az nemli toprakları. Her biri çocukları gibi, isimleri ayrı ayrı. Bahçenin kenarlarında, evin dış köşelerinde, pencerelerin önünde; kuru dallara asılmış saksılarda, kurumuş kovuklarda birkaçı...

Öyküleme Örneği

Bir yılbaşı gecesi halkevinde toplantı var. Davetliler grup grup geliyorlar. Ortaokul müdürüyle beraber oturan öğretmen yardımcısı Nihal, kapının her açılışında heyecanlanıyor, Nihal dönüp bakıyor. Jandarma komutanıyla annesi geliyor. Kapı bir anda açılıyor. Nahiye müdürü görünüyor...

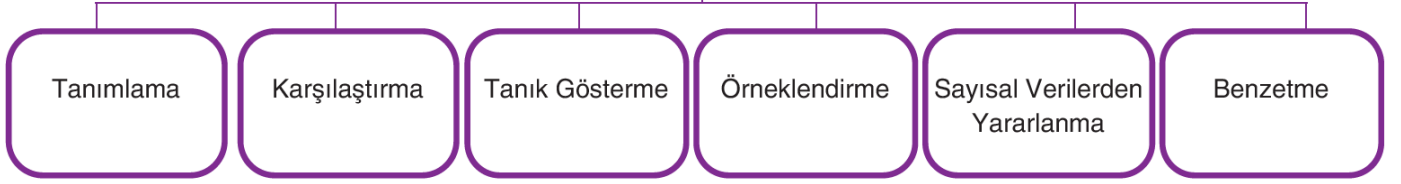
Tartışma Örneği

Bugünün romanıyla ilgili endişem şu: İnsan acısı yok! 20'nci yüzyılı hazırlayan J. Joyce mıydı, V. Woolf mıydı? Benim için asla Joyce değildir çünkü acısını unutup biçime yenik düşmüştür. Woolf'la insan acısını olağanüstü bir şekilde yazmış, ona yepyeni bir boyut getirmiştir. Bizde şimdi yazılan romanlara bakın, anlatılanlar kimsenin derdi değil. Sait Faik'in Tüneldeki Çocuk'u gibi bir kitap yok.

Açıklama Örneği

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, edebiyatımızın önde gelen sanatçılarından biridir. Roman, hikâye, anı gibi değişik alanlarda eserler vermiş olan sanatçı daha çok romanları ile tanınmaktadır. Romanlarında önceleri kişisel konuları işleyen sanatçı daha sonra toplumsal konulara yönelmiştir. Yaban romanında Kurtuluş Savaşı'nı işlemiştir.

DÜŞÜNCEYİ GELİŞTİRME YOLLARI

Bir konuda ileri sürülen düşünceyi geliştirmek, desteklemek, detaylandırmak, inandırıcı kılmak ve düşüncenin etkisini artırmak amacıyla düşünceyi geliştirme yollarına başvurulur:

1) Tanımlama: “Nedir?” ve “Kimdir?” sorularına yanıt vererek bir varlığın ya da kavramın ne anlama geldiğini belirten düşünce geliştirme yoludur. Tanım cümleleri, nesnel olabileceği gibi öznel de olabilir.

- Aydın dediğin kuşkudan korkmayan kişidir bence. Kuşkuyla aydınlanır çünkü kafa. Kendini düşünmeyen kişi aydın olamaz. Kuşkudan kuşkuya atlamaktır düşünmek. Karanlığı, bulanıklığı, belirsizliği dağıtan bir ışıktır kuşku.

2) Örnekleme: Konuyu pekiştirmek ya da savunulan düşünceyi daha inandırıcı kılmak adına örneklerin verildiği düşünceyi geliştirme yoludur.

- Japon edebiyatının uğur getiren canlısı, boşuna dükkânların başköşesine konmaz çünkü onlara göre kedinin hayatlarımızdan çıkması da bir uğursuzluk sebebidir. Murakami'nin Zemberekkuşu'nun Güncesi romanında bir karı kocanın ve temelde adamın hayatına gelen uğursuzlukların fitilini ateşleyen, kedisinin ortadan kaybolması olmuştur.

3) Karşılaştırma: Metinde üzerinde durulan iki ya da daha fazla unsurun benzer ve farklı yönlerinin ortaya konduğu düşünceyi geliştirme yoludur.

- Yabancı sözcük oranının %1 olarak saptandığı Orhun Yazıtları'nda, yazınsal bir dil vardır. Soyut kavramların da yer aldığı bu yazıtlar, Türk yazı dilinin çok uzun bir geçmişi olduğuna tanıklık eder. Uygurcada ise yabancı sözcük oranının arttığı görülür. Bu olguda, Uygurcaya çevrilen dinsel metinlerin etkisi vardır.

4) Tanık Gösterme: Savunulan düşünceyi daha inandırıcı hâle getirmek için konunun uzmanı kişilerin sözlerinden alıntı yapılan düşünce geliştirme yoludur. Kişilerin sözleri genellikle tırnak içinde verilir.

- Aradan yıllar geçtikten sonra bugün ortaya atılan, savunulan nice görüş tarihi unutmaktan kaynaklanır. Bilge Kağan çok haklıdır: “Ey Türk, sen tok iken açlığı bilmezsin!”

UYARI: Tanık gösterme ve örnekleme karıştırılmamalıdır. Örneklemede yazarın veya eserin sadece adı verilirken tanık göstermede bir kişinin adıyla birlikte görüşü, sözü de aktarılır.

- Aruz ölçüsü edebiyatımızda birçok şair tarafından kullanılmıştır. Aruzu bırakmayan şairlerimizden biri de Ahmet Haşim'dir.

(.....)

- Şiirde anlam kapalı olmalıdır. Çünkü Ahmet Haşim'in de dediği gibi “Şiir anlaşılacak için değil, hissedilmek için yazılır.”

(.....)

5) Sayısal Verilerden Yararlanma: Düşüncelerin kanıtlanması ve daha inandırıcı olması adına sayısal verilen kullanıldığı düşünceyi geliştirme yoludur.

- Başka dillerden Türkçeye kelime geçtiği gibi Türkçeden de başka dillere kelimeler geçmiştir. Bugün, Çince 300, Farsçada yaklaşık 3.000, Urduca 227, Arapçada yaklaşık 2.000, Rusçada yaklaşık 2.500 olmak üzere çok sayıda Türkçe kelime başka dillerde kullanılmaktadır.

6) Benzetme: Anlatımı güçlendirmek amacıyla iki varlıktan zayıf olanın güçlü olana benzetildiği düşünceyi geliştirme yoludur.

- Birikimsiz yazarlık saman alevi gibidir. Saman alevi çabucak tutuşup yine çabucak söner. Yazmak için yeterli donanıma sahip olmayan birikimsiz yazarlar da elbet bir gün saman alevi gibi sönüp giderler.

MÜLAKAT

Alanında ünlü kişileri çeşitli yönleriyle tanıtmak, önemli olaylarla ilgili düşüncelerini öğrenmek amacıyla zamanı önceden belirlenmiş sorulu cevaplı karşılıklı konuşmalara **mülakat** denir.

- * Mülakatlar, temelde soru - cevap şeklindedir.
- * Görüşmeci, mülakat yapacağı kişi hakkında önceden kısa bir araştırma yapmalı; bu kişi ile ilgili bilgi toplamalı ve sorularını hazırlamalıdır.
- * Görüşme sırasında konuşmacının sözünü kesmemeye, sıkıcı ve gereksiz sorularla konuyu dağıtmamaya çalışmalıdır.
- * Görüşmeci, sorularını hazırlarken yansız (nesnel) davranmaya özen göstermelidir.
- * Sorularını okurun ilgisini çekecek ve öğrenme isteğini giderecek şekilde hazırlamalı ve aldığı cevapları değiştirmeden okura aktarmalıdır.
- * Mülakatta ilk olarak konuşma yapılan kişinin mesleği, ilgi alanları, eserleri ve çalışmaları; görüşmenin amacı, görüşme yeri hakkında kısa bir bilgi verilir. Ardından mülakat yapılan kişinin çeşitli konulardaki görüş ve düşünceleri aktarılır.
- * Görüşmeci, not olarak ya da ses kayıt cihazıyla kaydettiği konuşmaları ya olduğu gibi ya da vurgulamak istediği hususları öne çıkaran bir plan uygulayarak yayımlar.
- * Metnin kurgusu yapılırken konuşmaların içeriği değiştirilip görüşler saptırılmamalıdır.

ANLATIM ÖZELLİKLERİNE GÖRE CÜMLELER

Öznel Anlatımlı Cümleler: Kişisel duygu düşünce ve yorumlar içeren, göreceli yargılar ifade eden cümlelerdir.

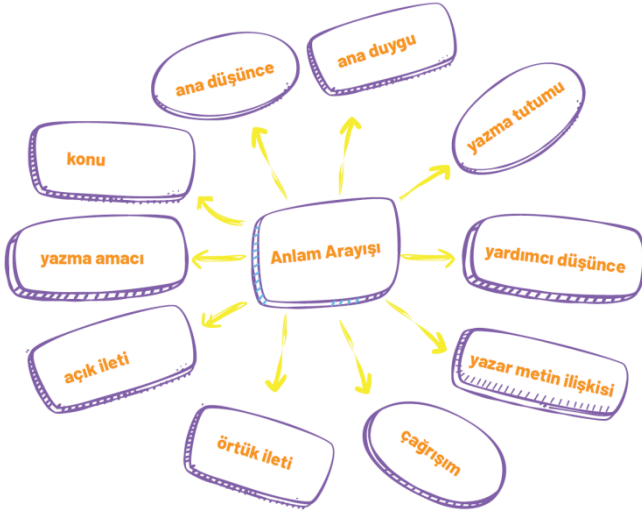
- Umut, insanı diri tutan en önemli güçtür.
- Fikir adamı yazdıklarına canlı bir şekil verebiliyorsa o zaman yaşar.
- Bu roman, dil ve anlatım açısından yazarın ustalığının bir kanıtıdır.

Nesnel Anlatımlı Cümleler: Genel kanı niteliği taşıyan, kişisel değerlendirme içermeyen cümlelerdir.

- Evin bahçe kapısı ormana açılıyordu.
- Romanın bazı bölümlerinde olaylar tek bir kahramanın ağzından anlatılıyor.
- Pencerenin önünden iki gölgenin geçmesinden sonra mahallede bir gürültü koptu.

NOT: “Hangisi kanıtlanabilirlik açısından farklıdır?” tarzındaki sorular öznellik-nesnellik ile ilgilidir.

II. TEMA: ANLAM ARAYIŞI

- **Konu:** Konuşmada, yazıda, eserde ele alınan düşünce, olay veya durum; bap, mevzu, süje.
- **Ana düşünce:** Her metin belli bir düşüncenin dile getirilmesi amacıyla oluşturulur. Anlatılmak istenen ve vurgulanan temel düşünce; metnin ana düşüncesidir. Yardımcı düşünce ise ana düşünceyi destekleyen, çeşitli yönlerden açıklayıp güçlendiren düşüncelerdir. Konunun çerçevesinin çizilmesine ve genişletilmesine yardım eden yan yargılardır.
- **Ana duygu:** Şiirde anlatılmak istenen asıl duyguya ana duygu denir. Düz yazıda iletilmek istenen temel düşüncenin şiirdeki karşılığıdır.
- **Yazma amacı:** Hangi tür metin olursa olsun, her metnin bir yazılış amacı vardır. Kimi metinler doğrudan bilgi vermek için yazılır, kimi metinlerde ise sanatsal kaygı gözetilerek okuyucuya paylaşılacak istenilen duygu, düşünce ve mesaj metnin içine serpiştirilir.
- **Yazma tutumu:** Yazarın, yazma davranışı sırasında kendisini mutlu veya mutsuz hissetmesine neden olan etkili bir duygusal eğilimdir.
- **Yazar-metin ilişkisi:** Edebi metinlerde metin ve yazarı iç içedir. Bir edebî metin analiz edilirken yazarından bağımsız düşünülemez çünkü her eser az ya da çok yazarın hayatından, kişiliğinden, yaşama bakışından izler taşır. Yazar kendi hayatındaki gerçeklikten yola çıkarak yaşadıklarını yeniden kurgular ve yeni bir eser oluşturur.
- **Yardımcı Düşünce:** Ana düşünceyi destekleyen, çeşitli yönlerden açıklayıp güçlendiren düşüncelerdir. Konunun çerçevesinin çizilmesine ve genişletilmesine yardım eden yan yargılardır.

HİKÂYE (ÖYKÜ)

Gerçek veya tasarlanmış olayların okuyucuya haz verecek şekilde anlatıldığı kısa edebî yazılara **hikâye (öykü)** denir. Yazar; kurmaca bir metin olan hikâyede kişi, kavram, nesne gibi unsurları hayal dünyasında yeniden kurgulayarak metne aktarır.

- * Yaşanmış ya da yaşanabilir olaylar, hikâyenin konusunu oluşturur.
- * Her hikâyede belli bir olay ya da durum, olayın geçtiği mekân (yer), olayın gerçekleştiği zaman dilimi ve olayı yaşayan kişiler (karakterler) bulunur.
- * Hikâyelerde genellikle bir ana olay vardır.
- * Hikâyelerde ayrıntılara yer verilmez.
- * Hikâyenin kahramanları bir ya da birkaç kişiden meydana gelir ve bu kahramanların kişilik özellikleri derinlemesine anlatılmaz. Hayat serüvenlerinin tamamı yerine kısa bir bölümü anlatılır.
- * Hikâyelerin dilinde genellikle edebî dil özellikleri ağır basar.
- * Olayları aktarmak için öyküleyici anlatımdan yararlanılır.
- * Kişileri ve olayın geçtiği mekânı zihinde canlandırabilmek için betimleyici anlatımdan yararlanılır.

HİKÂYEDE TEMA, KONU VE ÇATIŞMA

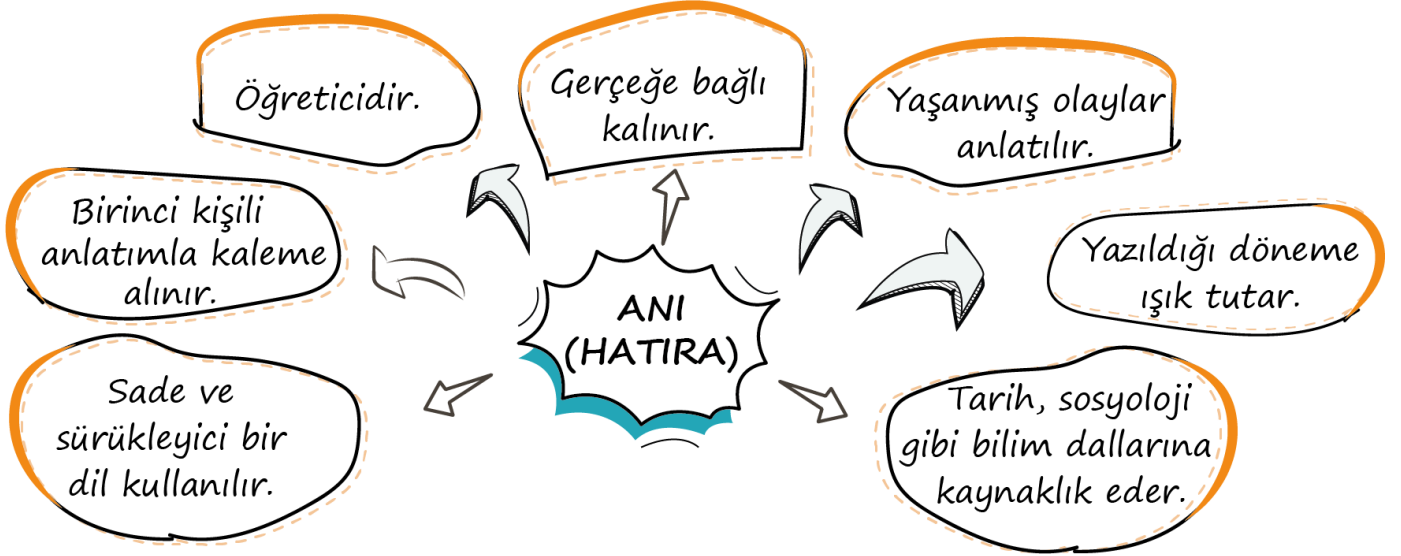
Tema: Bir metindeki temel duygu ve düşüncedir. Temayı ifade eden kavramlar soyut ve geneldir. Tema; hikâyenin konusunu, yer ve zaman özelliklerini, kişi kadrosunu, dil ve anlatım özelliklerini, hikâyedeki çatışmaları, olayları etrafında toplayan atmosfer olarak görülebilir. Örneğin sevgi, aşk, erdem, yalnızlık, dostluk, hayal vb.

Konu: Metinde ele alınan ve üzerinde durulan düşünce, durum veya sorundur. Temanın sınırlandırılıp somutlaştırılmasıyla konu oluşur. Konu, genel olan temanın öze indirgenmesidir. Örneğin Türkiye'de aile bağları, erdemli bir yaşamın insana kazandırdıkları, mutlu bir gelecek hayalinin hüsrana uğraması vb.

Çatışma: Değişik (zıt/karşıt) fikirlere ve özelliklere sahip olmaktan veya hayat tarzından kaynaklanan anlaşmazlık durumlarıdır. Hikâyelerde yazar tarafından kurgulanan metinlerde başkahraman sorunlar yaşayacak, bu sorunlar çatışmalara neden olacak ve bu çatışmalar olayların gelişimini sağlayacaktır. Örneğin hayal-gerçek, ağa-köylü, iyi-kötü, bilgelik-cehalet, tutumluluk-savurganlık çatışması vb.

ANI (HATIRA)

Yazarın kendi bakış açısıyla kaleme aldığı, tüm hayatına ya da hayatının bir bölümüne ait düşünceleri, deneyimleri ve yaşadığı olayları üzerinden zaman geçtikten sonra aktardığı yazı türüne *anı* (*hatıra*) denir.

NOT: Anı türü eleştiriden biyografiye, romandan şiire pek çok türe kaynaklık etmiştir. Ömer Seyfettin Kaşığı ve İlk Namaz adlı hikâyelerini, Orhan Kemal Sağ İç adlı hikâyesini ve Peyami Safa Dokuzuncu Hariciye Koşuşu adlı romanını anı türünden yararlanarak kaleme almıştır.

TÜRK VE DÜNYA EDEBİYATINDA ANI

* **Batı edebiyatında** anı türünün geçmişi MÖ 2. yüzyıla kadar gitmesine karşın bu tür, 17. yüzyılda önem kazanmış ve yaygınlaşmıştır.

- Politikacıların ve sanatçıların yaptıklarını ya da yapmak istediklerini anılar aracılığıyla gelecek kuşaklara aktarmak istemeleri, bu türün yaygınlaşmasını sağlamıştır.

* **Türk edebiyatının** ilk yazılı metinleri olan Köktürk Kitabeleri, söylev türünün özellikleri yanında anı türünün özelliklerini de taşımaktadır.

- Babür Şah'ın 16. yüzyılda yazdığı Babürname, Türk edebiyatının anı türünde yazılmış ilk eseri olarak kabul edilmektedir.
- Divan edebiyatında vakayiname, sefaretname, seyahatname ve tezkirelerde yer yer tanınmış kişilerin hayatlarından, yaşanan olaylardan ve olayların yaşandığı çevreden bahsedildiği için bu tür eserlerde anı özelliği taşıyan bölümlere zaman zaman rastlanmaktadır.
- Tanzimat Dönemi'nden sonra Türk edebiyatında anı türü yaygınlaşmıştır.

ANI VE HİKÂYE KARŞILAŞTIRMASI

BENZER YÖNLERİ

- * Olay örgüsü, kişi, yer ve zaman unsuru vardır.
- * Olayları anlatan bir anlatıcı vardır.
- * Öyküleme, betimleme gibi anlatım biçimleri kullanılmıştır.

FARKLI YÖNLERİ

- * Hikâye kurmaca dünyaya dayanırken, anılar gerçek olaylara dayanır.
- * Hikâye sanat metni olarak kabul edilirken, anılar öğretici metin türlerine girer.
- * Hikâyede olaylar yazarın hayal gücünde yeniden şekillenir, anılarda gerçeklik olduğu gibi anlatılır.
- * Hikâyede yaşanmış, yaşanabilir veya tamamen hayal ürünü olaylar yer alır, anılarda yazarın yaşadığı gerçek olaylar vardır.

DİKKAT

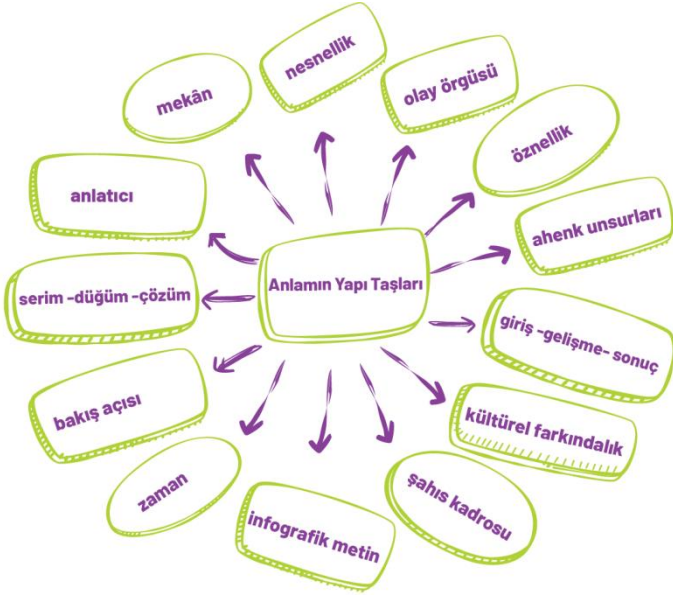
- * Yazarın yaşadıklarını ve izlenimlerini yazıya geçirmesi yönüyle anılar **günlüklere benzer**. Günlüklerde yaşananlar günü gününe yazılırken anılarda olaylar, üzerinden bir süre geçtikten sonra kaleme alınır.
- * Anıyla **otobiyografiyi** de birbirinden ayırmak gerekir. Her iki tür de kişinin özel hayatını, duygu ve düşüncelerini anlatır. Otobiyografide anlatılanlar, kişinin kendisi ile sınırlıdır. Anıda ise geçmişte yaşanmış olaylar anlatılırken olayın yaşandığı çevre, zaman ve kişiler hakkında da bilgiler verilir; olayların nedenleri bulunup bir sonuç çıkarılmaya çalışılır.

ŞİİR TÜRLERİ

	ÖRNEK ŞİİRLER	DİDAKTİK
PASTORAL	Sonbahar geliyor serçe Yuvanı ne yapacaksın? Ayva çiçek açmadan önce. Meyvelerin içi geçecek Rüzgâr başka çeşit esecek Yağmurlarla ıslanacaksın.	Karac'oğlan söyler sözün başarır Aşkın deryasını boydan aşırır Seni her mecliste hacil düşürür Kötülerle konup göçücü olma
EPİK	Deniz kıyısında durmuş devrin askerleri, Beyaz atlı adam dalmış uzaklara, Durgun sularla büyür düşüncesi. Aşkın, sabahın, kalbin bulutlarında Gürül gürül bir gök gürlemesi: — Mehmet, ilk işin İstanbul'u almak ola! Beyaz atlı adam dalmış uzaklara	Yeşil pencereden bir gül at bana Işıklarla dolsun kalbimin içi. Geldim işte mevsim gibi kapına, Gözlerimde bulut, saçlarımda çiğ.
		SATİRİK
		Allah'ın on pulunu bekleye dursun on kul; Bir kişiye tam dokuz, dokuz kişiye bir pul. Bu taksimi kurt yapmaz kuzulara şah olsa; Yaşasın, kefenimin kefilî karaborsa!

III. TEMA: ANLAMIN YAPI TAŞLARI

- **Anlatıcı:** Yazar hikâyede, anlatma görevini bir anlatıcıya verir. Bu anlatıcı, olay ve durumları okuyucuya aktarır.
- **Bakış Açısı:** Olayların veya durumların anlatıcı tarafından ifade edilişi, bakış açısını oluşturur. Hikâyedeki olayların kimin gözünden ve nasıl anlatılacağına, anlatıcının olayların ne kadarını bilmesi gerektiğine yazar karar verir.
- **Giriş-Gelişme-Sonuç:** Öğretici metinlerin planını oluşturan bölümlerdir.
- **Infografik Metin:** Bilgi ve grafik kelimelerinin birleşimiyle oluşan infografik kelimesi; ilgi çekmek, algıyı ve anlamayı artırmak için düzenlenmiş görsel iletişim biçimi anlamına gelmektedir.
- **Mekân:** Hikâyede olayın geçtiği ya da durumun yaşandığı yerdir. Yazar, hikâyesinde olayların geçeceği mekânı gerçek dünyadan (ev, konak, iş yeri, çarşı, pazar, uçak, sokak vb.) alabileceği gibi tamamen hayal ürünü bir mekân da kurgulayabilir.
- **Olay Örgüsü:** Kurmaca metinlerde olaylar ve durumlar belirli bir düzen içinde sıralanır ve bu sıralanış, hikâyenin olay örgüsünü oluşturur.
- **Serim-Düğüm-Çözüm:** Olay çevresinde gelişen edebî metinlerin planını oluşturan bölümlerdir.
- **Şahıs Kadrosu:** Hikâyede yer alan kişilerin tümüne verilen genel addır.
- **Zaman:** Hikâyedeki olayların ya da durumların yaşandığı zaman dilimidir.

SÖZCÜKLER ARASI ANLAM İLİŞKİLERİ

1) Eş Anamlı (Anlamdaş) Sözcükler: Yazılışları farklı anlamları aynı olan sözcüklerdir.

- al (kırmızı), kara (siyah) soru (sual), yanıt (cevap)

2) Yakın Anamlı Sözcükler: Anlam olarak birbirinin aynısı olmamakla birlikte benzer anlamları taşıyan kelimelerdir.

- basmak, çiğnemek, ezmek; dilemek, istemek; uyumak-yatmak; sızı, ağrı; yalan, yanlış...

3) Zıt (Karşıt) Anamlı Sözcükler: Anlamca birbirinin tam tersini ifade eden sözcüklerdir.

- uzun ve kısa, güzel ve çirkin, sıcak ve soğuk, zengin ve fakir...

UYARI: Dilimizdeki her sözcüğün zıt anlamlısı yoktur: ağaç, çiçek, duvar, cam...

UYARI: Sözcüklerin olumsuz biçimleri zıt anlam oluşturmaz: ağlamak --> ağlamamak X gülmek ✓

UYARI: Bir sözcüğün karşıt anlamı, cümledeki kullanımına göre değişebilir:

- Elinde ince bir kitap vardı. (karşıtı ".....")
- Kilo vermiş, ince bir insan olmuş. (karşıtı ".....")
- İnce davranışlarıyla hepimizi büyüledi. (karşıtı ".....")

4) Sesteş (Eş Sesli) Sözcükler: Yazılışları aynı, anlamları farklı olan sözcüklerdir.

- Üzerinde soluk bir ceket vardı.
Suluk almakta güçlük çekiyordu.
- Yüz kiloluk çuvala bana mısın demedi.
Yüzü bana dönük oturanları tanıyor musun?

UYARI: Sesteş sözcüklerle çok anlamlı sözcükler birbirine karıştırılmamalıdır. Bir sözcüğün yan ve mecaz anlamları o sözcüğün sestesi değildir. Sesteşlik, gerçek anlamlar arasında aranır.

UYARI: İnceltme işareti (^) ile anlamsal olarak birbirinden ayrılan sözcükler arasında sestelik yoktur: **yâr** (sevgili), **yar** (uçurum); **kâr** (kazanç), **kar** (yağış biçimi) vb.

5) Somut-Soyut Anlamlı Sözcükler: Beş duyu organından (görme, işitme, tatma, koklama, dokunma) herhangi biriyle algılanabilen sözcükler somut, algılanamayan sözcükler soyut anlamlıdır.

- ses, koku, yol, rüzgâr, kalem, sıcak, dergi, insan... > **somut**
- korku, aşk, rüya, nefret, şefkat, özgürlük, insanlık... > **soyut**

6) Nitel-Nicel Anlamlı Sözcükler: Varlıkların sayılabilir, ölçülebilir özelliklerini anlatan sözcüklere **nicel anlamlı sözcükler**; sayılamayan, ölçülemeyen, nitelik bildiren sözcüklere **nitel anlamlı sözcükler** denir. Sözcüklerin nicel ve nitel anlamları cümledeki kullanımlarına bağlı olarak değişebilir.

Nicel Anlamlı

- Atatürk Bulvarı oldukça uzun bir caddedir.
- Bugün hava gerçekten de çok sıcak.
- Daha geniş bir eve taşınıyoruz nihayet.

Nitel Anlamlı

- Atatürk Bulvarı çok gösterişli bir caddedir.
- Son günlerde herkese çok sıcak davranıyor.
- Onca laf işittin, ne geniş insansın sen öyle!

7) Genel-Özel Anlamlı Sözcükler: Bir türün tümünü kapsayacak şekilde kullanılan sözcüklere **genel anlamlı**; bu türe ait bir ya da sınırlı sayıdaki varlığı karşılayacak şekilde kullanılan sözcüklere **özel anlamlı** sözcük denir.

Genel Anlamlı

- Ağaç, yeşiliyle, gölgesiyle herkese huzur verir.
- Çocuk, evin neşesidir.
- Ulusun gelişimi için okul önemlidir.

Özel Anlamlı

- Caddedeki ağacı da kesmiş belediye.
- Ateşi yükselince çocuğu hastaneye götürmüştü.
- Okul, geniş kapsamlı bir bakımdan geçti.

8) Yansıma Sözcükler: Doğadaki canlı ya da cansız varlıkların çıkardıkları seslerin taklit edilmesiyle oluşan sözcüklerdir: gür, pat, çat, şıp, şır, cıv, fis, hav, vız, küt, hav, miyav, me, cik...

- Arıların vızıltıları bahçenin her yerinden duyuluyordu.
- Dün akşamki maçta iki tane top patlatmışlar.

HİKÂYE (ÖYKÜ)

TÜRK EDEBİYATINDA HİKÂYE

* Türk edebiyatında **modern hikâye alanında ilk denemeler**, Osmanlı Devleti'nin Batı'ya yönelmesinin sonucu 19. yüzyılın ikinci yarısında başlar. İlk telif hikâyeler, Ahmet Mithat Efendi tarafından kaleme alınır. Ahmet Mithat Efendi hikâyelerini *Letaif-i Rivayat* ve *Kıssadan Hisse* adlı eserlerinde toplar. Samipaşazade Sezai, Batılı tarzdaki ilk hikâyeleri yazar ve bunları *Küçük Şeyler* adlı eserinde bir araya getirir.

* **Millî Edebiyat Dönemi** hikâyelerinde Anadolu, Türk tarihi, yanlış Batılılaşma gibi konular işlenir. Ömer Seyfettin, Refik Halit Karay, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adivar dönemin öykü yazarlarıdır.

* **Cumhuriyetin** ilanıyla toplum ve kültür hayatında hızlı bir değişim süreci başlar. Bu değişim hikâyeyi de etkiler. Cumhuriyet'in ilk yıllarında hikâyelerde Kurtuluş Savaşı, cumhuriyetle başlayan siyasi ve sosyal değişim, Anadolu coğrafyası ve insanı gibi konular işlenir. 1930'lardan sonra konu çeşitliliği artar. Birey merkezli hikâyeler kaleme alınmaya başlar. Sabahattin Ali, Kenan Hulusi Koray, Memduh Şevket Esenal, Sait Faik Abasıyanık bu dönemin ünlü hikâyecileridir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'de hızlı sosyoekonomik gelişmeler yaşanır. Hikâyelerde köy ve köylü sorunları, köyden kente göç, sanayileşme ve bunun getirdiği sorunlar, sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan işçi sınıfı gibi konular işlenmeye başlar. Bu dönemde Talip Apaydın, Tarık Buğra, Bahaeddin Özkıışı, Peyami Safa, Orhan Kemal öne çıkan hikâyecilerdendir.

HİKÂYENİN YAPI UNSURLARI

1) Olay Örgüsü: Olaylar, günlük yaşamda yaşanabilecek nitelikte gerçek durumlardır. Kurmaca bir metin olan hikâye türünde kurgusal olaylar yer alır. Bu olaylar, belirli bir düzen içinde sıralanır ve bu sıralanış hikâyenin olay örgüsünü meydana getirir.

2) Şahıs Kadrosu: Şahıs kadrosunu oluşturan karakter ya da karakterler hikâyenin yapı unsurlarındandır. Hikâyedeki olayların merkezinde bulunan kişi, hikâyenin **başkarakteridir**. Olayların gelişmesinde etkili olan kişi ya da kişilere **yardımcı karakter** adı verilir.

3) Zaman: Olaylar, belli zaman diliminde (an, saat, gün, ay, yıl, mevsim vb.) yaşanır. Zaman, olaylar üzerinde doğrudan etkilidir. Hikâyenin konusuna ve yapısına göre zaman uzayıp kısalabilir.

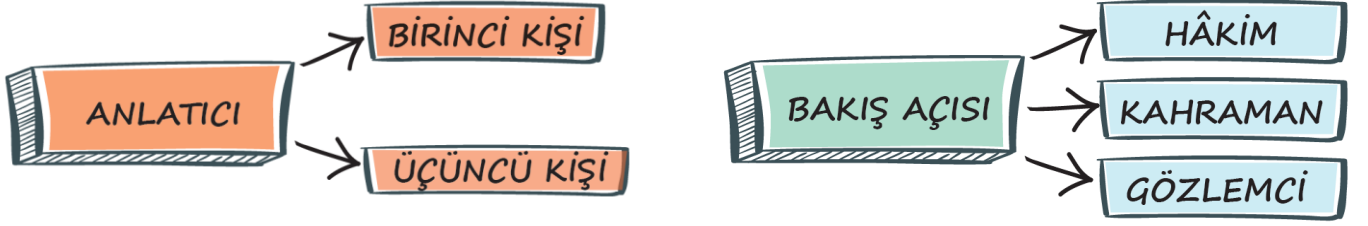
4) Mekân: Olayın geçtiği yerdir. Yazar, olayların geçeceği mekânı gerçek dünyadan (ev, iş yeri, tren, sokak vb.) alabileceği gibi kurmaca bir mekân da alabilir. Mekânın olaylar ve karakterlerle doğrudan ilişkisi vardır.

Tip: Davranış ve düşünceleriyle belli bir sınıfı, zümreyi, belli bir insan eğilimini temsil eden kişilerdir. Toplumun belli bir kesimini temsil eden ortak davranışlar geliştirirler: cimri tipi, idealist öğretmen tipi, kıskanç kişi tipi...

Karakter: Olumlu ya da olumsuz yönleri ile verilen, belirli bir tip özelliği göstermeyen kişilerdir. Kendilerine özgü tutum ve davranışlar geliştirirler, genel temsil özelliği göstermezler.

ANLATICI VE BAKIŞ AÇISI

Hikâyede yazar, anlatma görevini bir anlatıcıya verir. Bu anlatıcı olay ve durumları okura aktarır. Anlatıcı da tıpkı kişiler, zaman veya mekân gibi yazar tarafından kurgulanmış bir hikâye unsurudur. Olayların veya durumların anlatıcı tarafından ifade edilişi, **bakış açısını** oluşturur.

Hikâyelerde yazarların kullandığı bakış açıları, üç ana başlık altında toplanır:

1) Hâkim (İlahi, Tanrısal) Bakış Açısı: Hâkim bakış açısında anlatıcı olay ve kişilerle ilgili her şeyi görür ve bilir. Kişilerin geçmişlerini, geleceklerini, ruh hâllerini bildiği gibi olayların akışından veya geçmişinden de haberdardır; bilmediği hiçbir şey yoktur. Olay veya durumları üçüncü kişi anlatımıyla aktarır.

- Küçük Hasan hiçbir şey düşünmeden ilerliyordu. Ne evde kendisinin dönmesini bekleyen iki küçük kardeşi ne de dört saat uzaktaki nahiye merkezinde hizmetçilik yapan anası bu anda aklında değildi. Ayrılanı satıp satamayacağını da düşünmüyordu. Kafasında yalnız bir şey vardı: Bu yolu tekrar yürümek, geri dönmek mecburiyeti...

2) Gözlemci (Müşahit) Bakış Açısı: Anlatıcı, olay ve durumlara sınırlı bakma iznine sahiptir; olayların ve durumların tanığı konumundadır. Bu bakış açısında anlatıcı, olayları ve durumları tarafsız bir şekilde aktarır. Kişilerin aklından geçenleri, hissettiklerini; olayların geçmişini ve geleceğini bilemez. Olay veya durumları genellikle üçüncü kişi anlatımıyla aktarır.

- Adam akıllı akşam olmuştu. Yol amelesi çadırlarına dönerek ateş yakmaya başlamışlardı. Bizim kamyon şosenin bir kenarında muazzam bir hayvan ölüsü gibi hareketsiz duruyordu. Şoför ve muavini, üstleri yağ ve toprak içinde, yüzlerinden siyah terler damlayarak, bir kenara oturup uzunca bir dinlenme yapıyorlardı.

3) Kahraman Anlatıcının Bakış Açısı: Yazar, olayları ve durumları aktarma görevini olayların içinde yer alan bir kişiye verir. Bu anlatıcı, hikâyedeki ayrıntıları kendi bakış açısından görür. Olaylar ve durumlar hakkındaki bilgisi, yaşadığı ve gözlemleyebildiği kadardır. Olay veya durumları birinci kişi anlatımıyla aktarır.

- Bu caddeye ne kadar da çok fotoğrafçı toplanmış, şimdiye kadar kaç tanesinin önünde resimleri seyre daldım. Şu gelin, demin gördüğüm kocalı kadın değil mi? Şu pembe yüzlü, çift örgülü saçlı küçük çocuk, daha demin sıçrayarak yanımdan geçen genç kız değil mi?

HİKÂYE TÜRLERİ

Olay Hikâyesi

- ▶ Klasik veya Maupassant tarzı hikâye olarak da bilinir.
- ▶ Bir olay üzerine kurgulanır.
- ▶ Bu hikâye türünde olay örgüsü, kişi, mekân ve zaman unsurlarına önem verilir.
- ▶ Merak ögesi daima ön plandadır, çözüm bölümünde merak duygusu giderilir.
- ▶ Dünya edebiyatında ilk örneklerini Fransız yazar Guy de Maupassant vermiştir. Türk edebiyatında Ömer Seyfettin, Refik Halit Karay, Reşat Nuri Güntekin bu hikâye türünün önemli temsilcileridir.

Durum Hikâyesi

- ▶ Kesit hikâyesi veya Çehov tarzı hikâye olarak da bilinir.
- ▶ Hayatın bir “an”ı, “kesit”i üzerine kurgulanır.
- ▶ Ruhsal çözümleme, izlenim, çağrışım duygusu, düşünce, hayal, yorum ve gözleme önem verilir.
- ▶ Merak ögesi önemsizdir. Hikâye, okuyucuda “yarım kalmışlık, bitmemişlik” hissi uyandırır.
- ▶ Dünya edebiyatında ilk örneklerini Rus yazar Anton Çehov vermiştir. Türk edebiyatında Sait Faik Abasıyanık ve Memduh Şevket Esenal bu hikâye türünün önemli temsilcileridir.

I. METİN

Hatice Hanım, çok genç yaşta dul kalmış zengin bir hanımcağızdı. (...) Başlıca merakı temizlikle namusluluktuktu. Göztepe'deki köşkünü hizmetçi Eleni ve evlatlığı Gülter ile her sabah beraber temizler, aşçısı Mehmet'i her gün tıraş ettirir, zavallı Bolulu oğlanı tepeden tırnağa kadar beyazlar giymek zorunda bırakırdı. Eleni de Gülter de son derece namusluydular. Kileri kitlemezdi. Paraları meydanda dururdu. Hele Mehmet'in namusuna diyecek yoktu. Konuşurken gözlerini kaldırıp insanın yüzüne bile bakmazdı. Hatice Hanım, köşkten hiçbir yere çıkmadığı için işi gücü adamlarını denetlemektir. Sürekli odaları dolaşır, tavan arasına çıkar, mutfağa inerdi. Derdi ki:

– Benim gibi olun! Ben kimseyle görüşüyor muyum? Sakın siz de komşuların hizmetçileriyle, uşaklarıyla konuşmayın.

(Olay hikâyesi örneğidir
çünkü olaya dayalı bir anlatım söz konusudur.)

II. METİN

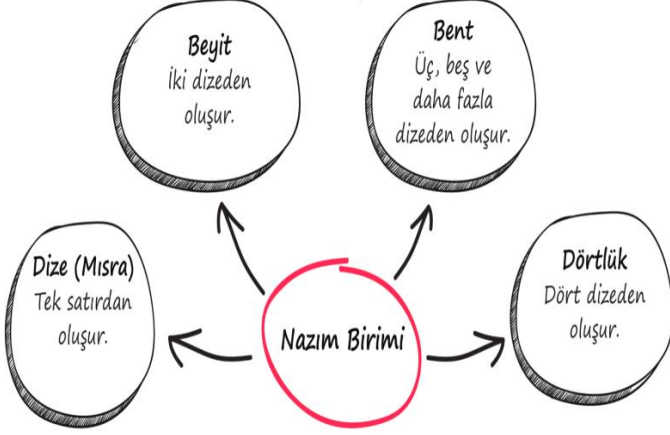
Durdu adam. Niçin, neden olduğunu bile bilmeden durdu. İçinde bir şey durdurmuştu onu, ayaklarına asılmıştı. Dört bir yanından bir sürü geçiyordu. İster istemez bu kalabalık yüzlere baktı. Bilinmeyen yollarda yitmiş çocuk gözleri bir garip irileşiyordu. Sanki bütün bu kalabalığı içine alacaktı; yağın kan içine alacaktı; akşam karanlığını, yanan ışıkları, şehrin yollarını ve evlerini... Sonra gökyüzünü alacaktı. (...) Nedense küçüldü gözleri durup dururken eskisinden de küçük küçüldü. (...) Yüreği yerinde daralıp sıkıştı. Yumuşak geniş yüzü de gerilmiş, kapkara bir deri olarak daralmıştı. Yüzler yabancıydı, gözler yabancıydı ve gülüşler büsbütün yabancıydı. Onun geldiği yerdeki insanların yüzleri hiç böyle değildi... Onun geldiği yerdeki gözler böyle bakmaz, gülüşler böyle yaban ve soğuk, yüzlere yapışıp kalmazdı ve akşamlar böylesine merhametsiz bir bencillikle şuraya buraya sıvamazdı.

(Durum hikâyesi örneğidir
çünkü izlenim ve çağrışımlar söz konusudur.)

ŞİİR İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

NAZIM BİRİMİ

Şiirin bütününi oluşturan dizelerin kümeleniş biçimine denir. Nazım birimi, dize gruplarında bulunan dize sayısına göre adlandırılır:

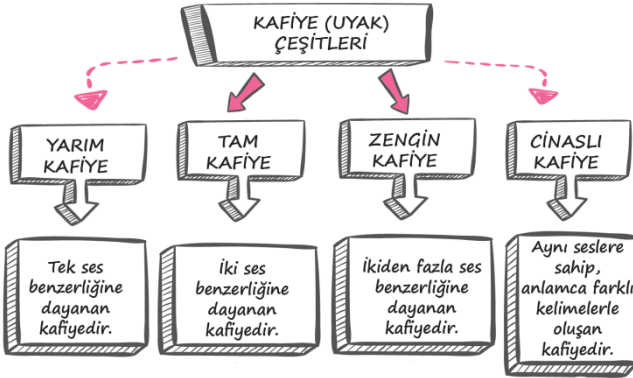

DİZE	Neler çeker bu gönül söylesem şikâyet olur...
BEYİT	Çok sürse ayrılık, aradan geçse çok sene, Biz sende olmasak bile, sen bizdesin yine...
DÖRTLÜK	Ne hasta bekler sabahı, Ne taze ölüyü mezar. Ne de şeytan bir günahı, Seni beklediğim kadar...
BENT	Kardır yağın üstümüze geceden, Yağmurlu, karanlık bir düşünceden. Ormanın uğultusuyla birlikte Ve dörtlüğe, dümdüz bir mavilikte Kar yağıyor üstümüze inceden...

AHENK UNSURLARI

Edebî metinlerde kelimelerin sıralanışından veya birbirleriyle ilişkisinden doğan ve kulağa hoş gelen ses düzeni ahenk olarak adlandırılır. Şiirde ahengi sağlayan başlıca unsurlar şunlardır:

1) Kafiye (Uyak): İki veya daha çok dize arasındaki farklı anlam ve görevdeki seslerin, kelimelerin benzerliğidir. Dizelerin sonlarında bulunan kafiye, benzeyen seslerin sayısına ve kelimelerin anlamına göre türlere ayrılır:

Örnek ... bu ... dolu	Örnek ... duvar ... şınar	Örnek ... resim ... mevsim	Örnek Açıldı bir gül Sen hep gül
-u Yarım Kafiye	-ar Tam Kafiye	-sim Zengin Kafiye	-gül Cinaslı Kafiye

NOT: Kafiyeyi oluşturan sözcüklerden biri diğerinin içinde yer alıyorsa buna **tunç kafiye** denir. Tunç kafiye, zengin kafiyenin bir çeşididir:duvar /var > "var" tunç kafiye

2) Kafiye Düzeni: Kafiyelerin sıralanış biçimine kafiye düzeni (kafiye şeması, kafiye örgüsü) denir. Kafiye düzeni belirlenirken birbiriyle kafiyeli dizeler aynı harfle gösterilir. Beş çeşit kafiye örgüsü vardır:

Düz Kafiye	Çapraz Kafiye	Sarmal Kafiye	Mâni Tipi Kafiye	Örüşük Kafiye
..... a a a a a
..... a b b a b
..... a a b x a
..... a (b) b a a b
			 c
			 b
			 c
			 b
			 c

NOT: aa, bb, cc... şeklinde sıralanan beyitler de düz kafiye sayılır.

3) Redif: Şiirde uyaktan sonra tekrarlanan yazılışları ve görevleri aynı sözcük ve eklerdir. Redif; şiirde ek, sözcük ve hem ek hem sözcük şeklinde bulunabilir:

- iller açar > “ler” ek hâlinde, “açar” kelime hâlinde
- güller açar rediftir.

4) Aliterasyon ve Asonans: Dizelerde aynı ünsüz harfin tekrarına aliterasyon, aynı ünlü harfin tekrarına ise asonans adı verilir:

- Anlattı uzun uzun;
Şehrin uğultusundan usanmış ruhumuzun,
Nadir duyabildiği taze bir heyecanla...

(Bu metnin ilk iki dizesinde “n” ünsüzünün tekrarıyla aliterasyon, “u” ünlüsünün tekrarıyla asonans yapılmıştır.)

5) Ölçü: Şiirdeki dizelerin hece sayısı veya hecelerin ses değeri bakımından denkliliğine dayanan ahenk unsurudur.

a) Hece Ölçüsü: Dizelerdeki hece sayısı eşitliğine dayanan millî ölçümümüzdür. Hece ölçüsü kullanılan şiirlerde dizelerin bazı bölümlerinde anlam gereği yapılan duraklamalara “durak” denilir. Hece ölçüsü ile yazılan şiirlerde 4+3, 4+4, 6+5, 4+4+3 gibi duraklar kullanılabilir. Her şiirde durak bulunmak zorunda değildir.

b) Aruz Ölçüsü: Dizelerdeki hecelerin ses değeri açısından denkliliğine dayanır. Hecelerin açıklık-kapalılığına (kısalık-uzunluk) göre belli kalıplarla ifade edilir. Ünlü ile biten heceler açık, ünsüz veya uzun ünlü ile biten heceler ise kapalı hecedir. Açık heceler nokta (.), kapalı heceler kısa çizgi (-) ile gösterilir. Dize sonundaki hece, daima kapalı hece olarak kabul edilir.

c) Serbest Ölçü: Aruz veya hece ölçülerine bağlı kalınmaksızın yazılan şiirler, serbest ölçülü şiirlerdir.

İlkbahara / yaz derler Güzel söze / naz derler Kime derdim / söylesem Bu dert sana / az derler	Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik; — — • / • — — • / • — — • / • — — Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik! — — • / • — — • / • — — • / • — —	Yaşamak bir sokak lambası gibi Bir gece evden atılmış bir çocuk sanki Tek bir damla tek bir ses gibi Aklıma düşüyor
4+3 Duraklı, 7’li hece ölçüsü ile yazılmıştır.	Aruz ölçüsü ile yazılmıştır.	Serbest ölçü ile yazılmıştır.

GEZİ YAZISI

Bir kişinin yurt içinde ve yurt dışında gezip gördüğü yerleri, oralarla ilgili gözlem ve izlenimlerini anlattığı yazılara **gezi yazısı** (seyahatname) denir.

* İnsanoğlunun yeni yerleri görüp tanıma ihtiyacını gideren, edebî ve tarihî özellik taşıyan bu eserlerde gezgin (seyyah); gezdiği yerlerin sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi özelliklerini anlatır.

* Eserini giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşan belirli bir plan dâhilinde yazan yazar, okurun ilgisini çekecek bir anlatım tercih eder.

* Gezdiği yerleri anlatırken okuru âdeta o yerlerde yaşatır; yazısını okuru yazının içine çekecek bir üslupla kaleme alır.

NOT: Seydi Ali Reis'in "Mir'atü'l-Memalik" adlı eseri, Türk edebiyatında ilk seyahatname sayılmaktadır. Türk edebiyatındaki en tanınmış seyahatname ise Evliya Çelebi'nin "Seyahatname" adlı eseridir.

DİKKAT

* Anı ile gezi yazısı arasında **benzerlikler** vardır: Her ikisi de yazarın hayatından izler taşır ve yaşanmışlıklara dayanır. Yazarlar bu türlerde deneyim ve gözlemlerini anlatır.

* Anı ile gezi yazısı arasındaki **fark** anının geçmiş yaşantılar üzerine odaklanması, gezi yazısının ise bir yerin tanıtımını amaçlamasıdır. Anı yazarı geçmişte yaşadığı olayları, tanıdığı insanları ve deneyimlerini anlatır. Gezi yazısı yazarı ise gezip gördüğü yerleri, bu yerlerin doğal, tarihî ve kültürel özelliklerini aktarır. Anıda yazar gezdiği bir yerden bahsetse bile amacı kendi yaşadıklarını, duygu ve düşüncelerini, başkalarıyla olan ilişkilerini anlatmaktır.

IV. TEMA: DİLİN ZENGİNLİĞİ

- ➔ **Anlatım özellikleri:** Bir metnin etkili ve anlaşılır bir şekilde aktarılmasını sağlayan açıklık, akıcılık, tutarlılık, özgünlük, duruluk vb. özelliklerdir.
- ➔ **Anlatım teknikleri:** Anlatım teknikleri, olay çevresinde gelişen metinlerde anlatılacak olayı ya da durumu okuyucuya ulaştıran bir vasıta. Anlatılarda; anlatma, mektup, özeltme, geriye dönüş, diyalog, iç diyalog, iç çözümleme, iç monolog ve bilinç akışı sanatçıların kullandığı başlıca anlatım tekniklerindedir.
- ➔ **Düşüncü geliştirme yolları:** Metnin ana fikrini daha etkili bir şekilde ifade etmek, desteklemek ve detaylandırmak için tercih edilen tanımlama, örnekleme, karşılaştırma, tanık gösterme-alıntı yapma, sayısal verilerden yararlanma gibi yöntemlerdir.
- ➔ **Edebî dil:** Genellikle edebi eserlerde (şir, roman, hikâye, deneme, tiyatro vb.) kullanılan ve okuyucuda belirli duygular uyandırmayı amaçlayan dildir. Simgesel, özgünlük, çok anlamlılık (polisemi), sanatlı söyleyiş vb. bu dilin temel özelliklerindedir.
- ➔ **Öğretici metin:** Bu metin türünde amaç; okuyucuya bilgi verme, bir konuyu açıklama ve tanıtmaya veya bir konu hakkında okuyucuyu aydınlatmaktır. Genellikle nesnel bir dil kullanılan bu metin türü akademik veya günlük bilgi ihtiyacını karşılamak için yazılır.
- ➔ **Eleştiri:** Bir eserin, sanatçının, düşünceyi veya durumu olumlu-olumsuz yönlerini, güçlü-zayıf taraflarını ortaya koyarak değerlendirme amacıyla yazılmış metin türüdür. Divan edebiyatında "hicviye", halk edebiyatında "taşlama" ve modern edebiyatta "yergi" olarak bilinen bu türün diğer adı "tenkit"tir.
- ➔ **Üslup:** Bir yazarın anlatım tarzını ve ifade biçimini belirleyen; dil ve kelime seçimlerini, cümle yapılarını, anlatım tekniklerini, metnin atmosferini yansıtan ayırt edici özellikler bütünüdür.

ROMAN

İnsanı veya çevresini inceleyen, onun serüvenlerini anlatan, duygularını ve düşüncelerini çözümleyen, kurguya veya gerçek olaylara dayanan uzun edebî türe **roman** denir.

- * Anlatmaya bağlı edebî türdür.
- * Genellikle uzun ve detaylıdır.
- * Olaylar ayrıntılı bir şekilde anlatılır.
- * Karakterler ve mekân sayısı fazladır.
- * Karakterler derin bir şekilde betimlenir.
- * Mekân, zaman ayrıntılı şekilde kurgulanır.
- * Olaylar hikâyeye göre daha uzun bir zaman diliminde gerçekleşir.
- * Serim, düğüm ve çözüm planıyla yazılır.
- * Birden fazla bakış açısı kullanılabilir.
- * İçerisinde anı, mektup gibi birçok farklı türden yararlanılabilir.
- * Yazıldığı dönemin zihniyetini yansıtır.

KONULARINA GÖRE ROMAN TÜRLERİ

Macera Romanı	Günlük hayatta sık rastlanmayacak şaşırtıcı, sürükleyici olayları anlatan romanlardır.
Sosyal Roman	Bireyi etkileyen toplumsal, kültürel ve siyasi olayları işleyen romanlardır.
Tarihî Roman	Tarihî olayları, kişileri anlatan romanlardır. Tarihî olaylar kurgulanarak yazılır.
Fantastik Roman	Olayların hayalî, mekân ve kahramanların olağanüstü olduğu romanlardır.
Psikolojik Roman (Tahlil Romanı)	Bireyin iç dünyasını, ruh hâlini ele alan; bireylerin birbirleriyle ve toplumla ilişkisini çözümleyen romanlardır.
Egzotik Roman	Uzak ve yabancı ülkeleri anlatan romanlardır.
Otobiyografik Roman	Yazarların kendi yaşamlarını anlattığı romanlardır.
Biyografik Roman	Ünlü şahısların hayatını ya da hayatının bir bölümünü anlatan romanlardır.

DÜNYA EDEBİYATINDA ROMAN

- * Toplumların edebiyat tarihlerine bakıldığı zaman insanın kendini ifade etmek için kullandığı ilk türün destan olduğu söylenebilir. Destanı masal, efsane, halk hikâyesi vb. takip eder. Bu türlerden sonra da roman ortaya çıkar.
- * Batı edebiyatında romanın 17. yüzyılın başlarından itibaren ortaya çıktığı ve ilk roman örneğinin Cervantes'in Don Kişot adlı romanı olduğu kabul edilir.
- * Don Kişot'u, Daniel Defoe'nun Robenson Cruze ve Jonathan Swift'in Gulliver'ın Gezileri takip eder.

TÜRK EDEBİYATINDA ROMAN

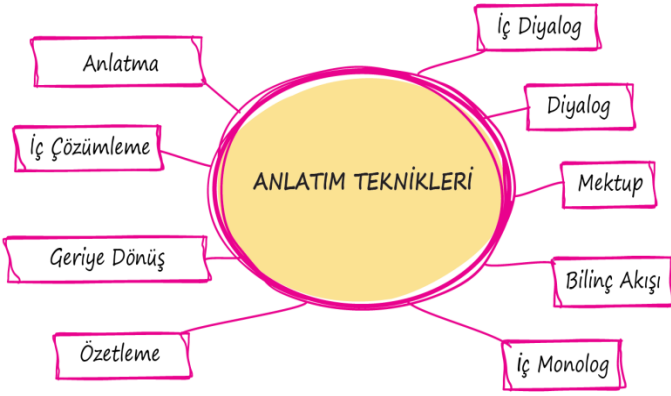
- * Değişen dünya şartlarına bağlı olarak Osmanlı Devleti'nin Batı'ya yönelmesi sonucu 19. yüzyılın ikinci yarısında diğer edebî türlerde olduğu gibi romanda da ilk denemeler başlar.
- * Edebiyatımızda Batılı tarzda romanlar yazılmadan önce Batı edebiyatından roman tercümeleri yapılır.
- * Yusuf Kamil Paşa, Fransız yazar Fenelon'dan Telemaque (Telemak) adlı romanı tercüme ederek Türk edebiyatına ilk çeviri romanı kazandırır.
- * Şemsettin Sami, ilk Türk romanı olarak kabul edilen Taaşuk-ı Talat ve Fitnat'ı yazar.
- * Namık Kemal'in yazdığı İntibah edebiyatımızın ilk edebî romanı, Cezmi ise ilk tarihî romanı kabul edilir.
- * Nabizade Nazım; köy hayatını, köy insanını konu edinen gerçekçi bir roman olan Karabibik'i yazar.
- * Mehmet Rauf, Eylül adlı romanıyla Türk edebiyatındaki ilk psikolojik romanı yazar.
- * Halit Ziya Uşaklıgil, Türk edebiyatında kent ve kültür romancılığının öncüsüdür. Batı tekniğine uygun ilk romanları Halit Ziya Uşaklıgil yazar.

ÜSLUP (BİÇEM)

Bir yazarın anlatım tarzını ve ifade biçimini belirleyen; dil ve kelime seçimlerini, cümle yapılarını, anlatım tekniklerini, metnin atmosferini yansıtan ayırt edici özellikler bütününe üslup denir.

- * "Sanatçı, fikirlerini nasıl dile getiriyor?" sorusunun cevabıdır ve ortak dilin kişisel olarak kullanılmasıdır.
- * Herkesin kullandığı genelleşmiş mevcut dil malzemesini kişisel ama özgün bir ifade hâline getirme çabasıdır.
- * Yazarın kendine özgü tutumu ve söyleyiş biçimi onun üslubunu oluşturur.
- * Her yazarın üslubu, onun dünya görüşünün, hayata bakış açısının, yaşama biçiminin dildeki yansımasıdır.
- * Üslup, sanatçının içten gelen samimi duygularının tercümanıdır ve onun şahsiyetinin ifadesidir.
- * Romanın yapı ve içerik unsurları üslubu belirlemede etkilidir.

ANLATIM TEKNİKLERİ

Anlatım teknikleri, olay çevresinde gelişen metinlerde anlatılacak olayı ya da durumu okuyucuya ulaştıran bir vasıta. Nitelikli bir edebî metnin sağlam bir anlatım tekniğine veya tekniklerine sahip olması gerekir. Anlatım tekniklerinin zengin ve bilinçli kullanımı bir anlatımın estetik yönden değerini artırır. Anlatılarda sanatçıların kullandığı başlıca anlatım teknikleri şunlardır:

1) Anlatma Tekniği: Anlatıcı, anlatılacak olayı ya da durumu okuyucuya doğrudan aktarır. Bu yöntemde anlatıcı, hikâyeyi sunuşuyla, sunuş sırasında yaptığı açıklama ve yorumlarıyla dikkati kendi üzerine çeker.

ÖRNEK

O anda her kayığın işi kendine yetip arttığı hâlde, yine kayık kayıktan, insan insandan ayrılmamaya çalışıyordu. Tayfa ellerine geçen kap kacakla boyuna denize su aktarıyordu. Çünkü serpintiyle ambarlar çabucak doluyordu. Ağır basan balık yükü dolayısıyla suda alçak çöken kayıkların içlerine serpinti değil, dalgalar takımıyla atlıyordu.

(Bu parçada, olayları bir anlatıcı okuyucuya doğrudan aktardığı için anlatma tekniği kullanılmıştır.)

2) Mektup Tekniği: Olay ve durumlara müdahale edilmeksizin karakterlerin duygu ve tepkileri mektup aracılığıyla okuyucuya sunulur. Anlatıda mektup, olayın can alıcı yerinde yazıldığı için olaya hareketlilik katılır.

ÖRNEK

Kara Kağan ayağa kalkınca budun tarafından selâmlandı. Elçiler çekildiler. Kara Kağan öz çadırına çekilip yalnız kalınca Tüng Yabgu Kağan'ın bitiğini açtı. Bitig şöyle idi:

“Ben Tüng Yabgu Kağan, bunu Kara Kağan'a yazdım. Senin sağ, esen olmanı Tanrı'dan dilerim. Bir gövdede bir can, bir başta bir beyin olduğu gibi bir 'el'de de bir kağan olur. Biz, Türkeli'nde iki kağan olduğumuz için Türklerimiz yoksul kalıyor, azalıyor. Bir elde baş çoğalırsa budun azalır. Eskiden Türkeli'nde bir kağan varken işler yolunda idi. Yürütülen çeri ile ülkeye mal, davar getiriliyordu. Şimdi Türk, ikiye ayrıldı. Birbirinden kuşkuluyor. Seninle ikimiz dış yağılarımıza karşı bileşirsek budun da kazanır, biz de güçleniriz...”

Kara Kağan, bitiği okuyunca çadırda gezinmeğe başladı. Çok düşünceli olduğu yüzünden belli idi...

(Bu parçada, Tüng Yabgu Kağan'ın düşünceleri mektup aracılığıyla aktarıldığı için mektup tekniği kullanılmıştır.)

3) Özetleme Tekniği: Olaylar ve kişiler bariz yön ve çizgileriyle tanıtılır, anlatılır. Sayfalar boyu sürececek, belki de okuyucuyu sıkacak, tanıtma çalışmaları birkaç satır veya paragrafla okuyucuya verilir.

ÖRNEK

Kapıcı Âdem'in kapıcılığı otuz seneye yakındı. Bu sürenin on beş senesi kendisi şehirde, ailesi köyde geçmişti. Büyük şehrin büyük şehir olmadığı devirlerde, kenar semtlerde beş yüz liraya, bin liraya iki arsa satın almıştı. Ailesini getirmeye niyetlendiği zaman ne olur ne olmaz kaydıyla hemşehrilerinden bir ikisini ayarlamış, birlikte arsaya bir gecekondu yapmıştı.

(Bu parçada anlatıcı, kapıcı Âdem'le ilgili ayrıntılı anlatılabilecek olayları birer cümleyle aktardığından özetleme tekniği kullanılmıştır.)

4) Geriye Dönüş Tekniği: Anlatıcı, olayı içinde bulunduğu şimdiki zamandan alıp karakterin geçmişine ya da olayın meydana geldiği zamana götürür.

ÖRNEK	<p>Dün gibi hatırlıyorum: O gün kandil simitleri yedik Nuhbe Hanım'ın odasına doluşup. Nuhbe Hanım bayağı gençleşmişti. Cahit abinin getirdiği siyah-beyaz damalı başörtüsünü göstermişti anneme. Onları arayıp soran bir başka insanın gizli gururunu taşıyordu. "Cahit abine şiir okusana" dediler bana. Cahit abiye başımı çeviriyor sonra utançla yere eğiyordum.</p> <p>(Bu parçada anlatıcı, çocukluğundaki bir olayı aktardığından geriye dönüş tekniği kullanılmıştır.)</p>
-------	---

5) Diyalog Tekniği: Karakterlerin karşılıklı konuştukları tekniktir. Konuşmalar iki veya daha fazla karakter arasında geçer.

ÖRNEK	<p>"Senin adın ne oğlum?" "Ali" "Nerelisin?" "Sivaslıyım!" "Sazı nerede öğrendin?" "Ne bileyim? Küçükken beri çalarım." (Bu parçada kahramanlar, anlatıcı olmadan karşılıklı konuştuğundan diyalog tekniği kullanılmıştır.)</p>
-------	---

6) İç Diyalog Tekniği: Anlatıda yer alan karakter psikolojik durumuna göre kendi kendisiyle sanki karşısında birisi varmış gibi konuşur, tartışır. Bu bölümlere genellikle konuşma havası hâkimdir. Cümleler kişinin o anki psikolojik durumuna, telaş ve heyecanına, sevinç ve kederine göre şekillenir.

ÖRNEK	<p>Ağaçtan ağaca serilmiş beyaz çamaşırlar bu kadar durgun, güneşsiz, ıslak bir şekilde ılık havada hiç kurumayacaklar. Bu kedi, tahta masanın üstüne çıkmış, köpeğime durmadan homurdanacak mı? Deniz, Bozburun'a doğru başını almış gidiyor. Uzaklarda görünen, İstanbul'un neresi kim bilir? Sesler neden gelmiyor? (Bu parçada, kahraman kendi kendisiyle karşısında birisi varmış gibi konuştuğu için iç diyalog tekniği kullanılmıştır.)</p>
-------	--

7) İç Çözümleme Tekniği: Olayların akışı sırasında anlatıcı araya girer ve karakterin zihninden geçenleri, duygu ve düşüncelerini okura aktarır. Bu aktarmada anlatıcıya düşen görev, karakterin durumunu inandırıcı ölçüler içinde verebilmektir.

ÖRNEK	<p>"Bu akşam görürsem muhakkak konuşacağım..." diye düşündü. Daha cümle kafasından geçer geçmez gülmeğe başladı. "Deliriyorum galiba. Kendi yalanımı hakikat diye alıyorum." Saatlerce kendi kendine kızdı, acıdı. Bütün günü bu şüphe ve azap içinde geçiyordu. Üst üste kararlar vermeğe başladı. Bir daha rüyalarını düşünmeyecekti. Bu kararın sevinciyle günün geri kalan kısmını oldukça neşeli geçirdi... (Bu parçada anlatıcı, kahramanın zihninden geçenleri hâkim bakış açısıyla aktardığından iç çözümleme tekniği kullanılmıştır.)</p>
-------	--

8) İç Monolog Tekniği: Anlatılarda karakterlerin iç dünyasında şekillenen duygu ve düşünceleri dışa yansıtmak için kullanılan tekniktir. Bireyler günlük hayatlarında bazen iç dünyalarında, bu dünyanın kendine has konuşma tarzıyla iç konuşma yaparlar. İnsanın bu özelliğini dikkate alan sanatçılar iç monolog tekniğini kullanır.

ÖRNEK	<p>Şu işe bak! Demek Razumihin bile kuşkulanmaya başlamış! Demek o gün koridorda, lambanın altında geçen sahne boşa gitmemiş! Anlaşılan soluğu Porfiri'de almış Razumihin... İyi ama Porfiri ona niçin gerçeği anlatmadı da aldatmaya çalıştı? Razumihin'in dikkatini Mikolka'nın üzerine çekmekten amacı ne olabilir? Muhakkak bir şey düşünüyordu bunu yaparken, ama ne? Ne gibi bir amacı olabilir? O günden beri bunca zaman geçti, hem de epey uzunca bir zaman geçti, ama Porfiri'de ne bir ses var, ne bir nefes... Bu, hiç kuşkusuz iyiye yorulabilecek bir şey değil...</p> <p>(Bu parçada kahraman, iç dünyasında şekillenen düşüncelerini aktardığından iç monolog tekniği kullanılmıştır.)</p>
--------------	--

9) Bilinç Akışı Tekniği: Anlatıdaki karakter ya da karakterlerin zihninden geçenlerin okura doğrudan doğruya aktarılmasına yarayan bir tekniktir. Bu teknikle okura aktarılan duygu, düşünce ve hayallerde mantıksal bir bağ yoktur. Bütün düşünceler çağrışım ilkesine göre düzensiz şekilde akıp gider. Bu teknikle karakterlerin iç dünyası okura yansıtılır.

ÖRNEK	<p>Bunun ufacak elleriyle... İşimiz var. Bekle ki küfe dolsun. Kar nım da acıktı. Kışın bu derdi var işte. Bereket bu akşam konserdeyiz. İş yok Hamiyet'te... Nerede o eski ses. Tabii zamanla... Dün midemi bozdum. Karıştırıyorum... Bir gazoz çekmeli... Omzum ağrıyor. Uff! Rüzgâr çıktı be... Şu paltonun taksidi de ödenirse bir radyo alır, eh o da...</p> <p>(Bu parçada kahraman, zihninden geçen dağınık düşüncelerini mantıksal bir bağ olmadan aktardığından bilinç akışı tekniği kullanılmıştır.)</p>
--------------	--

ANLATIMIN ÖZELLİKLERİ

Metinlerde duygu ve düşünceler doğru ve etkili bir şekilde anlatılmalıdır. Bunun için de anlatım özelliklerine dikkat edilmesi gerekir:

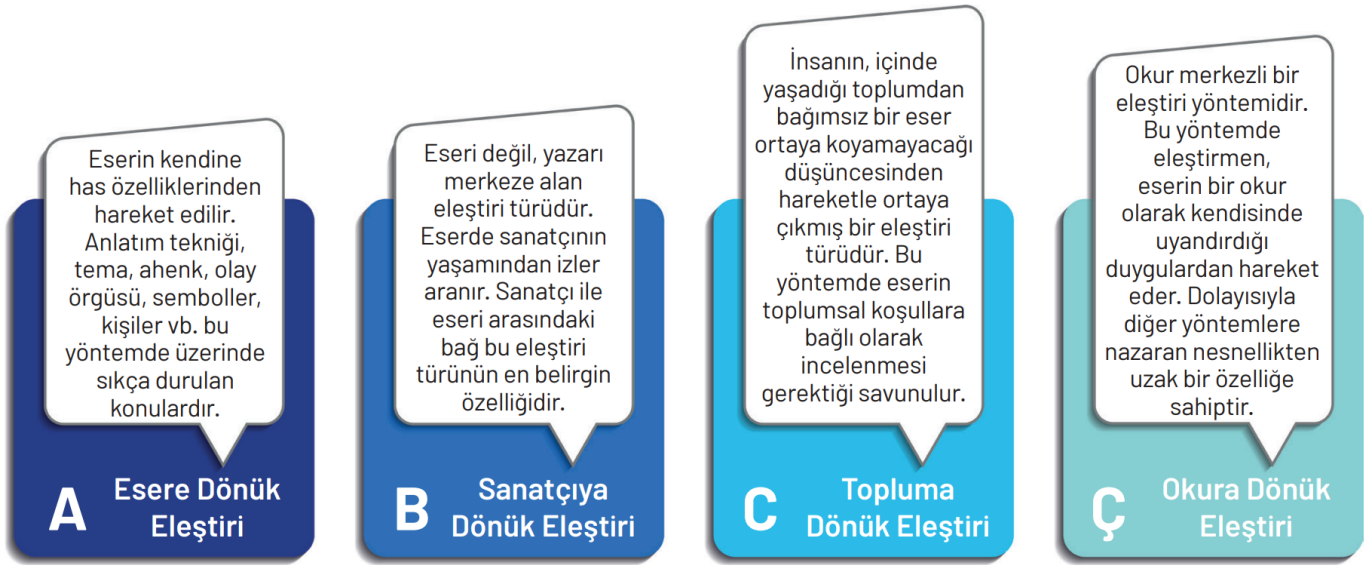
Açıklık	Sanatçının anlatımında anlatmak istediği duygu ve düşünceleri tartışmaya yol açmayacak şekilde okura iletmesidir. Açık bir anlatımda okur, okuduğu metinden bir anlam çıkarır.
Yalınlık	Anlatımın süsten ve gösteriştenden uzak olmasıdır.
Duruluk	Anlatımda gereksiz sözcük ve ifadelerin bulunmamasıdır.
Özgünlük	Anlatımın benzerlerinden farklı olmasıdır. (kendine özgünlük)
Akıcılık	Anlatımın hiçbir engele takılmadan akmasıdır. Akıcı bir metinde okunması kolay ifadeler yer verilir. Akıcılığı engelleyen ses ve ahenk kusurlarından kaçınılır. (telaffuz ile ilgili)
Doğallık	Anlatımın yapmacıktan uzak, içten bir söyleyişe sahip olmasıdır.
Tutarlılık	Anlatımın içeriğini oluşturan duygu ve düşüncelerin birbiriyle gelişmemesidir.
Yoğunluk	Bir sözün duygu ve düşünce bakımından zengin olmasıdır. Anlamın; yüzeysel olmaması, sıradan olmaması, derin olması, yoruma açık olması da denilebilir.
Özlülük	Az sözle çok şey anlatmaktır. Başka bir ifadeyle ana fikri kısa yoldan vermek. (atasözleri vb.)
Sürükleyicilik	İlgii canlı tutan, okuyucuda merak duygusu uyandıran anlatımlardır.
Sağlamlık	Anlatımın dil bilgisi kurallarına uygun olmasıdır.

ELEŞTİRİ (TENKİT)

Bir edebî eseri yapı, içerik, üslup vb. özellikleri ile değerlendirerek eserin anlaşılmasını sağlamak, olumlu ve olumsuz taraflarını ortaya koymak amacıyla yazılan yazı türüne **eleştiri** denir.

- * Batı edebiyatında kritik adıyla bilinir.
- * Eleştiri yapan kimseye **eleştirmen** denir.
- * Eseri daha derinlemesine anlama konusunda okura rehberlik eder.
- * Eleştiride nesnel bir bakış açısına sahip olmak önemli olmakla birlikte eleştirmen aynı zamanda öznel yorumlarını ve bakış açısını da tahlil sürecine dâhil edebilir.
- * Eleştiride eserin yazıldığı dönemin tarihsel ve kültürel bağlamını görmek mümkündür.
- * Genellikle açıklayıcı, tartışmacı anlatım biçimleri; örnekleme, tanık gösterme gibi düşünceyi geliştirme yollarından yararlanır.

KONULARINA GÖRE ELEŞTİRİ TÜRLERİ

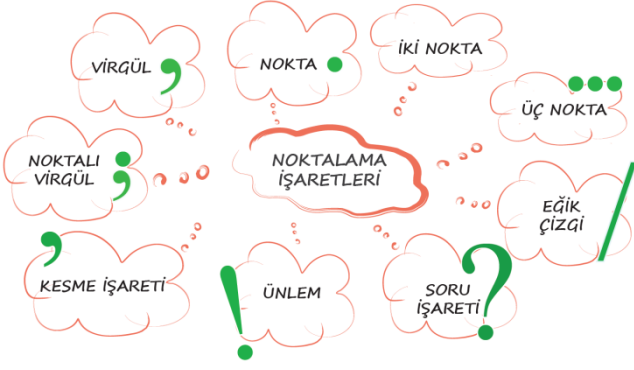

OTOBİYOGRAFİ (ÖZ YAŞAM ÖYKÜSÜ)

Yazarın kendi yaşam öyküsünü kaleme aldığı yazı veya esere **otobiyografi (öz yaşam öyküsü)** denir.

- * Otobiyografilerde kronolojik bir sıra izlenir, olayların yaşanma sırası göz önünde bulundurulur.
- * Açıklayıcı, öyküleyici vb. anlatım türleri kullanılır.
- * Anlatım birinci ağızdan yapılıdır.
- * Yazarın olayları ve yaşadığı dönemi kendi bakış açısından değerlendirmesini ve yorumlamasını içerdiği için öznel metinlerdir.
- * Otobiyografiler; yazarın görüşlerini kendi ağzından aktarması ve yaşadığı dönemin toplumsal, kültürel ve tarihsel bağlamını yansıtması açısından önemli bir bilgi kaynağıdır.

NOKTALAMA İŞARETLERİ

Duygu ve düşünceleri daha açık ifade etmek, cümlenin yapısını ve duraklama noktalarını belirlemek, okumayı ve anlamayı kolaylaştırmak, sözün vurgu ve ton gibi özelliklerini belirtmek üzere noktalama işaretleri kullanılır.

ÜÇ NOKTA (...)

1. Anlatım olarak tamamlanmamış cümlelerin sonuna konur:

- Ne çare ki çirkinliği hemencecik ve herkes tarafından görülüyordu da bu yanı...

2. Kaba sayıldığı için veya bir başka sebepten dolayı açık yazılmak istenmeyen kelime, bölümlerin yerine konur:

- Kılavuzu karga olanın burnu b...tan çıkmaz.
- Arabacı B...'a yaklaştığını söylüyor, ikide bir fırsat bularak arabanın içine doğru başını çeviriyordu.

3. Alıntılarda başta, ortada ve sonda alınmayan kelime veya bölümlerin yerine konur:

- ... derken şehrin öte başından boğuk boğuk sesler gelmeye başladı...

4. Sözün bir yerde kesilerek geri kalan bölümün okuyucunun hayal dünyasına bırakıldığını göstermek veya ifadeye güç katmak için konur:

- Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz!
- Binaenaleyh, biz her vasıttan, yalnız ve ancak, bir noktadan istifade ederiz. O noktadan şudur: Türk milletini, medeni cihanda layık olduğu mevkiye isat etmek ve Türk cumhuriyetini sarsılmaz temelleri üzerinde, her gün, daha ziyade takviye etmek...

5. Ünlem ve seslenmelerde anlatımı pekiştirmek için konur:

Gölgeler yaklaştılar. Bir adım kalınca onu kıyafetinden tanıdılar:

— Koca Ali... Koca Ali, be!..

UYARI: Ünlem ve soru işaretinden sonra üç nokta yerine iki nokta konulması yeterlidir:

- Gök ekini biçer gibi!.. Başaklar daha dolmadan.
- Nasıl da akşam oldu?.. Nasıl da yavrucağlar sustu?.. Nasıl da serçecikler yuvalarına sığındı?..

6. Karşılıklı konuşmalarda, yeterli olmayan, eksik bırakılan cevaplarda kullanılır:

- Kimsin?
- Ali...
- Hangi Ali?
- ...
- Sen misin, Ali usta?
- Benim!..
- Ne arıyorsun bu vakit buralarda?
- Hiç...
- Nasıl hiç? Suya çekicini mi düşürdün yoksa!..
- !..

UYARI: Üç nokta yerine iki veya daha çok nokta kullanılmaz.

DÜZELTME İŞARETİ (^)

1. Yazılışları bir, anlamları ve söylenişleri ayrı olan kelimeleri ayırt etmek için okunuşları uzun olan ünlülerin üzerine konur:

- adem (yokluk), âdem (insan); adet (sayı), âdet (gelenek, alışkanlık); alem (bayrak), âlem (dünya, evren); aşık (eklem kemiği), âşik (vurgun, tutkun); hal (sebze, meyve vb. satılan yer), hâl (durum, vaziyet); hala (babanın kız kardeşi), hâlâ (henüz); rahim (esirgeme), rahîm (koruyan, acıyan); şura (şu yer), şûra (danışma kurulu) vb.

UYARI: Katil (<katıl = öldürme) ve kadir (<kadr = değer) kelimeleriyle karışma olasılığı olduğu hâlde katil (ka:til = öldüren) ve kadir (ka:dir = güçlü) kelimelerinin düzeltme işareti konmadan yazılması yaygınlaşmıştır.

2. Arapça ve Farsçadan dilimize giren birtakım kelimelerle özel adlarda bulunan ince **g**, **k** ünsüzlerinden sonra gelen **a** ve **u** ünlüleri üzerine konur:

- dergâh, gâvur, karargâh, tezgâh, yadigâr, Nigâr vb.
- dükkân, hikâye, kâfir, kâğıt, Hakkâri, Kâzım; gülgûn, merzengûş; mahkûm, mezkûr, sükûn, sükût vb.

* Kişi ve yer adlarında ince **l** ünsüzünden sonra gelen **a** ve **u** ünlüleri de düzeltme işareti ile yazılır:

- Halûk, Lâle, Nalân; Balâ, Elâziğ, İslâhiye, Lâdik, Lâpseki, Selânik vb.

3. Nispet ekinin, belirtme durumu (-i) ve iyelik ekiyle (-i) karışmasını önlemek için kullanılır:

- Dinî konularda hassas olmalıyız. • Türk askeri bunu da başaracaktır.
İslam dini insana huzur verir. Askerî okulların sınavları zor olur.
- Arkadaşımın resmi biraz şişmanca duruyor. • Kardeşim tarihî meseleleri pek bilmez.
Resmî kuruluşlarda bu işlem yapılmıyormuş. Düğün tarihi kararlaştırılmış.

UYARI: Kelimelerde karışma durumu yoksa düzeltme işareti konmaz:

- insani yardım, hukuki süreç, vicdani mesele...

UYARI: Ayrıca “siyasi sorun, manevi olay, adli konular, ticari iş, maddi sıkıntı” vb. örneklerde de şapka yoktur.

UYARI: Nispet eki alan kelimelere Türkçe ekler getirildiğinde düzeltme işareti olduğu gibi kalır:

- millîleştirmek, millîlik, resmîleştirmek, resmîlik vb.

VİRGÜL (,)

1. Birbiri ardınca sıralanan eş görevli kelime ve kelime gruplarının arasına konur:

- Fırtınadan, soğuktan, karanlıktan ve biraz da korkudan sonra bu sıcak, aydınlık ve sevimli odanın havasında erir gibi oldum.
- Zindana atılan mahkûmlar gibi titreyerek, haykırarak geri geri kaşmaya uğraşıyorduk.
- Köyde kim çaresiz kalırsa, kimin işi bozulursa İstanbul yolunu tutar.

2. Sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur:

- Umduk, bekledik, düşündük.

3. Uzun cümlelerde yüklemden uzak düşmüş olan özneyi belirtmek için konur:

- Saniye Hanımefendi, merdivenlerde oğlunun ayak seslerini duyar duymaz, hasretlisini karşılamaya atılan bir genç kadın gibi koltuğundan fırlamış ve ona kapıyı kendi eliyle açmaya gelmişti.

4. Cümle içinde ara sözleri veya ara cümleleri ayırmak için ara sözlerin veya ara cümlelerin başına ve sonuna konur:

- Zemin bu kadar koyu bir kırmızıya dönüşünce, bir an için de olsa, belirginliğini yitiriverdi sivilceleri.
- Efendiler, müsaade buyurursanız, size bir sual sorayım.

5. Anlama güç kazandırmak için tekrarlanan kelimeler arasına konur:

- Akşam, yine akşam, yine akşam,
Göllerde bu dem bir kamış olsam!

6. Tırnak içinde olmayan alıntı cümlelerinden sonra konur:

- Adana'ya yarın gideceğim, dedi.

7. Konuşma çizgisinden sonraki alıntı cümlesinin bitimine konur:

- Bu akşam Datça'ya gidiyor musunuz, diye sordu.

8. Edebî eserlerde konuşma bölümünden önceki ifadenin sonuna konur:

Bahçe kapısını açtı. Sermet Bey'e,
— Bu anahtar köşkü de açar, dedi.

9. Kendisinden sonraki cümleyle bağlı olarak ret, kabul ve teşvik bildiren hayır, yok, evet, peki, pekâlâ, tamam, olur, hayhay, başüstüne, öyle, haydi, elbette gibi kelimelerden sonra konur:

- Peki, gideriz. / Olur, ben de size katılırım. / Hayhay, memnun oluruz. / Haydi, geç kalıyoruz.
- Evet, kırk seneden beri Türkçe merhale merhale Türkleşiyor.

10. Bir kelimenin kendisinden sonra gelen kelime veya kelime gruplarıyla yapı ve anlam bakımından bağlantısı olmadığını göstermek ve anlam karışıklığını önlemek için kullanılır:

- Bu, tek gözlü, genç fakat ihtiyar görünen bir adamcağızdır.
- Bu gece, eğlenceleri içlerine sinmedi.

11. Hitap için kullanılan kelimelerden sonra konur:

- Efendiler, bilirsiniz ki hayat demek, mücadele, müsademe demektir.
- Sayın Başkan,

12. Sayıların yazılışında kesirleri ayırmak için kullanılır:

- 38,6 (otuz sekiz tam, onda altı), 0,45 (sıfır tam, yüzde kırk beş)

13. Metin içinde art arda gelen zarf-fiil eki almış kelimelerden sonra konur:

- Ancak yemekte bir karara varıp, arkadaşına dikkatli dikkatli bakarak konuştu.

UYARI: Metin içinde zarf-fiil eki almış kelimelerden sonra virgül konmaz:

- Cumaları bahçede buluştukça kıza kendisinin adı bir mektep talebesi olmadığını anlatmaya çalışıyordu.
- Meydanlığa varmadan bir iki defa İsmail kendisini gördü mü diye kahveye baktı.

14. Özne olarak kullanıldıklarında bu, şu, o zamirlerinden sonra konur:

- Bu, benim gibi yazarlar için hiç kolay olmaz.
- O, eski defterleri çoktan kapatmış, Osmanlıya kucağını açmıştı.

15. Kitap, dergi vb.nin künyelerinde yazar, eser, basımevi vb. maddelerden sonra konur:

- Falih Rifki ATAY, Tuna Kıyıları, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1938.

Yazarın soyadı önce yazılmışsa soyadından sonra da virgül konur:

- ERGİN, Muharrem, Dede Korkut Kitabı, Ankara, 1958.

UYARI: Metin içinde ve, veya, yahut, ya ... ya bağlaçlarından önce de sonra da virgül konmaz:

- Nihat sabaha kadar uyuyamadı ve şafak sökerken Faik'e bol teşekkürlerle dolu bir kâğıt bırakarak...
- Ya şevk içinde harap ol ya aşk içinde gönül

UYARI: Tekrarlı bağlaçlardan önce ve sonra virgül konmaz:

- Hem gider hem ağlar.
- Gerek nesirde gerek nazımda yeni bir söyleyişe ulaşılmıştır.
- Bu kurallar bugün de yarın da geçerli olacaktır.

UYARI: Cümlede pekiştirme ve bağlama görevinde kullanılan *da / de* bağlacından sonra virgül konmaz:

- İmlamız lisanımız düzelince, lisanımız da kafamız düzelince düzelecek çünkü o da ancak onlar kadar bozuktur, fazla değil!

UYARI: Metin içinde *-ınca / -ince* anlamıyla zarf-fiil görevinde kullanılan *mı / mi* ekinden sonra virgül konmaz:

- Ben aç yattım mı kötü kötü rüyalar görürüm nedense.

UYARI: Şart ekinden sonra virgül konmaz:

- Gör gözlerinle de aklın yatarsa anlativer millete.

NOKTALI VİRGÜL (;)

1. Cümle içinde virgüllerle ayrılmış tür veya takımları birbirinden ayırmak için konur:

- Erkek çocuklara Doğan, Tuğrul, Aslan, Orhan; kız çocuklara ise İnci, Çiçek, Gönül, Yonca adları verilir.
- Türkiye, İngiltere, Azerbaycan; Ankara, Londra, Bakü.

2. Öğeleri arasında virgül bulunan sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur:

- Sevinçten, heyecandan içim içime sığmıyor; bağırmak, kahkahalar atmak, ağlamak istiyorum.

3. İki den fazla eş değer öğeler arasında virgül bulunan cümlelerde öznenen sonra noktalı virgül konabilir:

- Yeni usul şiirimiz; zevksiz, köksüz, acemice görünüyordu.

TIRNAK İŞARETİ (" ")

1. Başka bir kimseden veya yazıdan olduğu gibi aktarılan sözler tırnak içine alınır:

- Ulu önderin "Ne mutlu Türk'üm diyene!" sözü her Türk'ü duygulandırır.

UYARI: Tırnak içindeki alıntının sonunda bulunan işaret (nokta, soru işareti, ünlem işareti vb.) tırnak içinde kalır:

- "İzmir üzerine dünyada bir şehir daha yoktur!" diyorlar.

2. Özel olarak vurgulanmak istenen sözler tırnak içine alınır:

- Yeni bir "barış taarruzu" başladı.

3. Cümle içerisinde eserlerin ve yazıların adları ile bölüm başlıkları tırnak içine alınır:

- Bugün öğrenciler "Kendi Gök Kubbemiz" adlı şiiri incelediler.
- "Yazım Kuralları" bölümünde bazı uyarılara yer verilmiştir.

UYARI: Cümle içerisinde özel olarak belirtilmek istenen sözler, kitap ve dergi adları ve başlıkları tırnak içine alınmaksızın eğik yazıyla dizilerek de gösterilebilir:

- Höyük sözü Anadolu'da *tepe* olarak geçer.

UYARI: Tırnak içine alınan sözlerden sonra gelen ekleri ayırmak için kesme işareti kullanılmaz:

- Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Saatleri Ayarlama Enstitüsü"nü okudunuz mu?

4. Bilimsel çalışmalarda künye verilirken makale adları tırnak içinde yazılır.

TEK TIRNAK İŞARETİ (‘ ’)

Tırnak içinde verilen cümlenin içinde yeniden tırnağa alınması gereken bir sözü, ibareyi belirtmek için kullanılır:

- Edebiyat öğretmeni “Şiirler içinde ‘Han Duvarları’ gibisi var mı?” dedi ve şiiri okumaya başladı.

NOKTA (.)

1. Cümlenin sonuna konur:

- Türk Dil Kurumu, 1932 yılında kurulmuştur.

2. Bazı kısaltmaların sonuna konur:

- Alb. (albay), Dr. (doktor), Yrd. Doç. (yardımcı doçent), Prof. (profesör), Cad. (cadde), Sok. (sokak), s. (sayfa), sf. (sıfat), vb. (ve benzeri), Alm. (Almanca), Ar. (Arapça), İng. (İngilizce) vb.

3. Sayılardan sonra sıra bildirmek için konur:

- 3. (üçüncü), 15. (on beşinci); II. Mehmet, XIV. Louis, XV. yüzyıl; 2. Cadde, 20. Sokak, 4. Levent vb.

4. Arka arkaya sıralandıkları için virgülle veya çizgiyle ayrılan rakamlardan yalnızca sonuncu rakamdan sonra nokta konur:

- 3, 4 ve 7. maddeler; XII – XIV. yüzyıllar arasında vb.

5. Bir yazının maddelerini gösteren rakam veya harflerden sonra konur:

I.	1.	A.	a.
II.	2.	B.	b.

6. Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur:

- 29.5.1453, 29.X.1923 vb.

UYARI: Tarihlerde ay adları yazıyla da yazılabilir. Bu durumda ay adlarından önce ve sonra nokta kullanılmaz:

- 29 Mayıs 1453, 29 Ekim 1923 vb.

7. Saat ve dakika gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur:

- Toplantı 13.00’te başladı.

8. Kitap, dergi vb.nin künyelerinin sonuna konur:

- Ağâh Sırrı Levend, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, TDK Yayınları, Ankara, 1960.

9. Dört ve dörtten çok rakamlı sayılar sondan sayılmak üzere üçlü gruplara ayrılarak yazılır ve araya nokta konur: 49.750.812 vb.

10. Genel ağ adreslerinde kullanılır: <http://tdk.gov.tr>

11. Matematikte çarpma işareti yerine kullanılır: 4.5=20 vb.

ÜNLEM İŞARETİ (!)

1. Sevinç, kıvanç, acı, korku, şaşma gibi duyguları anlatan cümle veya ibarelerin sonuna konur:

- Ne mutlu Türk’üm diyene!

2. Seslenme, hitap ve uyarı sözlerinden sonra konur:

- Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz’dir, ileri!
- Dur, yolcu! Bilmeden gelip bastığın...

UYARI: Ünlem işareti, seslenme ve hitap sözlerinden hemen sonra konulabileceği gibi cümlenin sonuna da konabilir: Arkadaş, yolumuz ayrılıyor!

3. Alay, kinaye veya küçümseme anlamı kazandırılmak istenen sözden hemen sonra yay ayrıç içinde ünlem işareti kullanılır: İsteseymiş bir günde bitirirmiş (!) ama ne yazık ki vakti yokmuş (!).

İKİ NOKTA (:)

1. Kendisiyle ilgili örnek verilecek cümlelerin sonuna konur:

- Millî Edebiyat akımının temsilcilerinden bir kısmını sıralayalım: Ömer Seyfettin, Halide Edip Adıvar, Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul, Ali Canip Yöntem.

2. Kendisiyle ilgili açıklama verilecek cümlelerin sonuna konur:

- Bu kararın istinat ettiği en kuvvetli muhakeme ve mantık şu idi: Esas, Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır.

3. Ses bilgisinde uzun ünlüyü göstermek için kullanılır:

- a:ile, ka:til, usu:le, i:cat.

4. Karşılıklı konuşmalarda, konuşan kişiyi belirten sözlerden sonra konur:

Bilge Kağan: Türklerim, işitin!

Üstten gök çökmedikçe
alttan yer delinmedikçe
ülkenizi, törenizi kim bozabilir sizin?

Koro: Göğşe erer başımız
başınla senin!

5. Edebî eserlerde konuşma bölümünden önceki ifadenin sonuna konur:

— Buğdayla arpadan başka ne biter bu topraklarda?

Ziraatçı sayar:

— Yulaf, pancar, zerzevat, tütün...

6. Genel ağ adreslerinde kullanılır: <http://tdk.gov.tr>

7. Matematikte bölme işareti olarak kullanılır:

- $100:2=50$ vb.

SORU İŞARETİ (?)

1. Soru eki veya sözü içeren cümle veya sözlerin sonuna konur:

- Ne zaman tükenecek bu yollar, arabacı?

2. Soru bildiren ancak soru eki veya sözü içermeyen cümlelerin sonuna konur:

Gümrükteki memur başını kaldırdı:

— Adınız?

3. Bilinmeyen, kesin olmayan veya şüpheyle karşılanan yer, tarih vb. durumlar için kullanılır:

- Yunus Emre (1240 ?-1320)
- Ankara'dan Antalya'ya arabayla üç saatte (?) gitmiş.

UYARI: mı / mi ekini alan yan cümle temel cümlelerin zarf tümleci olduğunda cümlelerin sonuna soru işareti konmaz:

- Hava karardı mı eve gideriz.

UYARI: Soru ifadesi taşıyan sıralı ve bağlı cümlelerde soru işareti en sona konur:

- Çok yakından mı bu sesler, çok uzaklardan mı?

KISA ÇİZGİ (-)

1. Satıra sığmayan kelimeler bölünürken satır sonuna konur:

Kanepelerde kimseler yok. Tramvay ne fena gıcırdadı! Tramvaydaki adam bir tanıdık mı idi acaba? Ne diye öyle dönüp dönüp baktı?

2. Cümle içinde ara sözlere veya ara cümleleri ayırmak için ara sözlere veya ara cümlelerin başına ve sonuna konur, bitişik yazılır:

- Küçük bir sürü -dört inekle birkaç koyun- köye giren geniş yolun ağzında durmuştu.

3. Kelimelerin kökleri, gövdeleri ve eklerini birbirinden ayırmak için kullanılır:

- al-ış, dur-ak, gör-gü-süz-lük vb.

4. Fiil kök ve gövdelerini göstermek için kullanılır:

- al-, dur-, gör-, ver-; başar-, kana-, okut-, taşı-, yazdır- vb.

5. İsim yapma eklerinin başına, fiil yapma eklerinin başına ve sonuna konur:

- -ak, -den, -ış, -lık; -ımsa-; -la-; -tır- vb.

6. Heceleri göstermek için kullanılır:

- a-raş-tır-ma, bi-le-zik, du-ruş-ma, ku-yum-cu-luk, prog-ram, ya-zar-lık vb.

7. "Arasında, ve, ile, ila, ...-den ...-e" anlamlarını vermek için kelimeler veya sayılar arasında kullanılır:

- Aydın-İzmir yolu, Türk-Alman ilişkileri, 09.30-10.30, Manas Destanı'nda soy-dil-din üçgeni vb.

UYARI: Cümle içinde sayı adlarının yinelenmesinde araya kısa çizgi konmaz:

- On on beş yıl önceydi.
- Üç beş kişi geldi.

8. Matematikte çıkarma işareti olarak kullanılır:

- 50-20=30

9. Sıfırdan küçük değerleri göstermek için kullanılır:

- -2 °C

UZUN ÇİZGİ (—)

1. Yazıda satır başına alınan konuşmaları göstermek için kullanılır. Buna konuşma çizgisi de denir.

- Frankfurt'a gelene herkesin sorduğu şunlardır:
— Eski şehri gezdin mi?
— Rothschild'in evine gittin mi?

* Oyunlarda uzun çizgi konuşanın adından sonra da konabilir:

- Sıtkı Bey — Kaleyi kurtarmak için daha güzel bir çare var. Gerçekten ölecek adam ister.
İslam Bey — Ben daha ölmedim. (Namık Kemal)

UYARI: Konuşmalar tırnak içinde verildiğinde uzun çizgi kullanılmaz.

- Arabamız tutarken Erciyes'in yolunu:
"Hancı dedim, bildin mi Maraşlı Şeyhoğlu'nu?"

DENDEN İŞARETİ ("")

Bir yazıdaki maddelerin sıralanmasında veya bir çizelgede alt alta gelen aynı sözlerin, söz gruplarının ve sayıların tekrar yazılmasını önlemek için kullanılır:

- Etken fiil
 Edilgen "

YAY AYRAÇ ()

1. Cümledeki anlamı tamamlayan ve cümlenin dışında kalan ek bilgiler için kullanılır. Yay ayraç içinde bulunan ve yargı bildiren anlatımların sonuna uygun noktalama işareti konur:

- Anadolu kentlerini, köylerini (Köy sözünü de çekinerek yazıyorum.) gezsek bile görmek için değil, kendimizi göstermek için geziyoruz.

2. Özel veya cins isme ait ek, ayraçtan önce yazılır:

- Yunus Emre'nin (1240?-1320)...

3. Tiyatro eserlerinde ve senaryolarda konuşanın hareketlerini, durumunu açıklamak ve göstermek için kullanılır:

- İhtiyar – (Yavaş yavaş Kaymakam'a yaklaşır.) Ne oluyor beyefendi? Allah rızası için bana da anlatın...

4. Alıntıların aktarıldığı eseri, yazarı veya künye bilgilerini göstermek için kullanılır:

- Eşin var, aşyanın var, baharın var ki beklerdin
Kıyametler koparmak neydi ey bülbül, nedir derdin? (Mehmet Akif Ersoy)
- Bir isim kökü, gerektiğinde çeşitli eklerle fiil kökü durumuna getirilebilir (Zülfikar 1991: 45).

5. Alıntılarda, alınmayan kelime veya bölümlerin yerine konulan üç nokta, yay ayraç içine alınabilir.

6. Bir söze alay, kinaye veya küçümseme anlamı kazandırmak için kullanılan ünlem işareti yay ayraç içine alınır:

- Adam, akıllı (!) olduğunu söylüyor.

7. Bir bilginin şüpheyle karşılandığını veya kesin olmadığını göstermek için kullanılan soru işareti yay ayraç içine alınır:

- 1496 (?) yılında doğan Fuzuli...

8. Bir yazının maddelerini gösteren sayı ve harflerden sonra kapama ayracı konur:

I)	1)	A)	a)
II)	2)	B)	b)

KÖŞELİ AYRAÇ ([])

1. Ayraç içinde ayraç kullanılması gereken durumlarda yay ayraçtan önce köşeli ayraç kullanılır:

- Halikarnas Balıkcısı [Cevat Şakir Kabaağaçlı (1886-1973)] en güzel eserlerini Bodrum'da yazmıştır.

2. Metin aktarmalarında, çevirilerde, alıntılarda çalışmayı yapanın eklediği sözler için kullanılır:

- “Eldem, Osmanlıda en önemli fark[ın], mezar taşının şeklinde ortaya çık[tığını] söyledikten sonra...”

3. Kaynak olarak verilen kitap veya makalelerin künyelerine ilişkin bazı ayrıntıları göstermek için kullanılır:

- Reşat Nuri [Güntekin], Çalikuşu, Dersaadet, 1922. Server Bedi [Peyami Safa]

EĞİK ÇİZGİ (/)

1. Dizeler yan yana yazıldığında aralarına konur:

- Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak / Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak...

2. Adres yazarken apartman numarası ile daire numarası arasına ve semt ile şehir arasına konur:

- Altay Sokağı No.: 21/6 Kurtuluş / ANKARA

Ülke adı yazılacağına ise:

Atatürk Bulvarı No.: 217

06680 Kavaklıdere / Ankara

TÜRKİYE

3. Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur:

- 18/11/1969, 15/IX/1994 vb.

4. Dil bilgisinde eklerin farklı biçimlerini göstermek için kullanılır:

- -a / -e, -lık / -lik, -madan / -meden vb.

5. Genel ağ adreslerinde kullanılır: <http://tdk.gov.tr>

6. Matematikte bölme işareti olarak kullanılır:

- $70/2=35$

7. Fizik, matematik vb. alanlarda birimler arası orantıları gösterirken eğik çizgi araya boşluk konulmadan kullanılır:

- g/sn (gram/saniye)

TERS EĞİK ÇİZGİ (\)

Bilişim uygulamalarında art arda gelen dizinleri birbirinden ayırt etmek için kullanılır:

- C:\Belgelerim\Türk İşaret Dili\Kitapçık.indd

KESME İŞARETİ (')

1. Özel adlara getirilen iyelik, durum ve bildirme ekleri kesme işaretiyle ayrılır:

- Kurtuluş Savaşı'nı, Atatürk'üm, Türkiye'mizin, Fatih Sultan Mehmet'e, Muhibbi'nin, Gül Baba'ya, Sultan Ana'nın, Mehmet Emin Yurdakul'dan, Kâzım Karabekir'i, Yunus Emre'yi, Ziya Gökalp'tan, Refik Halit Karay'ımı, Ahmet Cevat Emre'dir, Namık Kemal'se, Şinasi'yle, Alman'sınız, Kırgız'ım, Karakeçili'nin, Osmanlı Devleti'ndeki, Cebrael'den, Çanakkale Boğazı'nın, Samanyolu'nda, Sait Halim Paşa Yalısı'ndan, Resmî Gazete'de, Millî Eğitim Temel Kanunu'na, Telif Hakkı Yayın ve Satış Yönetmeliği'ni, Eski Çağ'ın, Yükselme Dönemi'nin, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'na vb.
- Onun için Batı'da bunlara birer fonksiyon buluyorlar.
- 1919 senesi Mayıs'ının 19'uncu günü Samsun'a çıktım.

* Yer bildiren özel isimlerde kısaltmalı söyleyiş söz konusu olduğu zaman ekten önce kesme işareti kullanılır:

- Hisar'dan, Boğaz'dan vb.

* Belli bir kanun, tüzük, yönetmelik kastedildiğinde büyük harfle yazılan kanun, tüzük, yönetmelik sözlerinin ek alması durumunda kesme işareti kullanılır:

- Bu Kanun'un 17. maddesinin c bendi... Yukarıda adı geçen Yönetmelik'in 2'nci maddesine göre... vb.

* Özel adlar için yay ayrıç içinde bir açıklama yapıldığında kesme işareti yay ayrıçtan önce kullanılır:

- Yunus Emre'nin (1240?-1320), Yakup Kadri'nin (Karaosmanoğlu) vb.

* Ek getirildiğinde Avrupa Birliği kesme işareti ile kullanılır:

- Avrupa Birliği'ne üye ülkeler...

UYARI: Sonunda 3. teklik kişi iyelik eki olan özel ada, bu ek dışında başka bir iyelik eki getirildiğinde kesme işareti konmaz:

- Boğaz Köprümüzün güzelliği, Amik Ovamızın bitki örtüsü, Kuşadamızdaki liman vb.

UYARI: Kurum, kuruluş, kurul, birleşim, oturum ve iş yeri adlarına gelen ekler kesmeyle ayrılmaz:

- Türkiye Büyük Millet Meclisine, Türk Dil Kurumundan, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanlığına; Bakanlar Kurulunun, Danışma Kurulundan, Yürütme Kuruluna; Türkiye Büyük Millet Meclisinin 112'nci Birleşiminin 2'nci Oturumunda; Mavi Köşe Bakkaliyesinden vb.

UYARI: Başbakanlık, Rektörlük vb. sözler ünlüyle başlayan bir ek geldiğinde Başbakanlığa, Rektörlüğe vb. biçimlerde yazılır.

UYARI: Özel adlara getirilen yapım ekleri, çokluk eki ve bunlardan sonra gelen diğer ekler kesmeyle ayrılmaz:

- Türklük, Türkleşmek, Türkçü, Türkçülük, Türkçe, Müslümanlık, Hristiyanlık, Avrupalı, Avrupalılaştırmak, Aydınlı, Konyalı, Bursalı, Ahmetler, Mehmetler, Yakup Kadri, Türklerin, Türklüğün, Türkleşmekte, Türkçenin, Müslümanlıkta, Hollandalıdan, Hristiyanlıktan, Atatürkçülüğün vb.

UYARI: Sonunda p, ç, t, k ünsüzlerinden biri bulunan Ahmet, Çelik, Halit, Şahap; Bosna-Hersek; Kerkük, Sinop, Tokat, Zonguldak gibi özel adlara ünlüyle başlayan ek getirildiğinde kesme işaretine rağmen Ahmedî, Halidî, Şahabî; Bosna-Hersekî; Kerküğü, Sinobu, Tokadı, Zonguldağı biçiminde son ses yumuşatılarak söylenir.

UYARI: Özel adlar yerine kullanılan "o" zamiri cümle içinde büyük harfle yazılmaz ve kendisinden sonra gelen ekler kesme işaretiyle ayrılmaz.

- ✘ Yalnız O'na ibadet eder, yalnız O'ndan yardım dileriz. (YANLIŞ)
- ✓ Yalnız ona ibadet eder, yalnız ondan yardım dileriz. (DOĞRU)

2. Kişi adlarından sonra gelen saygı ve ünvan sözlerine getirilen ekleri ayırmak için konur:

- Nihat Bey'e, Ayşe Hanım'dan, Mahmut Efendi'ye, Enver Paşa'ya; Türk Dil Kurumu Başkanı'na vb.

3. Kısaltmalara getirilen ekleri ayırmak için konur:

- TBMM'nin, TDK'nin, BM'de, ABD'de, TV'ye vb.

4. Sayılara getirilen ekleri ayırmak için konur:

- 1985'te, 8'inci madde, 2'nci kat; 7,65'lik, 9,65'lik, 657'yle vb.

5. Belirli bir tarih bildiren ay ve gün adlarına gelen ekleri ayırmak için konur:

- Başvurular 17 Aralık'a kadar sürecektir.
- 12 Temmuz 2010 Pazartesi'nin benim için önemi büyüktür.

6. Seslerin ölçü ve söyleyiş gereği düştüğünü göstermek için kullanılır:

- Bir ok attım karlı dağın ardına
Düştü m'ola sevdiğimin yurduna
- Dostum ne'n var? Her şey yolunda mı?

7. Bir ek veya harften sonra gelen ekleri ayırmak için konur:

- a'dan z'ye kadar, Türkçede -lık'la yapılmış sözler vb.

YAZIM KURALLARI

BİRLEŞİK KELİMELERİN YAZIMI

Birleşik kelimeler belirli kurallar çerçevesinde bitişik veya ayrı olarak yazılır.

BİTİŞİK YAZILAN BİRLEŞİK KELİMELER

- Ses düşmesine uğrayan birleşik kelimeler bitişik yazılır:** birbiri (< biri biri), kaynana (< kayın ana), kaynata (< kayın ata), nasıl (< ne asıl), niçin (< ne için), pazartesi (< pazar ertesi), sütlaç (< sütü aşı) vb.
- Özgün biçimleri tek heceli bazı Arapça kökenli kelimeler etmek, edilmek, eylemek, olmak, olunmak yardımcı fiilleriyle birleşirken ses düşmesine, ses değişmesine veya ses türemesine uğradıklarında bitişik yazılır:** emretmek, menolunmak, cemetmek, kaybolmak; darbetmek, dercetmek, hamdetmek; affetmek, hissetmek, reddetmek vb.
- Kelimelerden her ikisi veya ikincisi, birleşme sırasında anlam değişmesine uğradığında bu tür birleşik kelimeler bitişik yazılır.**
 - Bitki adları:** aslanağzı, civanperçemi, keçiboynuzu, kuşburnu, turnagagası, açığağz, akkuyruk (çay), alabaş, altınbaş (kavun), altıparmak (palamut), beşbiyık (muşmula), çobançantası, karnıkara (börülce), katırtırnağı, kuşyemi, camgüzeli, şeytanarabası, yılanıyastığı, çadırıuşağı, ayşekadın (fasulye), hafızali (üzüm), havvaanaeli, meryemanaeldiveni, akşamsefası vb.
 - Hayvan adları:** danaburnu (böcek), akbaş (kuş), alabacak (at), bağrıkarı (kuş), beşparmak (deniz hayvanı), çakırkanat (ördek), karaburun (balık), kamçıkuyruk (koyun), kamaşkulak (at), karagöz (balık), karafatma (böcek), kızılkanat (balık), sarıkuyruk (balık), yeşilbaş (ördek), sazıyığı (balık), sırtıkara (balık), şeytaniğnesi, yalıçapkını (kuş), bozbakkal (kuş), bozyürük (yılan), karadul (örümcek) vb.
 - Hastalık adları:** itdirseği (arpacık), delibaş, karabaş, karabacak vb.
 - Alet ve eşya adları:** balıkgözü (halka), deveboynu (boru), domuztırnağı (kanca), horozayağı (burgu), kargaburnu (alet), kedigözü (lamba), leylekgagası (alet), sıçankuyruğu (törpü), gagaburun (gemi), kancabaş (kayık), adayavrusu (tekne) vb.
 - Biçim, tarz, tür, motif vb. adlar:** ayıbacığı (yelken biçimi), balıksırtı (desen), civankaş (nakış), eşeksırtı (çatı biçimi), kazkanadı (oyun), kırılantıkuyruğu (işaret), koçboynuzu (desen), köpekkuyruğu (yağlı güreş), sıçandışi (dikiş), balgümeci (dikiş), beşikörtüsü (çatı biçimi), turnageçidi (firtına) vb.
 - Yiyecek adları:** hanımğöbeği (tatlı), kadınbudu (köfte), kedidili (bisküvi), dilberdudağı (tatlı), tavukgöğsü (tatlı), vezirparmağı (tatlı), bülbülüvası (tatlı), kuşlokumu (kurabiye), alinazik (kebab) vb.
 - Oyun adları:** beştaş, dokuztaş, üçtaş vb.
 - Gök cisimlerinin adları:** Altıkardeş (yıldız kümesi), Arıkovanı (yıldız kümesi), Büyükayı (yıldız kümesi), Demirkazık (yıldız), Küçükayı (yıldız kümesi), Kervankıran (yıldız), Samanyolu (yıldız kümesi), Yedikardeş (yıldız kümesi) vb.
 - Renk adları:** baklaçiçeği, balköpüğü, camgöbeği, devetüyü, fildişi, gülkurusu, kavuniçi, narçiçeği, ördekbaşı, ördekgagası, tavşanağzı, tavşankanı, turnagözü, vapurdumanı, vişneçürüğü, yavruağzı vb.
 - Oğlu, kızı sözleri:** çapanoğlu, eloğlu, hinoğlulu, elkızı vb.
- a, -e, -ı, -i, -u, -ü zarf-fiil ekleriyle bilmek, vermek, kalmak, durmak, gelmek ve yazmak fiilleriyle yapılan tasvirî fiiller bitişik yazılır:** düşünebilmek, sevebilmek; alıvermek, gülüvermek; uyuyakalmak; gidedurmak, yazadurmak; çıkagelmek, süregelmek; düşeyazmak, öleyazmak vb.

5. Bir veya iki ögesi emir kipiyle kurulan kalıplaşmış birleşik kelimeler bitişik yazılır: albeni, ateşkes, çalçene, çalyaka, dön Baba, gelberi, incitmebeni, sallabaş, sallasırt, unutmabenî; batçık, çekyat, geçgeç, kaçgöç, kapkaç, örtbas, seçal, tutkal, veryansın, yapboz, yazboz vb.
6. -an/-en, -r/-ar/-er/-ır/-ir, -maz/-mez ve -mış/-miş sıfat-fiil ekleriyle kurulan kalıplaşmış birleşik kelimeler bitişik yazılır: alaybozan, cankurtaran, çöpçatan, dalgakıran, demirkapan, gökdelen, yelkesen; akımtoplar, altıpatlar, barışsever, basınçölçer, özezer, pürüzalır; baştanımaz, değerbilmez, etyemez, hacıyatmaz, kadirbilmez, karıncaezmez, kuşkonmaz, külyutmaz, tanrıtanımaz, varyemez; çokbilmiş, güngörmüş vb.
7. İkinci kelimesi -dı (-di / -du / -dü, -tı / -ti / -tu / -tü) kalıplaşmış belirli geçmiş zaman ekleriyle kurulan birleşik kelimeler bitişik yazılır: albastı, ciğerdeldi, çıtkırıldım, dalbastı, firdöndü, gecekonda, gündöndü, hünkârbeğendi, imambayıldı, karyaçdı, külbastı, mirasyedi, papazkaçtı, serdengeçti, şıpsevdi, zıpçıkta vb.
8. Her iki kelimesi de -dı (-di / -du / -dü, -tı / -ti / -tu / -tü) belirli geçmiş zaman veya -r / -ar / -er geniş zaman eklerini almış ve kalıplaşmış bulunan birleşik kelimeler bitişik yazılır: dedikodu, kaptıkaçtı, oldubitti, uçtuuçtu; biçerbağlar, biçerdöver, göçerkonar, kazaratar, konargöçer, okuryazar, uyurgezer, yanardöner, yüzergezer, çakaralmaz vb.
9. Somut olarak yer bildirmeyen alt, üst ve üzeri sözlerinin sona getirilmesiyle kurulan birleşik kelimeler bitişik yazılır: ayakaltı, bilinçaltı, gözaltı (gözetim), şuuraltı; akşamüstü, ayaküstü, bayramüstü, gerçeküstü, ikindiüstü, olağanüstü, öğleüstü, öğleüzeri, suçüstü, yüzüstü; akşamüzeri, ayaküzeri vb.
10. İki veya daha çok kelimenin birleşmesinden oluşmuş kişi adları, soyadları ve lakaplar bitişik yazılır: Alper, Birol, Gülnihal, Gülseren, Şenol, Varol; Abasıyanık, Adıvar, Atatürk, Gökalp, Güntekin, Karaosmanoğlu, Tanpınar, Yurdakul; Boynueğri Mehmet Paşa, Tepedelenli Ali Paşa, Yirmisekiz Çelebi Mehmet vb.
11. İki veya daha çok kelimedenden oluşmuş il, ilçe, semt vb. yer adları bitişik yazılır: Çanakkale, Gümüşhane; Acıpayam, Pınarbaşı, Şebinkarahisar; Beşiktaş, Kabataş vb.
- * Şehir, köy, mahalle, dağ, tepe, deniz, göl, ırmak, su, çay vb. kelimelerle kurulmuş sıfat tamlaması ve belirtisiz isim tamlaması kalıbındaki yer adları bitişik yazılır: Akşehir, Eskişehir, Suşehri, Yenişehir; Atakent, Batıkent, Konutkent, Korukent; Çengelköy; Yenimahalle; Karadağ, Uludağ; Kocatepe, Tınaztepe; Akdeniz, Karadeniz, Kızıldeniz; Acıgöl; Kızılırmak, Yeşilirmak; İncesu, Karasu, Sarısu; Akçay vb.
12. Kişi adları ve ünvanlarından oluşmuş mahalle, meydan, köy vb. yer ve kuruluş adlarında, ünvan kelimesi sonda ise gelenekleşmiş olarak bitişik yazılır: Abidinpaşa, Bayrampaşa, Davutpaşa, Gazi Osmanpaşa (mahalle); Ertuğrulgazi (ilçe), Kemalpaşa (ilçe); Mustafabey (cadde), Necatibey (cadde) vb.
13. Ara yönleri belirten kelimeler bitişik yazılır: güneybatı, güneydoğu, kuzeybatı, kuzeydoğu
14. Dilimizde her iki ögesi de asıl anlamını koruduğu hâlde yaygın bir biçimde gelenekleşmiş olarak bitişik yazılan kelimeler de vardır:
- a. Baş sözüyle oluşturulan sıfat tamlamaları: başağırılık, başbakan, başbayan, başçavuş, başeser, başfiyat, başhekim, başhemşire, başkahraman, başkent, başkomutan, başköşe, başmüfettiş, başöğretmen, başparmak, başpehlivan, başrol, başsavcı, başyazar vb.
- b. Bir topluluğun yöneticisi anlamındaki başı sözüyle oluşturulan belirtisiz isim tamlamaları: aşçıbaşı, binbaşı, çarkçıbaşı, çeribaşı, elebaşı, mehterbaşı, onbaşı, ustabaşı, yüzbaşı vb.
- c. Ağa, baba, bey, efendi, hanım, nine vb. sözlerle kurulan birleşik kelimeler: ağababa, ağabey, beyefendi, efendibaba, hanımanne, hanımefendi, hacıağa, kadinnine, paşababa vb.
- ç. Biraz, birçok, birçoğu, birkaç, birkaçı, birtakım, herhangi, hiçbir, hiçbirini belirsizlik sıfat ve zamirleri de gelenekleşmiş olarak bitişik yazılır.

15. Ev kelimesiyle kurulan birleşik kelimeler bitişik yazılır: aşevi, bakımevi, basımevi, doğumevi, gözlemevi, huzurevi, kahveevi, konukevi, orduevi, öğretmenevi, polisevi, yayınevi vb.

16. Hane, name, zade kelimeleriyle oluşturulan birleşik kelimeler bitişik yazılır: çayhane, dersane, kahvehane, yazıhane; beyanname, kanunname, seyahatname, siyasetname; amcazade, dayızade, teyzezade vb.

17. -zede ile oluşturulmuş birleşik kelimeler bitişik yazılır: deprezede, afetzede, selzede, kazazede vb.

18. Farsça kurala göre oluşturulan sözler bitişik yazılır: âlemşümül, cihanşümül; darıdünya, ehlibeyit, ehvenişer, erkânıharp, gayrimenkul, gayrimeşru, Kuvayımilliye, Misakımillî, suikast; cürmümeşhut, hamdüsenâ, hercümerç, hüsnükuruntu, hüsnüniyet vb.

19. Arapça kurala göre oluşturulan sözler bitişik yazılır: alıyyülâlâ, ceffelkalem, darülaceze, darülfünun, daüssıla, fevkalade, fevkalbeşer, hıfzıssıhha, hüvelbaki, şeyhülislam, tahtelbahir, tahteşşuur; aleykümselam, Allahualem, bismillah, fenafillah, fisebilillah, hafazanallah, inşallah, maşallah, velhasıl vb.

20. Müzikte kullanılan makam adları bitişik yazılır: acembuselik, hisarbuselik, muhayyerkürdi vb.

UYARI: Bir sıfatla oluşturulan usul adlarında sıfat ayrı yazılır: ağır aksak, yürük aksak, yürük semai vb.

21. Kanunda bitişik geçen veya bitişik olarak tescil ettirilmiş olan kuruluş adları bitişik yazılır: İçişleri, Dışişleri, Genelkurmay, Yükseköğretim Kurulu, Açıköğretim Fakültesi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi vb.

22. Renk adlarıyla kurulan bitki, hayvan veya hastalık adları bitişik yazılır: akağaç, alacamenekşe, karadut, sarıçiçek; alabalık, beyazsinek, bozayı; aksu, akbasma, mavihastalık, maviküf vb.

AYRI YAZILAN BİRLEŞİK KELİMELER

1. Etmek, edilmek, eylemek, olmak, olunmak yardımcı fiilleriyle kurulan birleşik fiiller, ilk kelimesinde herhangi bir ses düşmesi veya türemesine uğramazsa ayrı yazılır: alt etmek, arz etmek, azat etmek, dans etmek, el etmek, göç etmek, ilan etmek, kabul etmek, kul etmek, kul olmak, not etmek, oyun etmek, söz etmek, terk etmek, var olmak, yok etmek, yok olmak vb.

2. Birleşme sırasında kelimelerinden hiçbiri veya ikinci kelimesi anlam değişikliğine uğramayan birleşik kelimeler ayrı yazılır.

a. Hayvan türlerinden birinin adıyla kurulanlar: ada balığı, ateş balığı, dil balığı, fulya balığı, kedi balığı, kılıç balığı, köpek balığı, ton balığı, yılan balığı; acı balık, bıyıklı balık, dikenli balık; ardıç kuşu, arı kuşu, çalı kuşu, deve kuşu, muhabbet kuşu, saka kuşu, tarla kuşu, yağmur kuşu; alıcı kuş, boğmaklı kuş, makaralı kuş; ağustos böceği, ateş böceği, cırcır böceği, hamam böceği, ipek böceği, uçuş böceği, uğur böceği; ağılı böcek, çalgıcı böcek, sümüklü böcek; at sineği, et sineği, meyve sineği, sığır sineği, su sineği, uyuz sineği; deniz yılanı, ok yılanı, su yılanı; Ankara keçisi, dağ keçisi, yaban keçisi; fındık faresi, tarla faresi; dağ sıçanı, tarla sıçanı; Beç tavuğu, dağ tavuğu; ada tavşanı, yaban tavşanı; kaya örümceği, şeytan örümceği; bal arısı, yaprak arısı; Pekin ördeği, deniz ördeği; Ankara kedisi, bozkır kedisi; Afrika domuzu, yer domuzu vb.

b. Bitki türlerinden birinin adıyla kurulanlar: ayrik otu, beşparmak otu, çörek otu, eğrelti otu, güzelavrat otu, kelebek otu, ökse otu, pisipisi otu, taşkıran otu, yüksük otu; acı ot, sütlü ot; ateş çiçeği, çuha çiçeği, ipek çiçeği, güzelhatun çiçeği, küpe çiçeği, lavanta çiçeği, mum çiçeği, yayla çiçeği, yıldız çiçeği; ölmez çiçek; avize ağacı, ban ağacı, dantel ağacı, kâğıt ağacı, mantar ağacı, öd ağacı, pelesenk ağacı, tespih ağacı; altın kökü, eğir kökü, helvacı kökü, meyan kökü; ek kök, saçak kök, yumru kök; dağ elması, yer elması; çalı diken, deve diken; köpek üzümü, kuş üzümü; çakal armudu, dağ armudu; at kestanesi, kuzu kestanesi; can eriği, gövem eriği; kuzu mantarı, yer mantarı; su kamışı, şeker kamışı; dağ nanesi, taş nanesi; ayı gülü, Japon gülü; Antep fıstığı, çam fıstığı; sırık fasulyesi, soya fasulyesi; Amerikan bademi, taş bademi; Afrika menekşesi, deniz menekşesi; Japon sarmaşığı, kuzu sarmaşığı; Hint inciri, kavak inciri; armut kurusu, kayısı kurusu; kaya sarımsağı, köpek sarımsağı; şeker pancarı, yaban pancarı; kuru fasulye, kuru incir, kuru soğan, kuru üzüm vb.

UYARI: Çiçek dışında anlamlar taşıyan baklaçiçeği (renk), narçiçeği (renk), suçiçeği (hastalık); ot dışında anlamlar taşıyan ağızotu (barut), sıçanotu (arsenik); ses düşmesine uğramış olan çöreotu ve yazımı gelenekleşmiş olan semizotu, dereotu bitişik yazılır.

c. Nesne, eşya ve alet adlarından biriyle kurulan birleşik kelimeler: alçı taşı, bileği taşı, çakmak taşı, Hacıbektaş taşı, kireç taşı, lüle taşı, Oltu taşı, sünger taşı, yılan taşı; buzul taş, damla taş, dikili taş, kayağan taş, yaprak taş; arap sabunu, el sabunu; kahve değirmeni, yel değirmeni; kahve dolabı, su dolabı; müzik odası, oturma odası; duvar saati, kol saati; duvar takvimi, masa takvimi; kriz masası, yemek masası; itfaiye aracı, kurtarma aracı; masa örtüsü, yatak örtüsü; el kitabı, okuma kitabı; Frenk gömleği, İngiliz anahtarı, İngiliz sicimi; alt geçit, tüp geçit, üst geçit; çekme demir, çekme kat, dolma kalem, dönme dolap, kesme kaya, toplu iğne, vurmali çalgılar, vurmali sazlar, yapma çiçek; afyon ruhu, katran ruhu, lokman ruhu, nane ruhu, tuz ruhu vb.

ç. Yol ve ulaşım ile ilgili birleşik kelimeler: Arnavut kaldırımı; çevre yolu, deniz yolu, hava yolu, kara yolu, keçi yolu; köprü yol vb.

d. Durum, olgu ve olay bildiren sözlerden biriyle kurulan birleşik kelimeler: açık oturum, açık öğretim, ana dili, Ay tutulması, baş ağrısı (hastalık), baş belası, baş dönmesi, çıkış yolu, çözüm yolu, dil birliği, din birliği, güç birliği, iş birliği, iş bölümü, madde başı, ses uyumu, yer çekimi vb.

e. Bilim ve bilgi sözleriyle kurulan birleşik kelimeler: anlam bilimi, dil bilimi, edebiyat bilimi, gök bilimi, halk bilimi, ruh bilimi, toplum bilimi, toprak bilimi, yer bilimi; dil bilgisi, halk bilgisi, ses bilgisi, şekil bilgisi vb.

f. Yuvar ve küre sözleriyle kurulan birleşik kelimeler: göz yuvarı, hava yuvarı, ısı yuvarı, ışık yuvarı, renk yuvarı, yer yuvarı; hava küre, ışık küre, su küre, taş küre, yarı küre, yarım küre vb.

g. Yiyecek, içecek adlarından biriyle kurulan birleşik kelimeler: bohça böreği, talaş böreği; badem yağı, kuyruk yağı; arpa suyu, maden suyu; tulum peyniri, beyaz peynir; Adana kebabı, tas kebabı; İnegöl köftesi, İzmir köftesi; ezogelin çorbası, yoğurt çorbası; irmik helvası, koz helva; acı badem kurabiyesi; Kemalpaşa tatlısı, yoğurt tatlısı; badem şekeri, kestane şekeri; balık yumurtası, lop yumurta; burgu makarna, yüksük makarna; kakaolu kek, üzümlü kek; çiğ köfte, içli köfte; dolma biber, sivri biber; esmer şeker, kesme şeker; süzme yoğurt; yarma şeftali; kuru yemiş vb.

ğ. Gök cisimleri: Çoban Yıldızı, Kervan Yıldızı, Kutup Yıldızı, kuyruklu yıldız; gök taşı, hava taşı, meteor taşı vb.

h. Organ veya organ yerine geçen sözlerden biriyle kurulan birleşik kelimeler: patlak göz, süzgün göz; aşık kemiği, elmacık kemiği; serçe parmak, şahadet parmağı, yüzük parmağı; azı dişi, köpek dişi, süt dişi; kuyruk sokumu, safra kesesi; çatma kaş, takma diş, takma kirpik, takma kol; ekşi surat, kepçe surat; gaga burun (kimse), karga burun, kepçe kulak vb.

ı. Benzetme yoluyla insanın bir niteliğini anlatmak üzere bitki, hayvan ve nesne adlarıyla kurulan birleşik kelimeler: çetin ceviz, çöpsüz üzüm; eski kurt, sarı çıyan, sağmal inek; eski toprak, eski tüfek, kara maşa, sapsız balta, çakır pençe, demir yumruk, kuru kemik vb.

i. Zamanla ilgili birleşik kelimeler: bağ bozumu, gece yarısı, gün ortası, hafta başı, hafta sonu vb.

3. -r / -ar / -er, -maz / -mez ve -an / -en sıfat-fiil ekleriyle kurulan sıfat tamlaması yapısındaki birleşik kelimeler ayrı yazılır: bakar kör, çalar saat, çıkar yol, döner sermaye, güler yüz, koşar adım, yazar kasa, yeter sayı; çıkmaz sokak, geçmez akçe, görünmez kaza, ölmez çiçek, tükenmez kalem; akan yıldız, doyuran buhar, uçan daire vb.

4. Renk sözü veya renklerden birinin adıyla kurulmuş isim tamlaması yapısındaki renk adları ayrı yazılır: bal rengi, duman rengi, gümüş rengi, portakal rengi, saman rengi; ateş kırmızısı, boncuk mavisi, çivit mavisi, gece mavisi, limon sarısı, safra yeşili, süt kırığı vb.

5. Rengin tonunu belirtmek üzere renkten önce kullanılan sıfatlar ayrı yazılır: açık mavi, açık yeşil, kara sarı, kirli sarı, koyu mavi, koyu yeşil vb.

6. Yer adlarında kullanılan batı, doğu, güney, kuzey, güneybatı, güneydoğu, kuzeybatı, kuzeydoğu, aşağı, yukarı, orta, iç, yakın, uzak kelimeleri ayrı yazılır: Batı Trakya, Doğu Anadolu, Güney Kutbu, Kuzey Amerika, Güneydoğu Anadolu, Aşağı Ayrancı, Yukarı Ayrancı, Orta Anadolu, Orta Asya, Orta Doğu, İç Asya, İç Anadolu, Yakın Doğu, Uzak Doğu vb.

7. Kişi adlarından oluşmuş mahalle, bulvar, cadde, sokak, ilçe, köy vb. yer ve kuruluş adlarında, sondaki ünvanlar hariç şahıs adları ayrı yazılır: Yunus Emre Mahallesi; Gazi Mustafa Kemal Bulvarı, Ziya Gökalp Bulvarı; Nene Hatun Caddesi; Fevzi Çakmak Sokağı, Cemal Nadir Sokağı; Koca Mustafapaşa; Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Sütçü İmam Üniversitesi vb.

8. Dış, iç, sıra sözcükleriyle oluşturulan birleşik kelime ve terimler ayrı yazılır: ahlak dışı, çağ dışı, din dışı, kanun dışı, olağan dışı, yasa dışı; ceviz içi, hafta içi, yurt içi; akli sıra, ardi sıra, peşi sıra, yanı sıra vb.

9. Somut olarak yer belirten alt ve üst sözcükleriyle oluşturulan birleşik kelime ve terimler ayrı yazılır: deri altı, su altı, toprak altı, yer altı (yüzey); böbrek üstü bezi, tepe üstü (en yüksek nokta) vb.

10. Alt, üst, ana, ön, art, arka, yan, karşı, iç, dış, orta, büyük, küçük, sağ, sol, peşin, bir, iki, tek, çok, çift sözcüklerinin başa getirilmesiyle oluşturulan birleşik kelime ve terimler ayrı yazılır: alt kurul, alt yazı; üst kat, üst küme; ana bilim dalı, ana dili; ön söz, ön yargı; art damak, art niyet; arka plan, arka teker; yan cümle, yan etki; karşı görüş, karşı oy; iç savaş, iç tüzük; dış borç, dış hat; orta kulak, orta oyunu; büyük dalga, büyük defter; küçük harf, küçük parmak; sağ açık, sağ bek; sol açık, sol bek; peşin fikir, peşin hüküm; bir gözeli, bir hücreli; iki anlamlı, iki eşeyli; tek eşli, tek hücreli; çok düzlemlili, çok hücreli; çift ayaklılar, çift kanatlılar vb.

BÜYÜK HARFLERİN KULLANILDIĞI YERLER

A. Cümle büyük harfle başlar: Hayatta en hakiki mürşit ilimdir, fendir.

* Cümle içinde tırnak veya yay ayraç içine alınan cümleler büyük harfle başlar ve sonlarına uygun noktalama işareti (nokta, soru, ünlem vb.) konur:

- Atatürk "Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur!" diyor.
- Anadolu köylerini (Köy sözünü de çekinerek yazıyorum.) kendimizi göstermek için geziyoruz.

UYARI: İki çizgi arasındaki açıklama cümleleri büyük harfle başlamaz: Bir zamanlar -bu zamanlar çok da uzak değildir, bundan on on iki yıl önce - Türk saltanatının maddi sınırları uçsuz bucaksız denilecek kadar genişti.

* İki noktadan sonra gelen cümleler büyük harfle başlar:

- Menfaat sandalyeye benzer: Başında taşırsan seni küçültür, ayağının altına alırsan yükseltir.

UYARI: İki noktadan sonra cümle ve özel ad niteliğinde olmayan örnekler sıralandığında bunlar büyük harfle başlamaz:

- Bu eskiliği siz de çok evde görmüşsünüzdür: duvarlarda çiviler, çivi yerleri, lekeler...

UYARI: Rakamla başlayan cümlelerde rakamdan sonra gelen kelime özel ad değilse büyük harfle başlamaz:

- 2007 yılında Türk Dil Kurumunun 75. yılını kutladık.

* Örnek niteliğindeki kelimelerle başlayan cümlede de ilk harf büyük yazılır: "Et-, ol-" fiilleri, dilimizde en sık kullanılan yardımcı fiillerdir.

B. Dizeler büyük harfle başlar:

- Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi. (Muhibbi)

C. Özel adlar büyük harfle başlar:

1. Kişi adlarıyla soyadları büyük harfle başlar: Mustafa Kemal Atatürk, Kâzım Karabekir, Ahmet Haşim, Sait Faik Abasıyanık, Yunus Emre, Karacaoğlan, Âşık Ömer, Wolfgang von Goethe, Vilhelm Thomsen vb.

* Takma adlar da büyük harfle başlar: Muhibbi (Kanuni Sultan Süleyman), Demirtaş (Ziya Gökalp), Tarhan (Ömer Seyfettin), Kirpi (Refik Halit Karay), Deli Ozan (Faruk Nafiz Çamlıbel), Server Bedi (Peyami Safa), İrfan Kudret (Cahit Sıtkı Tarancı), Mehmet Ali Sel (Orhan Veli Kanık) vb.

2. Kişi adlarından önce ve sonra gelen ünvanlar, saygı sözleri, rütbe adları ve lakaplar büyük harfle başlar: Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, Kaymakam Erol Bey, Dr. Alâaddin Yavaşca; Sayın Prof. Dr. Hasan Eren; Mustafa Efendi, Zeynep Hanım, Bay Ali Çiçekçi; Mareşal Fevzi Çakmak, Yüzbaşı Cengiz Topel; Mimar Sinan, Fatih Sultan Mehmet, Genç Osman, Deli Petro vb.

* Akrabalık adı olup lakap veya ünvan olarak kullanılan kelimeler büyük harfle başlar: Baba Gündüz, Dayı Kemal, Hala Sultan, Nene Hatun; Gül Baba, Susuz Dede, Telli Baba vb.

UYARI: Akrabalık bildiren kelimeler küçük harfle başlar:

- Tülay ablama gittim.
- Ayşe teyzemin keki çok güzeldir.

3. Cümle içinde özel adın yerine kullanılan makam veya ünvan sözleri büyük harfle başlar: Uzak Doğu'dan gelen heyeti Vali dün kabul etti.

4. Saygı bildiren sözlerden sonra gelen ve makam, mevki, ünvan bildiren kelimeler büyük harfle başlar:

- Sayın Bakan,
- Sayın Rektör, vb.

* Mektuplarda ve resmî yazışmalarda hitaplar büyük harfle başlar:

- Sevgili Kardeşim,
- Değerli Dinleyiciler, vb.

5. Hayvanlara verilen özel adlar büyük harfle başlar: Boncuk, Fındık, Minnoş, Pamuk vb.

6. Millet, boy, oymak adları büyük harfle başlar: Alman, Arap, İngiliz, Japon, Rus, Türk; Kazak, Kırgız, Oğuz, Özbek, Tatar; Hacımusalı, Karakeçili vb.

7. Dil ve lehçe adları büyük harfle başlar: Türkçe, Almanca, İngilizce, Rusça, Arapça; Oğuzca, Kazakça, Kırgızca, Özbekçe, Tatarca vb.

8. Devlet adları büyük harfle başlar: Türkiye Cumhuriyeti, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri, Suudi Arabistan, Azerbaycan, Kırım Özerk Cumhuriyeti vb.

9. Din ve mezhep adları ile bunların mensuplarını bildiren sözler büyük harfle başlar: Müslümanlık, Müslüman; Hristiyanlık, Hristiyan; Musevilik, Musevi; Budizm, Budist; Hanefilik, Hanefi; Katoliklik, Katolik vb.

10. Din ve mitoloji ile ilgili özel adlar büyük harfle başlar: Tanrı, Allah, İlah, Cebrail, Zeus, Osiris, Kibele vb.

UYARI: "Tanrı, Allah, İlah" sözleri özel ad olarak kullanılmadıklarında küçük harfle başlar:

- Eski Yunan tanrıları.
- Müzik dünyasının ilahı.
- Amerika'da kaçakçılığın allahları vardır.

11. Gezegen ve yıldız adları büyük harfle başlar: Merkür, Neptün, Satürn; Halley vb.

UYARI: "Dünya, güneş, ay" kelimeleri gezegen anlamı dışında kullanıldıklarında küçük harfle başlar: Biz dünyadan ayrı yaşarken dünya epey değişmiş.

12. Düşünce, hayat tarzı, politika vb. anlamlar bildirdiğinde doğu ve batı sözlerinin ilk harfleri büyük yazılır: Batı medeniyeti, Doğu mistisizmi vb.

UYARI: Bu sözler yön bildirdiğinde küçük yazılır: Bursa'nın doğusu, Ankara'nın batısı vb.

13. Yer adları (kita, bölge, il, ilçe, köy, semt vb.) büyük harfle başlar: Afrika, Asya; Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu; İstanbul, Taşkent; Turgutlu, Ürgüp; Akçaköy, Çayırbağı; Bahçelievler, Kızılay, Sarıyer vb.

14. Yer adlarında ilk isimden sonra gelen ve deniz, nehir, göl, dağ, boğaz vb. tür bildiren ikinci isimler büyük harfle başlar: Ağrı Dağı, Aral Gölü, Asya Yakası, Çanakkale Boğazı, Dicle Irmağı, Ege Denizi, Erciyes Dağı, Fırat Nehri, Süveyş Kanalı, Tuna Nehri, Van Gölü, Zigana Geçidi vb.

UYARI: Özel ada dâhil olmayıp tamlama kuran “şehir, il, ilçe, belde, köy” vb. sözler küçük harfle başlar: Konya ili, Etimesgut ilçesi, Uzungöl beldesi, Taflan köyü vb.

15. Mahalle, meydan, bulvar, cadde, sokak adlarında geçen mahalle, meydan, bulvar, cadde, sokak kelimeleri büyük harfle başlar: Yunus Emre Mahallesi, Zafer Meydanı, Mustafa Kemal Bulvarı, Nene Hatun Caddesi, İnkılap Sokağı vb.

16. Saray, köşk, han, kale, köprü, kule, anıt vb. yapı adlarının bütün kelimeleri büyük harfle başlar: Dolmabahçe Sarayı, Çankaya Köşkü, Horozlu Han, Ankara Kalesi, Galata Köprüsü, Beyazıt Kulesi, Zafer Abidesi, Bilge Kağan Anıtı vb.

17. Yer bildiren özel isimlerde kısaltmalı söyleyiş söz konusu olduğunda, yer adının ilk harfi büyük yazılır: Hisar'dan, Boğaz'dan, Köşk'e vb.

18. Kurum, kuruluş ve kurul adlarının her kelimesi büyük harfle başlar: Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türk Dil Kurumu, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Devlet Malzeme Ofisi, Millî Kütüphane, Çocuk Esirgeme Kurumu, Atatürk Orman Çiftliği, Çankaya Lisesi; Anadolu Kulübü, Mavi Köşe Bakkaliyesi; Yeşilay Derneği, Muharip Gaziler Derneği, Emek İnşaat; Bakanlar Kurulu, Türk Dili Dergisi Yayın Danışma Kurulu, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı; Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü vb.

19. Kanun, tüzük, yönetmelik, yönerge, genelge adlarının her kelimesi büyük harfle başlar: Medeni Kanun, Türk Bayrağı Tüzüğü, Telif Hakkı Yayın ve Satış Yönetmeliği vb.

20. Kurum, kuruluş, kurul, merkez, bakanlık, üniversite, fakülte, bölüm, kanun, tüzük, yönetmelik ve makam sözleri asılları kastedildiğinde büyük harfle başlar:

- Türkiye Büyük Millet Meclisi her yıl 1 Ekim'de toplanır. Bu yıl ise Meclis, yeni döneme erken başlayacak.
- Türk Dil Kurumu çalışmalarını sürdürüyor. Sözlükler, Kurumun düzenlediği toplantıda kullanıma açıldı.
- 2876 sayılı Kanun bu yıl yeniden gözden geçiriliyor.
- Yazarlara ödenecek telif ücreti, Telif Hakkı Yayın ve Satış Yönetmeliği'ne göre düzenlenmektedir. Yapılan işlem Yönetmelik'in 4'üncü maddesine aykırı düşmektedir.

21. Kitap, dergi, gazete ve sanat eserlerinin (tablo, heykel, beste vb.) her kelimesi büyük harfle başlar: Nutuk, Safahat, Kendi Gök Kubbemiz; Türk Dili, Türk Kültürü, Varlık; Resmî Gazete, Hürriyet, Yeni Asır; Kaplumbağa Terbiyecisi; Yorgun Herkül; Saraydan Kız Kaçırma, Onuncu Yıl Marşı vb.

UYARI: Özel ada dâhil olmayan gazete, dergi, tablo vb. sözler büyük harfle başlamaz: Milliyet gazetesi, Türk Dili dergisi, Halı Dokuyan Kızlar tablosu vb.

UYARI: Kitap, makale, tiyatro eseri, kurum adı vb. özel adlarda yer alan kelimelerin ilk harfleri büyük yazıldığına **ve, ile, ya, veya, yahut, ki, da, de** sözleriyle **mı, mi, mu, mü** soru eki küçük harfle yazılır: Mai ve Siyah, Suç ve Ceza, Leyla ile Mecnun, Turfanda mı, Turfa mı?, Diyorlar ki, Dünyaya İkinci Geliş yahut Sır İçinde Esrar, Ya Devlet Başa ya Kuzgun Leşe, Ben de Yazdım vb.

* Özel adın tamamı büyük yazıldığına **ve, ile, ya, veya, yahut, ki, da, de** sözleriyle **mı, mi, mu, mü** soru eki de büyük harfle yazılır: LEYLA İLE MECNUN, DİL VE TARİH-COĞRAFYA FAKÜLTESİ vb.

22. Ulusal, resmî ve dinî bayramlarla anma ve kutlama günlerinin adları büyük harfle başlar: Cumhuriyet Bayramı, Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, Ramazan Bayramı, Kurban Bayramı, Nevruz Bayramı, Mırac Kandili; Anneler Günü, Öğretmenler Günü, 14 Mart Tıp Bayramı, Hıdırellez vb.

23. Kurultay, bilgi şöleni, çalıştay, açık oturum vb. toplantıların adlarında her kelimenin ilk harfi büyük yazılır: VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, Kitle İletişim Araçlarında Türkçenin Kullanımı Bilgi Şöleni, Karamanlı Türkçesi Araştırmaları Çalıştayı vb.

24. Tarihî olay, çağ ve dönem adları büyük harfle başlar: Kurtuluş Savaşı, Millî Mücadele, Cilalı Taş Devri, İlk Çağ, Lale Devri, Cahiliye Dönemi, Buzul Dönemi, Millî Edebiyat Dönemi, Servetifünun Dönemi'nin, Tanzimat Dönemi'nde vb.

25. Özel adlardan türetilen bütün kelimeler büyük harfle başlar: Türklük, Türkleşmek, Türkçü, Türkçülük, Türkçe, Avrupalı, Avrupalılaşmak, Asyalılık, Darvinci, Konyalı, Bursalı vb.

UYARI: Özel ad kendi anlamı dışında yeni bir anlam kazanmışsa büyük harfle başlamaz: acem (Türk müziğinde bir perde), hicaz (Türk müziğinde bir makam), nihavent (Türk müziğinde bir makam) amper (elektrik akımında şiddet birimi), jul (fizikte iş birimi), allahlık (saf, zararsız kimse), donkişotluk (gereği yokken kahramanlık göstermeye kalkışma) vb.

UYARI: Para birimleri büyük harfle başlamaz: avro, dinar, dolar, lira, kuruş, lîret vb.

UYARI: Özel adlar yerine kullanılan "o" zamiri cümle içinde büyük harfle yazılmaz.

- ✘ Yalnız O'na ibadet eder, yalnız O'ndan yardım dileriz. (YANLIŞ)
- ✓ Yalnız ona ibadet eder, yalnız ondan yardım dileriz. (DOĞRU)

UYARI: Müzikte kullanılan makam ve tür adları büyük harfle başlamaz: acemaşiran, acembuselik, bayati, hicazkâr, türkü, varsâğı, bayatı vb.

26. Yer, millet ve kişi adlarıyla kurulan birleşik kelimelerde sadece özel adlar büyük harfle başlar: Antep fıstığı, Brüksel lahanası, Frenk gömleği, Hindistan cevizi, İngiliz anahtarı, Japon gülü, Maraş dondurması, Van kedisi vb.

Ç. Belirli bir tarih bildiren ay ve gün adları büyük harfle başlar: 29 Mayıs 1453 Salı günü, 29 Ekim 1923, 28 Aralık 1982'de göreve başladı. Lale Festivali 25 Haziran'da başlayacak.

* Belirli bir tarihi belirtmeyen ay ve gün adları küçük harfle başlar: Okullar genellikle eylülün ikinci haftasında öğretime başlar: Yürütme Kurulu toplantılarını perşembe günleri yaparız.

D. Tabela, levha ve levha niteliğindeki yazılarda geçen kelimeler büyük harfle başlar: Giriş, Çıkış, Müdür, Vezne, Başkan, Doktor, Otobüs Durağı, Dolmuş Durağı, Şehirler Arası Telefon, 3. Kat, 4. Sınıf, 1. Blok vb.

E. Kitap, bildiri, makale vb.nde ana başlıktaki kelimelerin tamamı, alt başlıktaki kelimelerin ise yalnızca ilk harfleri büyük olarak yazılır.

F. Kitap, dergi vb.nde bulunan resim, çizelge, tablo vb.nin altında yer alan açıklayıcı yazılar büyük harfle başlar. Açıklayıcı yazı, cümle niteliğinde değilse sonuna nokta konmaz.

BULUNMA DURUMU EKİ -DA / -DE'NİN YAZILIŞI

* Bulunma durumu eki getirildiği kelimeye bitişik yazılır. Cümleden çıkarıldığında cümlenin anlamı ve cümle kuruluşu bozulur. Bulunma anlamı katan ek, "-ta / -te" biçiminde yazılabilir.

- Anahtarımı evde unutmuşum.
- Yurtta sulh, cihanda sulh.
- Arkadaşım, konuşmasında bana da teşekkür etmiş.
- Ekonomide kurallar yoktur, doğru ve yanlış vardır.

BAĞLAÇ OLAN DA / DE'NİN YAZILIŞI

* Bağlaç olan da / de ayrı yazılır ve kendisinden önceki kelimenin son ünlüsüne bağlı olarak büyük ünlü uyumuna uyar. Cümleden atıldığında anlamda eksilme/daralma olsa da cümlenin anlamı bozulmaz. Yerine "dahi, bile" getirilebilir.

- Konuşur da konuşur.
- Durumu oğluna da bildirdi.
- Teyzem de benim gibi düşünüyormuş.

UYARI: Ayrı yazılan da / de hiçbir zaman ta / te biçiminde yazılmaz:

- ✗ Gidip te gelmemek var, gelip te görmemek var. (YANLIŞ)
- ✓ Gidip de gelmemek var, gelip de görmemek var. (DOĞRU)

UYARI: Ya sözüyle birlikte kullanılan da ayrı yazılır: ya da

UYARI: Da / de bağlacını kendisinden önceki kelimedenden kesme ile ayırmak yanlıştır:

- ✗ Ayşe'de geldi. (YANLIŞ)
- ✓ Ayşe de geldi. (DOĞRU)

DA, DE AYRIMINA YARDIMCI OLABİLECEK BİR YÖNTEM

Cümledeki "da, de"den sonra ikinci bir "da, de" daha getirebiliyorsanız ektir, getiremiyorsanız bağlaçtır.

- Masada kitap var. -> + Masada da kitap var. (EK)
- Ben de bilmiyorum. -> - Bende de bilmiyorum. (BAĞLAÇ)

SORU EKİ Mİ / Mİ / MU / MÜ'NÜN YAZILIŞI

* Bu ek gelenekleşmiş olarak ayrı yazılır ve kendisinden önceki kelimenin son ünlüsüne bağlı olarak ünlü uyumlarına uyar: Sen de mi geldin?

* Soru ekinden sonra gelen ekler, bu eke bitişik olarak yazılır: Güler misin, ağlar mısın?

* Bu ek sorudan başka görevlerde kullanıldığında da ayrı yazılır: Güzel mi güzel! Güneş doğdu mu çıkarız.

UYARI: Birleşik fiillerde mi soru eki iki kelimenin arasına da gelebilir: Vaz mı geçtin?

FİİL ÇEKİMİ İLE İLGİLİ YAZILIŞLAR

-a / -e, -acak / -ecek, -ayım / -eyim, -alım / -elim, -an / -en vb. eklerden önce gelen ünlü veya ekin geniş ünlüsü söyleyişe bakılmaksızın a / e ile yazılır: başlaya, gelmeye; başlayacağım, gelmeyeceksin; başlayayım, geleyim; başlayalım, gelmeyelim; başlayan, gelmeyen vb.

DEYİMLERİN YAZILIŞI

Deyimler ayrı yazılır: akıntıya kürek çekmek, çam devirmek, çanak tutmak, gönlünden geçirmek, göz atmak, kulak asmak, kulak vermek, çantada keklik, devede kulak, yağlı kuyruk, yüz görümlüğü vb.

Kİ'NİN YAZILIŞI

Türkçede dört çeşit "ki" vardır:

İlgi Zamiri	Bitişik yazılır. İsim tamlamalarında tamlayan ekinden sonra gelerek tamlananın yerini tutar: <ul style="list-style-type: none">• Senin sorun kolay, kardeşinininki çok zor olmuş.• Bu masanınki daha güzel bir örtüymüş.
Sıfat Yapan	Bitişik yazılır. Yapım ekidir, sıfat türetir. Önünde genellikle "-da, -de" eki bulunur: <ul style="list-style-type: none">• Dolaptaki çikolataların hepsini yedi.• Geçen günkü olayda sen haksızdın.
Bağlaç	Kendinden önceki ve sonraki sözcüklerden ayrı yazılır. <ul style="list-style-type: none">• Biliyorum ki sen de aynı şeyi düşünüyorsun.• Geçmiş zaman olur ki hayali cihan değer. <p>UYARI: Birkaç örnekte ki bağlacı kalıplaşmış olduğu için bitişik yazılır: sanki, belki, çünkü, hâlbuki, mademki, meğerki, oysaki, illaki. (SİMBOHÇAM)</p>
Edat	Bir cümlenin sonuna getirildiğinde şüphe, pekiştirme ile yakınma, kınama vb. duygular anlatır ve ayrı yazılır. <ul style="list-style-type: none">• Ders bitti, zil çaldı mı ki?• Seni öyle göreceğim geldi ki.

Kİ'LERİN AYRIMINA YARDIMCI OLABİLECEK BİR YÖNTEM

Cümlede bulunan "ki"den sonra "-ler" getirdiğinizde mantıklı oluyorsa ektir, olmuyorsa bağlaç ya da edattır.

- Evdeki seni soruyor. -> + Evdekiler seni soruyor. (EK)
- Gel ki yüzünü göreyim. -> - Gel kiler yüzünü göreyim. (BAĞLAÇ)

EK-FİİLİN YAZILIŞI

* Ek-fiilin çekimli biçimleri (**idi, imiş, ise**) ayrı yazılabildiği gibi bitişik olarak da yazılabilir. Ünsüzle biten kelimelere bitişik olarak yazıldığında i ünlüsü düşer, ayrıca büyük ünlü uyumuna uyar: yorgundu (yorgun idi), güzelmiş (güzel imiş), gelirse (gelir ise) vb.

* Ünlüyle biten kelimelere bitişik olarak yazıldığında araya y ünsüzü girer ve başındaki i ünlüsü düşer, ayrıca büyük ünlü uyumuna uyar: sonuncuydu (sonuncu idi), yabancıymış (yabancı imiş), neyse (ne ise) vb.

* Ek-fiilin zarf-fiil eki almış biçimi olan **iken** ayrı yazılabildiği gibi kelimelere eklenerek de yazılabilir. Eklenerek yazıldığında baştaki i düşer. Eklendiği kelimenin ünlüleri kalın olsa da -ken zarf-fiil ekinin ünlüsü ince kalır: başlayacakken (başlayacak iken), çalışırken (çalışıyor iken), durgunken (durgun iken), okurken (okur iken), olgunken (olgun iken), uyurken (uyur iken), yazarken (yazar iken); geliyorken (geliyor iken) vb.

* **iken**, ünlüyle biten kelimelere bitişik olarak yazıldığında araya y ünsüzü girer ve başındaki i ünlüsü düşer: evdeyken (evde iken), okuldayken (okulda iken), okumaktayken (okumakta iken), yoldayken (yolda iken) vb.

SAYILARIN YAZILIŞI

1. Sayılar harflerle de yazılabilir: on dört gün, haftanın beşinci günü, üç ayda bir, yüz soru, iki hafta sonra vb.
* Buna karşılık saat, para tutarı, ölçü, istatistik verilere ilişkin sayılarda rakam kullanılır: 17.30'da, 11.00'de, 1.500.000 lira, 25 kilogram, 150 kilometre, 15 metre kumaş, 1.250.000 kişi vb.
* Saatler ve dakikalar metin içinde yazıyla da yazılabilir: saat beşi on dakika üç saniye geçe, saat onda vb.
* Dört veya daha çok basamaklı sayıların kolay okunabilmesi amacıyla içinde geçen bin, milyon, milyar ve trilyon sözleri harfle yazılabilir: 1 milyar 500 milyon kişi, 3 bin 255 kalem, 8 trilyon 412 milyar vb.
 2. Birden fazla kelimeden oluşan sayılar ayrı yazılır: iki yüz, üç yüz altmış beş, bin iki yüz elli bir vb.
 3. Para ile ilgili işlemlerle senet, çek vb. ticari belgelerde geçen sayılar bitişik yazılır: 610,10 (altıyüzonTL,onkr.)
 4. Yüzde ve binde işaretleri yazılırken sayılarla işaret arasında boşluk bırakılmaz: %25, ‰50 vb.
 5. Adları sayılardan oluşan iskambil oyunları bitişik yazılır: altmışaltı, ellibir, yirmibir vb.
 6. **Romen rakamları** tarihî olaylarda, yüzyıllarda, hükümdar adlarında, tarihlerde ayların yazılışında, kitap ve dergi ciltlerinde, kitapların asıl bölümlerinden önceki sayfaların numaralandırılmasında, maddelerin sıralandırılmasında kullanılır: II. Dünya Savaşı; XX. yüzyıl; III. Selim, XIV. Louis, II. Wilhelm, V. Karl, VIII. Edward; 1.XI.1928; I. Cilt; I)... II) ... vb.
 7. Dört veya daha çok basamaklı sayılar sondan sayılmak üzere üçlü gruplara ayrılarak yazılır ve aralarına nokta konur: 4.567, 326.197, 49.750.812, 28.434.250.310.500 vb.
 8. Sayılarda kesirler virgülle ayrılır: 15,2 (15 tam, onda 2); 5,26 (5 tam, yüzde 26) vb.
 9. Sıra sayıları yazıyla ve rakamla gösterilebilir. Rakamla gösterilmesi durumunda ya rakamdan sonra bir nokta konur ya da rakamdan sonra kesme işareti konularak derece gösteren ek yazılır: 15., 56., XX.; 15'inci, 56'ncı, XX'nci vb.
- UYARI:** Sıra sayıları ekle gösterildiklerinde rakamdan sonra sadece kesme işareti ve ek yazılır, ayrıca nokta konmaz: 8.'inci değil 8'inci, 2.'nci değil 2'nci vb.
10. Üleştirme sayıları rakamla değil yazıyla belirtilir: 2'şer değil ikişer, 9'ar değil dokuzar, 100'er değil yüzer vb.
 11. Bayağı kesirlere getirilecek ekler alttaki sayı esas alınarak yazılır: 4/8'i (dört bölü sekizi) vb.
 12. Bir zorunluluk olmadıkça cümle rakamla başlamaz.

İKİLEMELERİN YAZILIŞI

- * İkilemeler ayrı yazılır: adım adım, ağır ağır, akın akın, allak bullak, aval aval (bakmak), çeşit çeşit, derin derin, gide gide, güzel güzel, karış karış, kös kös (dinlemek), kucak kucak, şıpır şıpır, tak tak (vurmak), takım takım, tıklar tıklar, yavaş yavaş, kırk elli (yıl), üç beş (kişi), yüz yüz elli (yıllık), bata çıka, çoluk çocuk, düşe kalka, eciş bücüş, eğri büğrü, enine boyuna, eski püskü, ev bark, konu komşu, pılı pırtı, salkım saçak, sere serpe, soy sop, süklüm püklüm, yana yakıla, yarım yamalak vb.
- * m ile yapılmış ikilemeler de ayrı yazılır: at mat, çocuk mocuk, dolap molap, kapı mapı, kitap mitap vb.
- * İsim durum ekleri ve iyelik ekiyle yapılan ikilemeler de ayrı yazılır: baş başa, diz dize, el ele, göz göze, iç içe, omuz omuza, yan yana; baştan başa, daldan dala, elden ele, günden güne, içten içe, yıldan yıla; başa baş, bire bir (ölçü), dişe diş, göze göz, teke tek; ardı ardına, boşu boşuna, günü gününe, peşi peşine, ucu ucuna vb.

KISALTMALARIN YAZIMI

Kısaltma; bir kelimenin, terimin veya özel adın, içerdği harflerden biri veya birkaçı ile daha kısa olarak ifade edilmesi ve simgeleştirilmesidir. Kısaltmalarla ilgili kurallar şunlardır:

1. Kuruluş, ülke, kitap, dergi ve yön adlarının kısaltmaları her kelimenin ilk harfinin büyük olarak yazılmasıyla yapılır: TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi), TDK (Türk Dil Kurumu), ABD (Amerika Birleşik Devletleri); KB (Kutadgu Bilig); TD (Türk Dili), TK (Türk Kültürü), TDED (Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi); B (batı), D (doğu), G (güney), K (kuzey); GB (güneybatı), GD (güneydoğu), KB (kuzeybatı), KD (kuzeydoğu) vb.

* Ancak bazen kelimelerin, özellikle son kelimenin birkaç harfinin kısaltmaya alındığı da görülür. Bazen de aradaki kelimelerden hiç harf alınmadığı olur. Bu tür kısaltmalarda, kısaltmanın akılda kalabilmesi için yeni bir kelime oluşturma amacı güdülür: BOTAŞ (Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi), İLESAM (İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği), TÖMER (Türkçe Öğretim Merkezi) vb.

* Gelenekleşmiş olan T.C. (Türkiye Cumhuriyeti) ve T. (Türkçe) kısaltmalarının dışında büyük harflerle yapılan kısaltmalarda nokta kullanılmaz.

2. Ölçü birimlerinin uluslararası kısaltmaları kullanılır: m (metre), mm (milimetre), cm (santimetre), km (kilometre), g (gram), kg (kilogram), l (litre), hl (hektolitre), mg (miligram), m² (metrekare) vb.

3. Kuruluş, kitap, dergi ve yön adlarıyla ölçülerin dışında kalan kelime veya kelime gruplarının kısaltılmasında, ilk harfle birlikte kelimeyi oluşturan temel harfler dikkate alınır. Kısaltılan kelime veya kelime grubu; özel ad, ünvan veya rütbe ise ilk harf büyük; cins isim ise ilk harf küçük olur: Alm. (Almanca), İng. (İngilizce), Kocatepe Mah. (Kocatepe Mahallesi), Güniz Sok. (Güniz Sokağı), Prof. (Profesör), Dr. (Doktor), Av. (Avukat), Alb. (Albay), Gen. (General); sf. (sıfat), haz. (hazırlayan), çev. (çeviren), ed. (edebiyat), fiz. (fizik), kim. (kimya) vb.

DİKKAT

* Küçük harflerle yapılan kısaltmalara getirilen eklerde kelimenin okunuşu esas alınır: cm'yi, kg'dan, mm'den, kr.un vb.

* Büyük harflerle yapılan kısaltmalara getirilen eklerde ise kısaltmanın son harfinin okunuşu esas alınır: BDT'ye, TDK'den, THY'de, TRT'den, TL'nin vb.

* Ancak kısaltması büyük harflerle yapıldığı hâlde bir kelime gibi okunan kısaltmalara getirilen eklerde kısaltmanın okunuşu esas alınır: ASELSAN'da, BOTAŞ'ın, NATO'dan, UNESCO'ya vb.

* Numara sözünün kısaltması da kelime gibi okunduğundan getirilen ek okunuşu göre getirilir: No.lu, No.suz

* Sonunda nokta bulunan kısaltmalarla üs işaretli kısaltmalara gelen ekler kesmeyle ayrılmaz. Bu tür kısaltmalarda ek noktadan ve üs işaretinden sonra, kelimenin veya üs işaretinin okunuşuna uygun olarak yazılır: vb.leri, Alm.dan, İng.yi; cm³e (santimetreküpe), m²ye (metrekareye), 64ten (altı üssü dörtten) vb.

* Sert ünsüzle biten kısaltmalar, ek aldıkları zaman okunuşta sert ses yumuşatılmaz: AÇIK'ın (AÇİĞ'in değil), CMUK'un (CMUĞ'un değil), RTÜK'e (RTÜĞ'e değil), TÜBİTAK'ın (TÜBİTAĞ'ın değil) vb.

* Ancak birlik kelimesiyle yapılan kısaltmalarda söyleyişte k'nin yumuşatılması normaldir: ÇUKOBİRLİK'e (söylenişi ÇUKOBİRLİĞE), FİSKOBİRLİK'in (söylenişi FİSKOBİRLİĞİN) vb.

HECE YAPISI VE SATIR SONUNDA KELİMELERİN BÖLÜNMESİ

* Türkçede kelime içinde iki ünlü arasındaki ünsüz, kendinden sonraki ünlüyle hece kurar: a-ra-ba, bi-çi-mi, in-sa-nın, ka-ra-ca vb.

* Kelime içinde yan yana gelen iki ünsüzden ilki kendinden önceki ünlüyle, ikincisi kendinden sonraki ünlüyle hece kurar: al-dı, bir-lik, sev-mek vb.

* Kelime içinde yan yana gelen üç ünsüz harften ilk ikisi kendinden önceki ünlüyle, üçüncüsü kendinden sonraki ünlüyle hece kurar: alt-lık, Türk-çe, kork-mak vb.

* Batı kökenli kelimeler, Türkçenin hece yapısına göre hecelere ayrılır: band-rol, kont-rol, port-re, prog-ram, sant-ral, sürp-riz, tund-ra, volf-ram vb.

* Türkçede satır sonunda kelimeler bölünebilir fakat heceler bölünemez. Satıra sığmayan kelimeler bölünürken satır sonuna kısa çizgi (-) konur.

- Burasını ilk defa görüyormuş gibi duvarlara, perdelere, möbellelere, eşyalara bakıyor, hayret ediyordu. Bütün bu muhitte Türk hayatına, Türk ruhuna ait bir gölge, bir çizgi bile yoktu.

* İlk heceden sonraki heceler ünsüzle başlar. Bitişik yazılan kelimelerde de bu kurala uyulur:

- baş-öğ-ret-men, ilk-o-kul (YANLIŞ)
- ba-şög-ret-men, il-ko-kul (DOĞRU)

* Ayırmada satır sonunda ve satır başında tek harf bırakılmaz:

.....u -
çurtma (YANLIŞ)

.....uçurt-
ma (DOĞRU)

.....müdafa -
a (YANLIŞ)

.....müda-
faa (DOĞRU)

* Kesme işareti satır sonuna geldiğinde yalnız kesme işareti kullanılır, ayrıca çizgi kullanılmaz.

..... Edirne'
nin...

..... 1996'
da...

İLE'NİN YAZILIŞI

* ile, ayrı olarak yazılabildiği gibi kelimelere eklenerek de yazılabilir. ile, ünsüzle biten kelimelere bitişik olarak yazıldığında i ünlüsü düşer ve büyük ünlü uyumuna uyar: bulutla (bulut ile), çiçekle (çiçek ile), kuşla (kuş ile) vb.

* ile, ünlüyle biten kelimelere bitişik olarak yazıldığında araya y ünsüzü girer ve başındaki i ünlüsü düşer: arkadaşıyla (arkadaşı ile), çevreyle (çevre ile), sürüyle (sürü ile), yapıyla (yapı ile) vb.

MASTARLARA GELEN EKLERİN YAZILIŞI

-ma / -me ile biten mastarlardan sonra -a / -e, -ı / -i eklerinden biri geldiğinde araya y koruyucu ünsüzü girer: çalışmaya, darılmayı, kalaylamaya, okumaya; görmeyi, gülmeyi, sevmeyi, silmeyi vb.

PEKİŞTİRMELİ SÖZLERİN YAZILIŞI

Sıfat veya zarf görevindeki pekiştirmeli sözler bitişik yazılır: apaçık, apak, büsbütün, çepeçevre, dümdüz, düpedüz, çırılçıplak, gömgök, güpegündüz, kapkara, kupkuru, masmavi, mosmor, paramparça, sapasağlam, sarı, sırsıklam, sırsıklam, sipsivri, yemyeşil vb.

ALINTI KELİMELERİN YAZILIŞI

1. Çift ünsüz harfle başlayan Batı kökenli alıntılar, ünsüzler arasına ünlü konulmadan yazılır: francala, gram, gramer, gramofon, grup, Hristiyan, kral, kredi, kritik, plan, pratik, problem, profesör, program, proje, propaganda, protein, prova, psikoloji, slogan, snop, spiker, spor, staj, stil, stüdyo, trafik, tren, triptik vb.

* Bu tür birkaç alıntıda, söz başında veya iki ünsüz arasında bir ünlü türemiştir. Bu ünlü söylenişte de yazılıştan da gösterilir: iskarpin, iskele, iskelet, istasyon, istatistik, kulüp vb.

2. İçinde yan yana iki veya daha fazla ünsüz bulunan Batı kökenli alıntılar, ünsüzler arasına ünlü konmadan yazılır: alafranga, apartman, biyografi, elektrik, gangster, kilogram, orkestra, paragraf, telgraf vb.

3. İki ünsüzle biten Batı kökenli alıntılar, ünsüzler arasına ünlü konmadan yazılır: film, form, lüks, modern, natürmort, psikiyatr, seks, slayt, teyp vb.

4. Batı kökenli alıntılarının içindeki ve sonundaki **g** ünsüzleri olduğu gibi korunur: biyografi, diyagram, dogma, magma, monografi, paragraf, program; arkeolog, demagog, diyalog, filolog, katalog, monolog, psikolog vb.

* Ancak **fotoğraf** ve **topoğraf** kelimelerinde **g**'ler, **ğ**'ye döner.

Aşağıdaki durumlarda Batı kökenli kelimeler özgün biçimleri ile yazılır:

1. Bilim, sanat ve uzmanlık dallarında kullanılan bazı terimler: andante (müzik), cuprum (kimya), deseptyl (eczacılık), quercus, terminus technicus (teknik terim) vb.

2. Latin yazı sistemini kullanan dillerden alınma deyim ve sözler: Veni, vidi, vici (Geldim, gördüm, yendim.); conditio sine qua non (Olmazsa olmaz.); eppur si muove (Dünya her şeye rağmen dönüyor.); to be or not to be (olmak veya olmamak); l'art pour l'art (Sanat sanat içindir.); l'Etat c'est moi (Devlet benim.); traduttore traditore (Çevirmen haindir.); persona non grata (istenmeyen kişi) vb.

YABANCI ÖZEL ADLARIN YAZILIŞI

Latin Harflerini Kullanan Dillerdeki Özel Adlar

1. Latin harflerini kullanan dillerdeki özel adlar özgün biçimleriyle yazılır: Beethoven, Byron, Cervantes, Chopin, Eminescu, Grimm, Horatius, Molière, Puccini, Rousseau, Shakespeare; Bologna, Buenos Aires, Iorga, Ile-de-France, Karlovy Vary, Latium, Loire, Mann, New York, Nice, Rio de Janeiro, Vaasa, Wuppertal vb. Ancak Batı dillerinde kullanılan adların okunuşları ayrıca içinde gösterilebilir: Shakespeare (Şekspir) vb.
2. Eskiden dilimize yerleşmiş bazı Batı kökenli kişi ve yer adları Türkçe söylenişlerine göre yazılır: Napolyon, Şarlken, Şarl (Demirbaş Şarl); Atina, Brüksel, Cenevre, Londra, Marsilya, Münih, Paris, Roma, Selânik, Venedik, Viyana, Zürih; Hollanda, Letonya, Lüksemburg vb.
3. Yabancı özel adlardan türetilmiş akım adları Türkçe söylenişlerine göre yazılır: Dekartçılık, Epikürcülük, Kalvenci, Kalvencilik, Kalvenizm, Kartezyenizm, Lüterci, Lütercilik, Marksçılık, Marksist, Marksizm vb.
4. Ait olduğu dilde ayrı yazılan yer adları Türkçede de ayrı yazılır: Buenos Aires, Frankfurt am Main, Freiburg im Breisgau, Hyde Park, Mont Blanc, New Orleans, New York, Rio de Janeiro, San Marino, Wiener Neustadt, Titov Veles vb.

Arapça ve Farsça Özel Adlar

Kökeni Arapça ve Farsça olan kişi ve yer adları Türkçenin ses ve yapı özelliklerine göre yazılır: Ahmet, Bedrettin, Fuat, Mehmet, Necmettin, Nizamettin, Ömer, Rıza, Saadettin; Cezayir, Fas, Filistin, Mısır, Suudi Arabistan; Bağdat, Cidde, Erdebil, Halep, İsfahan, İskenderiye, Medine, Mekke, Şam, Şiraz, Tahran, Tebriz, Trablusgarp vb.

Yunanca Özel Adlar

Yunanca adlar yazılırken Yunan harflerinin ses değerlerini karşılayan Türk harfleri kullanılır: Homeros, Herodotos, Euripides, Pindaros, Solon, Sokrates, Aristoteles, Platon, Venizelos, Karamanlis, Papandreu vb.

* Ancak Herodotos, Sokrates, Aristoteles, Platon, Pythagoras, Eukleides adları dilimize Herodot, Sokrat, Aristo, Eflatun, Pisagor, Öklid biçimlerinde yerleşmiştir.

Rusça Özel Adlar

Rusça özel adlar yazılırken Rus harflerinin ses değerlerini karşılayan Türk harfleri kullanılır: Bolşevik, Brejnev, Çaykovski, Çehov, Dostoyevski, Gogol, Gorbaçov, İlminskiy, İlyiç, Katayev, Klyaştorıny, Malov, Mendeleyev, Prokofyev, Puşkin, Şolohov, Tolstoy, Yeltsin; Moskova, Omsk, Orenburg, Petersburg, Volga, Yenisey vb.

Uzak Doğu Dillerindeki Özel Adlar

1. Çince adlar, Türkçede yerleşmiş biçimlerine göre yazılır: Huangho, Kanton, Nankin, Pekin, Şanghay. Çince soyadları küçük adlardan önce gelir. Soyadları çoklukla tek hecelidir, küçük adlar ise bir veya iki heceden oluşur. Bu adlar büyük harfle başlar; heceler arasına çizgi konur: Sun Yat-sen, Lin Yu-tang.

* Yalnız Konfüçyüs gibi yaygınlık kazanmış adlar bitişik yazılır.

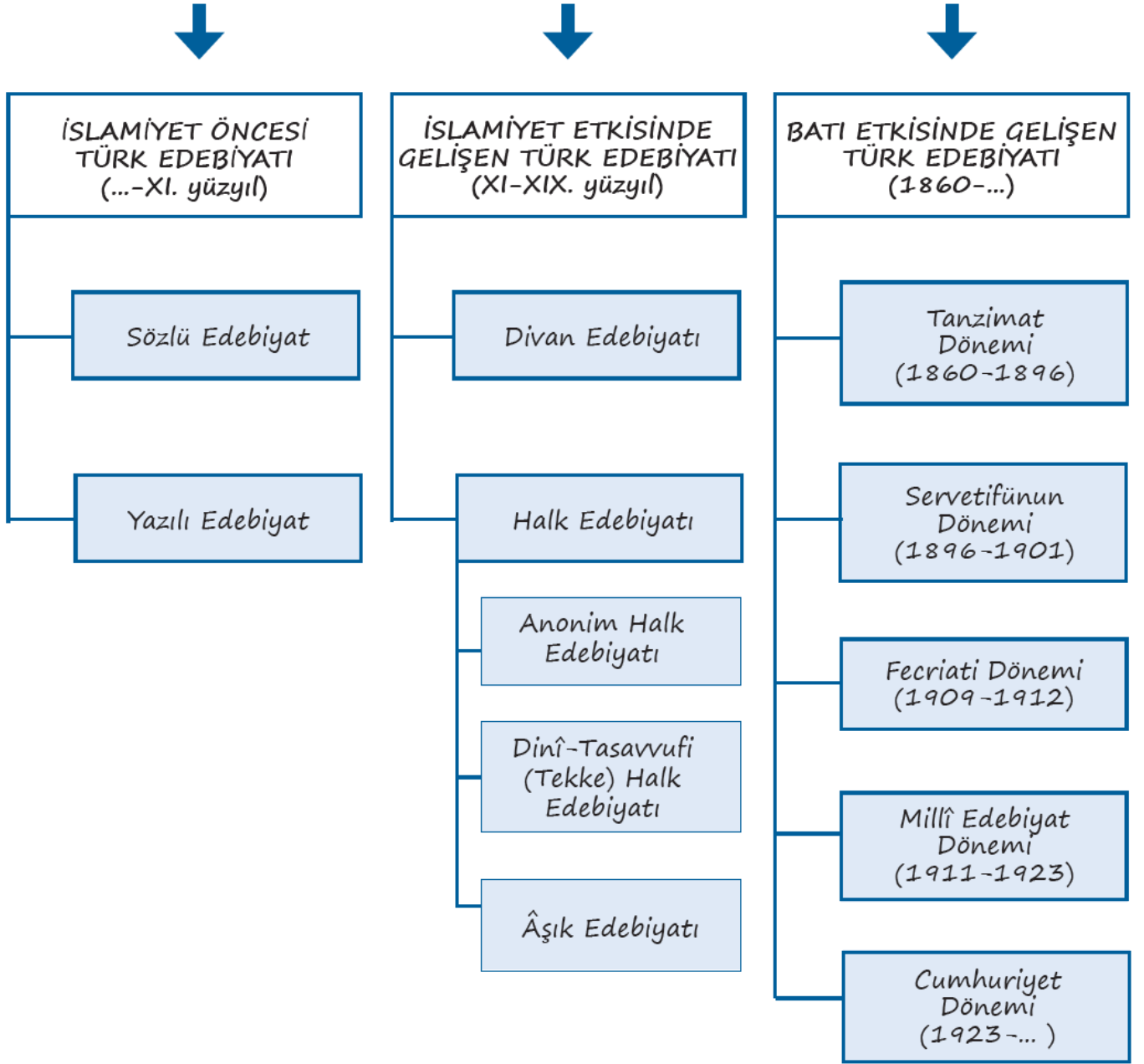
2. Japonca adlar da Türkçede yerleşmiş biçimlerine göre yazılır: Tokyo, Hiroşima, Nagazaki, Osaka, Kyoto; Hirohito, Kayako Hayashi, Sbuishi Kato, Masao Mori.

Türk Devletleri ve Topluluklarındaki Özel Adlar

Türk devletleri ve topluluklarındaki kişi ve yer adları Türkçede yerleşmiş biçimlerine göre yazılır: Azerbaycan, Özbekistan; Taşkent, Semerkant, Bakü, Bişkek; Abdullah Tukay, Abdürrauf Fitrat, Bahtiyar Vahapzade, Baykonur, Cafer Cebbarlı, Cemal Kemal, Cengiz Aytmatov, İslam Kerimov, Muhtar Avazov, Osman Nasır vb.

TÜRK EDEBİYATININ DÖNEMLERİ

Türk edebiyatının dönemlere ayrılmasında dil, din, tarihî olaylar, coğrafya, lehçe ve şive farklılıkları etkili olmuştur. Türk edebiyatı, Türklerin tarih boyunca içinde yer aldıkları değişik kültür çevreleri dikkate alınarak Mehmet Fuat Köprülü tarafından üçe ana döneme ayrılmıştır:

İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK EDEBİYATI (...-11. yy.)

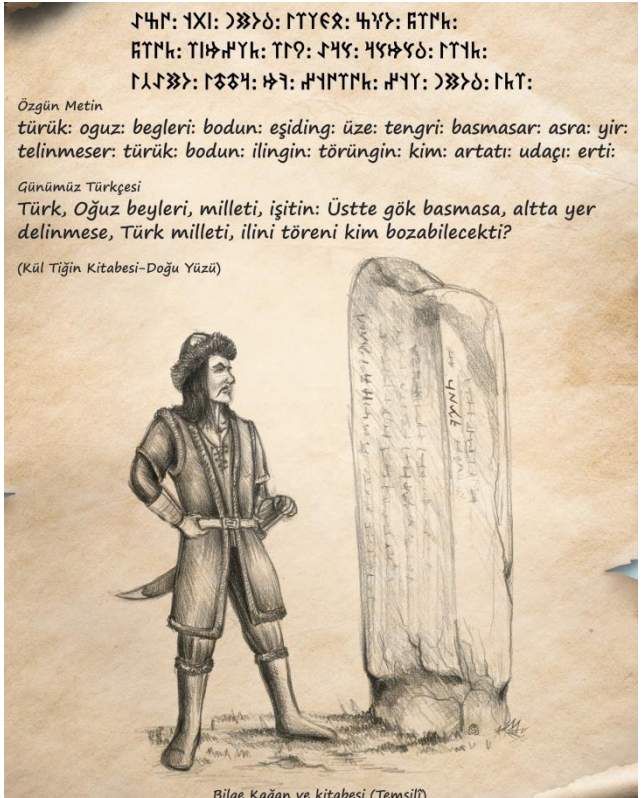
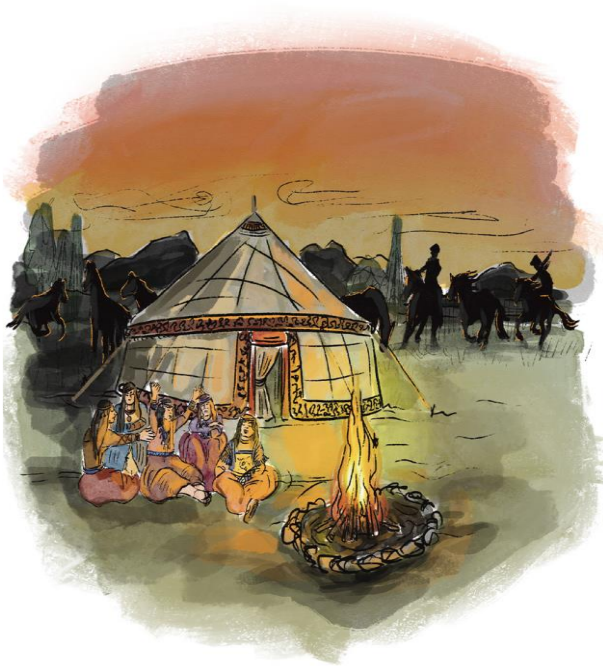
Türklerin İslamiyet'i kabulünden önce oluşturdukları edebiyattır. Başlangıç tarihi belli olmayan ve 11. yüzyıla kadar süren bu dönem; dil, anlatım, duyuş ve zevk itibarıyla yabancı etkilerden uzak, millî bir edebiyat özelliği gösterir. Sözlü ve yazılı edebiyat olarak iki döneme ayrılır:

A) SÖZLÜ EDEBİYAT DÖNEMİ

- * Bilinmeyen dönemlerden 8. yüzyıla kadar devam etmiştir.
- * Atlı-göçebe bir hayat süren Türklerde sözlü edebiyat ürünleri sav, sagu, koşuk ve destanlardır.
- * Şiirler "şaman, kam, baksı, oyun, ozan" denilen kişilerce kopuz eşliğinde söylenmiştir.
- * Şiirlerin nazım birimi dördlüktür.
- * Şiirlerde Türklerin millî ölçüsü olan hece ölçüsü kullanılmıştır.
- * Genel olarak kahramanlık, aşk, doğa, ölüm gibi konular işlenmiştir.
- * Bu dönem ürünleri anonim olup günümüze çok azı ulaşmıştır.

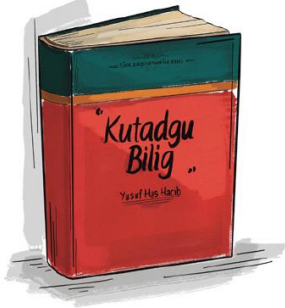
B) YAZILI EDEBİYAT DÖNEMİ

- * 8. yüzyıldan 10. yüzyılın sonuna kadar devam etmiştir.
- * Bu dönem ürünleri, Köktürklerle ve Uygurlara ait metinlerden oluşur.
- * II. Köktürk Devleti Dönemi'nde dikilen Orhun Yazıtları, Türkçenin ilk yazılı belgeleridir.
- * Tonyukuk, Kül Tigin, Bilge Kağan adına dikilmiş üç abideden oluşan bu yazıtlar, Türkçenin 8. yy.da edebî bir dil olarak geliştiğini, güçlü bir anlatıma sahip olduğunu gösteren belgelerdir.
- * Yazılı edebiyatın diğer ürünleri ise Uygurlara aittir.
- * Uygur alfabesinin kullanıldığı metinler, Buda ve Mani dinlerinin etkisiyle daha çok dinsel bir nitelik taşır.
- * Altun Yaruk, Sekiz Yükme, Irk Bitig Uygurlara ait eserlerdendir.

İSLAMİYET ETKİSİNDE GELİŞEN TÜRK EDEBİYATI (11-19. yy.)

Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra oluşturdukları edebiyattır. İslam etkisindeki ilk eserler 11-12. yüzyıllarda Geçiş Dönemi'nde verilmiştir. Bu dönem eserleri hem İslamiyet öncesi hem de İslamiyet sonrası Türk edebiyatının özelliklerini taşımaktadır. Geçiş dönemi eserleri şunlardır:

Kutadgu Bilig

Dîvânü
Lugâti't-Türk

Dîvân-ı Hikmet

Atebetü'l-Hakâik

İslami Dönem Türk Edebiyatı, Geçiş Dönemi'nin ardından 13. yy.da halk ve divan edebiyatı adıyla iki kolda gelişimini sürdürmüştür:

A) HALK EDEBİYATI

- * İslamiyet Öncesi Dönem'in devamı olan ve günümüzde de varlığını devam ettiren edebiyattır.
- * Halk edebiyatını, daha çok halk arasından yetişmiş sanatçıların verdikleri sözlü ürünler oluşturur.
- * Şiirler genellikle saz eşliğinde sade bir Türkçe ile söylenmiştir.
- * Şiirlerde genellikle hece ölçüsü kullanılmıştır.
- * Şiirlerin nazım birimi dördlüktür.
- * Halk edebiyatı üç kolda gelişimini sürdürmüştür:

Anonim Halk Edebiyatı	Âşık Tarzı Halk Edebiyatı	Dinî-Tasavvufi (Tekke) Halk Edebiyatı
* Söyleyeni belli olmayan, kuşaktan kuşağa aktararak yaşatılan edebiyattır. * Mânî, türkü, ninni ve ağıt anonim halk edebiyatı ürünlerindedir.	* Âşık adı verilen ve çoğunlukla okuma yazma bilmeyen şairler tarafından din dışı konularda, saz eşliğinde söylenen şiirlerden oluşur. * Koşma, semai, varsağı ve destan âşık edebiyatı ürünlerindedir.	* İslami düşünce ve tasavvuf anlayışı üzerine şekillenen dinî içerikli şiirlerden oluşur. * İlahi, nefes, deme, nutuk, şathiye ve devriye tekke edebiyatı ürünlerindedir.

B) DİVAN EDEBİYATI

- * Türklerin Arap ve İran (Fars) edebiyatlarından etkilenerek oluşturdukları, kendine özgü kuralları olan, genellikle ortak temaları işleyen ve belli ilkeler çerçevesinde gelişen edebiyattır.
- * Medrese eğitimi almış sanatçılar tarafından oluşturulmuştur.
- * Adını şairlerin şiirlerini topladığı "divan"lardan almıştır.
- * Saray çevresine hitap ettiği için "yüksek zümre edebiyatı, saray edebiyatı, klasik edebiyat" vb. de denmiştir.
- * Eserlerde Arapça, Farsça kelime ve tamlamaların yer aldığı sanatlı bir dil vardır.
- * Şiirler aruz ölçüsüyle yazılmıştır.
- * Şiirlerin nazım birimi genellikle beyittir.
- * Genellikle bireysel konular işlenen şiirlerde mazmun denilen, kalıplaşmış ortak imgelere yer verilmiştir.
- * Gazel, kaside, mesnevi, kıt'a, müstezat; şarkı, tuyuğ, rubai, murabba, terkihibent, tercihibent gibi nazım biçimleri kullanılmıştır.

BATI ETKİSİNDE GELİŞEN TÜRK EDEBİYATI (19 yy.-...)

19. yy.da başlayıp günümüze kadar devam eden edebî dönemdir. 1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilanı; askerî, siyasi, toplumsal pek çok alanda bazı değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Toplum hayatındaki değişiklikler bir süre sonra edebiyatı da etkilemiş ve Batı edebiyatı örnek alınmıştır. Türk edebiyatı; makale, fıkra, eleştiri, modern tiyatro, hikâye, roman gibi yeni edebî türlerle tanışmıştır. Beş döneme ayrılır:

A) TANZİMAT DÖNEMİ

- * Şinasi ve Ağâh Efendi'nin 1860 yılında ilk özel gazete Tercüman-ı Ahval'i çıkarmasıyla başlayıp 1896 yılına kadar devam eden edebî dönemdir.
- * Tanzimat edebiyatı kendi içinde iki döneme ayrılır.
- * Tanzimat edebiyatının birinci döneminde "toplum için sanat" anlayışıyla sosyal konulara (hak, adalet, hürriyet, yanlış Batılılaşma vb.) yer verilmiş, dilde sadeleşme amaçlanmış, yeni konular eski nazım biçimleriyle işlenmiştir.
- * İkinci dönemde ise "sanat için sanat" anlayışıyla hareket edilmiş, bireysel konulara (aşk, tabiat, ölüm vb.) yer verilmiş, dilde sadeleşme anlayışı terk edilmiş, Batı'dan alınan yeni nazım biçimleri kullanılmıştır.

B) SERVETİFÜNUN DÖNEMİ

- * 1896 yılında başlayan edebî dönemdir. Başlangıçta fen bilimleri dergisi niteliği taşıyan Servetifünun dergisinin başına 1896'da Tefik Fikret getirilmiş ve dergi, bir edebiyat dergisine dönüşmüştür.
- * Servetifünun dergisi etrafında toplanan sanatçıların oluşturduğu bu dönem, Edebiyatıcedide (yeni edebiyat) adıyla da anılır.
- * Bu dönemin sanatçıları siyasi şartlardan dolayı toplumsal konulardan uzak durmuş, eserlerinde bireysel konuları ele almışlardır.
- * "Sanat için sanat" anlayışıyla sanatçılar eserlerinde sanatlı ve kapalı bir anlatımı tercih etmişlerdir.
- * Kullanımı yaygın olmayan kelimelere ve yabancı dillerden aldıkları tamlamalara sıkça yer vermişlerdir.
- * 1901 yılında Hüseyin Cahit Yalçın'ın Fransızcadan çevirdiği Edebiyat ve Hukuk adlı makalede anlatılanlardan dolayı Servetifünun dergisi kapatılmış, böylelikle Servetifünun Dönemi sona ermiştir.

C) FECRİATİ DÖNEMİ

- * 1909'de bir grup genç sanatçı, Servetifünun topluluğunu eleştiren yaklaşımlarıyla edebî bir topluluk oluşturmuştur.
- * Türk edebiyatında bildiri yayımlayan ilk edebî topluluk olarak tarihe geçmişlerdir.
- * "Sanat, şahsi ve muhteremdir." görüşünü savunmuşlardır.
- * Fransız edebiyatını örnek alarak edebiyatta yenilikler yapmayı amaçlamışlar fakat Servetifünuncuları taklitten öteye gidememişlerdir.

D) MİLLÎ EDEBİYAT DÖNEMİ

- * 1911 yılında Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp, Ali Canip Yöntem tarafından çıkarılan Genç Kalemler dergisinde yayımlanan Yeni Lisan makalesiyle başlayıp cumhuriyetin ilanına kadar devam etmiştir.
- * Ömer Seyfettin'in kaleme aldığı Yeni Lisan adlı makale, Millî Edebiyat'ın bildirisi niteliğindedir.
- * Sanatçılar, dilde sadeleşme hareketini başlatarak eserlerinde sade bir dille sosyal konuları işlemişlerdir.
- * Millî değerler önemsenmiş, millî konulara yer verilmiş, Anadolu ve Anadolu insanı anlatılmıştır.

E) CUMHURİYET DÖNEMİ

- * Cumhuriyet'in ilanı ile başlayıp bugün de devam eden edebî dönemdir.
- * Bu dönemin ilk yıllarında millî edebiyat ilkeleri benimsenmiş, ilerleyen yıllarda ise farklı anlayışları yansıtan edebî topluluk ve oluşumlar ortaya çıkmıştır.
- * Dilde sadeleşme hareketi Cumhuriyet Dönemi'nde devam etmiştir.
- * Birçok edebî türde hem teknik hem de özgünlük olarak daha yetkin eserler verilmiştir.

KAYNAKÇA

- 1) 9. SINIF TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERS KİTABI (2024 MÜFREDATI) – MEB
- 2) 9, 10, 11 ve 12. SINIF TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERS KİTAPLARI (2017-2023 MÜFREDATI) – MEB
- 3) 9. SINIF TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERS KİTABI (2017-2023 MÜFREDATI – ÖĞÜN
- 4) 9. SINIF DEFTERİM – OGM MATERYAL
- 5) 10. SINIF DEFTERİM – OGM MATERYAL
- 6) 9. SINIF TELAFİ EĞİTİMİ KONU ANLATIMI – OGM MATERYAL
- 7) 10. SINIF TELAFİ EĞİTİMİ KONU ANLATIMI – OGM MATERYAL
- 8) KONU ÖZETLERİ VE DERS ANLATIM SUNULARI - OGM MATERYAL
- 9) AYT TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI KONU ÖZETİ - MEBİ
- 10) TYT TÜRKÇE KONU ÖZETİ – MEBİ
- 11) TÜRK DİL KURUMU İNTERNET SİTESİ

NOT: Bu çalışma, MEB'in ders kitaplarından ve kaynaklarından derlenip düzenlenerek tarafımda hazırlanmıştır. Bu çalışmayla yalnızca öğrencilerin faydası amaçlanmış olup çalışma ticari amaç taşımamaktadır. Ticari amaçla kullanılamaz lakin derslerinizde öğrencileriniz için gönül rahatlığıyla kullanabilirsiniz. Faydalı olması dileğiyle...

HAZIRLAYAN:

Hatice Öz. 😊

Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni